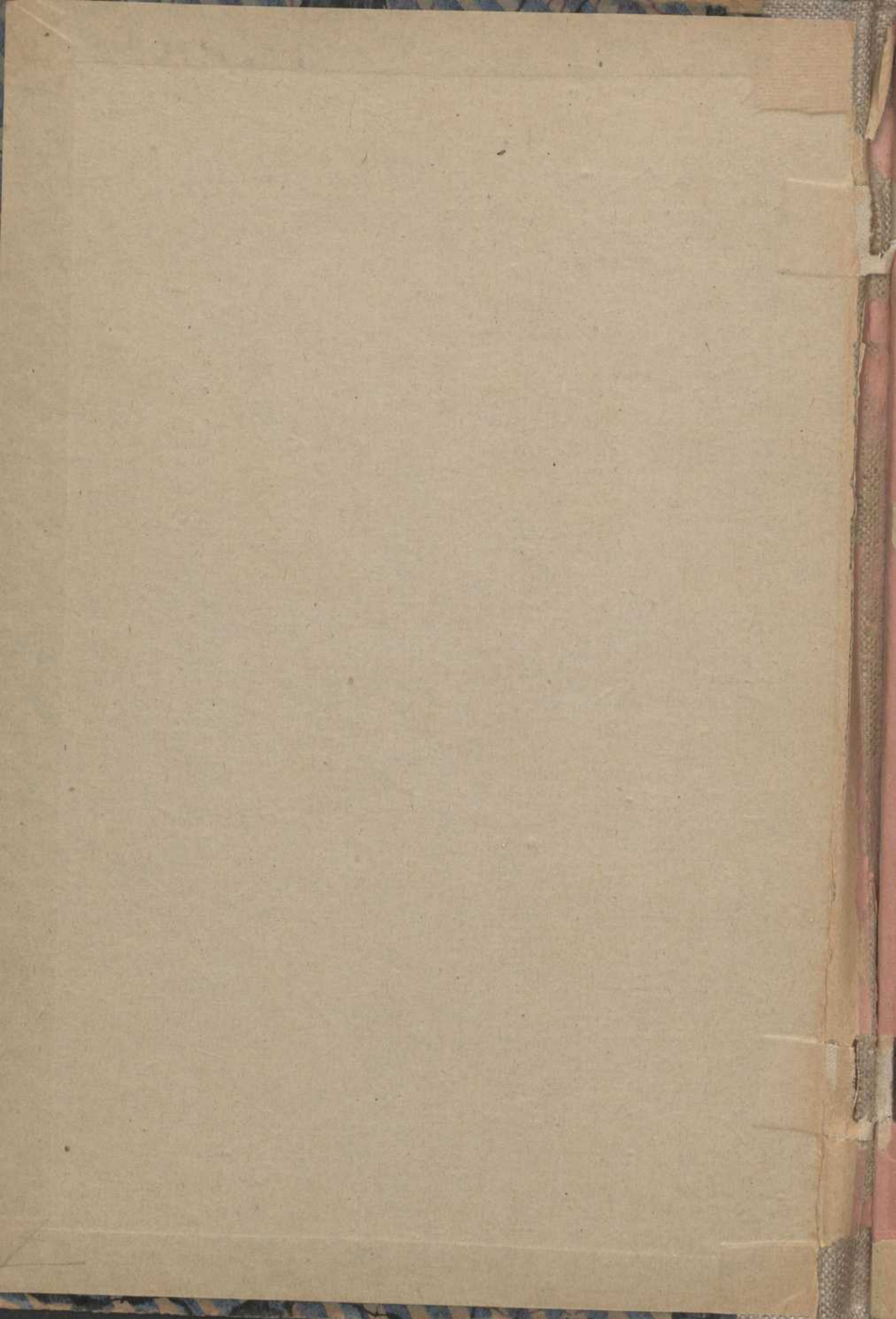

Ба 226483

Б 23.02

НЕ ВЫДАЕТСЯ
НА ДОМЬ.

СЦЭНІЧНЫЯ ТВОРЫ

КНІЖКА ДРУГАЯ

Ц. Гартны—СОЦЫЯЛІСКА. М. Кудзелька—СОН НА БАЛОЦЕ.
Ф. Аляхновіч—КАЛІСЬ, ЛЕС ШУМІЦЬ.

Беларускае Коопэрацыйна-Выдавецкае Таварыства
„Савецкая Беларусь“
МЕНСК, 1924

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY
540 EAST 57TH STREET
CHICAGO, ILL. 60637

Ба 226483

НЕ ВЫДАЕТСЯ
НА ДОМЪ,

СЦЭНІЧНЫЯ ТВОРЫ

КНІЖКА ДРУГАЯ

Ц. Гартны—СОЦЫЯЛІСКА. М. Кудзелька—СОН НА БАЛОЦЕ.
Ф. Аляхновіч—КАЛІСЬ, ЛЕС ШУМІЦЬ.

Бел. 2005

ХАРЬКОВСКАЯ
ОБЩЕСТВЕННАЯ БИБЛИОТЕКА

* 12 ФЕВ - 1925 *

№ 6.23502

Беларускае Коопэрацыйна-Выдавецкае Таварыства

«Савецкая Беларусь»

МЕНСК, 1924

СЦЭНІНЫ ТВОРЫ

КНІЖКА ДАТКА

Гос. бібліятэка БССР
Імя В. І. Леніна

ХАРЬКОВСКАЯ
ДЕШЕДЗВЕННАЯ БІБЛІОТЕКА
№ 1028-1029

Глаўліг № 1183. 1 дзярж. друк. Белтрэстдруку. Зак. № 3094. Друк. у ліку 3000 экз.

- 0. 0. 3. 2010

Ц. ГАРТНЫ.

СОЦЫЯЛІСТКА.

Драма ў 5 дзвях.

А С О Б Ы:

СИМОН РЫХЛЫ—высокі, стройны мужчына; доўгія валасы, вусы і рэдкая маладая бародка; здаровы, плячысты, з хмурым заўсягды паглядам; багаты гілаўскі гаспадар, знатнага котлішча, 45 гадоў.

ДОМНА—яго жонка, тоўстая, гладкая, не па гадох маладжавая кабета; рэзвая, хцівая, але мяккая, не ганарыстая, 40 гадоў.

ПАЛУТА—іх старшая дачка, дзяўчына надта прыгожая, добрая, не гардлівая, не ў бацькоў удаўшыся, даступная і простая, чулая к новым навіям жыцця, 21 год.

ТЭКЛЕЧКА—яе меншая сястра, другая дачка Рыхлаў, адбітак маткі, з прыдачу бацькавай гордасьці і рызыкi, 10 гадоў.

ВОЛЬКА СЕМКАВА—сваячка па матцы Палуце і яе лепшая таварышка, 18 гадоў.

ПРУЗЫНА КЛЁЦКІНА—другая таварышка Палуты, 19-ты год.

ПЯТРУСЬ ЛІС—каханак Палуты; з аднэй вёскі, сірата, сын бедных бацькоў; гаротны, старанны ды ўчулы да сьвецкасьці і розных навінных думак ды зьвееў; бываўшы з недастаткаў у горадзе на фабрыцы; прыгожы, разумны хлапец, добры і гасьцінны, 24 гады.

АУГЕНЯ—яго маці, маладжавая кабета, 42-гі год.

ГАННА—суседка Лісаў, добрая іх знаёмая, 38 год.

АНТОСЬ СМЫК—таварыш Пятруся, ва ўсім яму падобны, 25 год.

ЯН СЬЛІВА—другі каханак Палуты, любы яе бацьком, знатнага роду; ласы ўсім сялянскім дзяўчатам, здаровы, стройны хлапец, але просты і няпрыгожы, 26 год.

ГЭЛЯ—22 гадоў дзяўчына, сястра Яна Сьлівы.

МАТРУНА—маці Яна і Гэлі, здаровая, маладжавая кабета, тып сельскай багацейкі, 40-вы год.

ЯКАЎ КІШКА—брат Матруны, апякун Яна і Гэлі, ганарысты, гаварлівы, хвалько і здраднік; багатыр, гадоў 45-цёх.

ТОДАР ХВЭЛЬКА—таварыш Яна, багатага селяніна сын, 24 гады.

226483

ВІНЦЭНТ СЛОЙ—валасны пісарчук, старшынеў нябож, каханак Гэлі, рызыконт, фанабэра, 20-ты год.

ВУРАДНІК, ЦЫГАНКА, МАРШАЛАК, СОТНІК, СТРАЖНІКІ, ПАНЯТЫ, КУХАРКІ.

ВЯСЕЛЬНЫЯ МУЗЫКІ, ГЛЕДЗЯЧЫ. Дзеецца ўсё ў вялікім сяле Плаве, далёка ад нелапога старога тарговага мястэчка.

ДЗЕЯ І.

Гаспадарства Рыхлаў. Новы вялікі і прасторны будынак, які займае можа з гоні даўжыні: хата, сенцы, клець, абора, хлеў для коняў, хлеў для гавяды, сьвінарнік і сьметнік. Ад суседняе хаты ўздоўж двара нелапы садок з яблынь, грушак, сьліў, каштаноў і вішань. У садку чыстая высокая мураўка і кусты красак ды агрэсту; з красак—вяргіні белыя і чырвоныя, рожы і званкамі і купкамі, таксама белыя і чырвоныя піоні, гвазьдзіка, гарошак і інш.

Праходзяць удоўжкі дзьве сьцежачкі. Пад кучаравай цукроўкаю лаўка і столік. Між саду і будынкаў сажняў са тры ўшыркі—двор, які ў канцы мае зварот за сад, пад паветкаю. Супроць сенешніх дзьвярэй у платох саду—воротцы баляскамі. Цёплы сонечны дзень. Нядзеля.

З Ъ Я В А І-я.

ПАЛУТА (адна).

Палута (спашаруе на сьвяжыніцы ў садзе, аглядае кветкі, некалькі сарвала і трымае ў руцэ ды раз-на-разу нюхае. Напявае ў пайюласа). У лу-у-зе-э-э, у лу-у-зе-э-э пры да-а-ро-зе ка-а-лі-ы-на-а ста-а-яла-а... Па-а-ра-дзі-ыла та-а-я ўда-вень-ка-а ма-а-ла-а-до-а-га сына-а, гэ-й-гэй, па-а-ра-дзі-ыла-а, та-а-я ўда-венька-а ма-а-ла-а-до-о-а-а сы-на-а. (Перапявае некалькі разоў, а потым абрывае пляць і йдзе к лаўцы ды садзіцца, расцягваючы рукі на стале). Ах, ах! І чаму яго так доўга няма? (Глядзіць на вуліцу). Чаму ён ня прыходзіць так доўга? Вось калі. Няўжо ён чагоськольвечы зазваў? Ня можа таго быць. Здаецца няма завошта. Не! Ня думаецца, каб зваўся. Дык дзе-ж ён падзеўся ўсё-ж-такі? (Пазірае ў абодва бакі). Ажно абрыдла чакаць. Кажа адно, а робіць зусім інакшае. (Сьцінаецца). Не, дальбог-жа засярджуся і гаварыць ня буду з ім, калі ён гэтакі. Або... не, з Янам я не пайду, бо ён мне праціўны... Эх! і чаго ён заўсягды лезе ка мне асою? Вось і ўчора вечарам: стрэў, пераняў, на'т ня даў Пятрусю за вугал схавацца. (Жахае)... Ага, бадай Пятрусь гэта ўбачыў учора і падумаў, што я яго ашукваю, іграю на два бакі... Бада! (Крывіцца незадавольна). Але-ж няўжо ён гэтакі дурань будзе і падуме так? Пятрусь на мяне-э па-а-ду-у-ма-а-е? Ня можа таго быць... А мо'.. (Думае). Мо' бацькі мае яму адваротны? О, гэта дык можа быць. (Веріць галавою). Толькі, цудны ён, калі так судзіць, бо што бацькі? Не шманай іх, калі йдзеш да мяне... Бацьком—бацькоўскае. Толькі, бач, казаў учора на разьвітаньні: „Чакай мяне ў садку;

я пасья з царквы зайду да цябе". А вось ужо людзі з царквы папрыходзілі, пасьпелі паабедаць і шмат хто ў Граева пайшоў, а Пятруса ўсё нямашака. *(Глядзіць)*. Не, так не прапушчу. *(Між садам хтось прайшоў. Яна хутка зірнула)*. А ўжо-ж думала, што можа і ён, ажно не-е... *(Нехта йдзе)*. Хаця-б гэты касалапы ня прыцягся. *(Сьмінаецца)*. А то прыдзе, убярэцца ў сад, пазаве бацьку і пойдучь тут ліха ведае аб чым балабоніць... *(Ківае галавою)*. Каб хаця гэтага. Яна ня прыгнала, а то ўвесь настрой сапсуе і Пятруса адгоне; хай яго ліха... *(Мяняе тон)*. І як мне адчапіцца ад Яна, як адкараскацца? Прывязаўся назолаю, падлабуніўся к бацьком і... круцяць-муцяць гэтта ўсякую ўсялячыну... Думаюць нешта зрабіць. Хэ-хэ-хэ! Дурны-ыя-ж. Нашлі дзіця-а ўва мне-э. *(Прыпеўвае)*. Ды-ы чаму-у ты мі-і-лы-ы не па-а-йшоў, не па-е-лаў. Ці-ы каня-а ня ма-аеш, ці-ы да-а-рожкі-ы ня-э зна-аеш. *(Глядзіць на вуліцу і злучыцца)*. Няма і няма. Ну, калі прыдзе, дык лазьню састрою я яму. Проста вылаю. Мала ўпічышча—вы-лаю бяспрыменна. *(Устае з лаўкі, паобявае к кусту вярціняў і зрывае адну)*. Пайду яшчэ пасяджу крыху. *(Ідзе назад да лаўкі)*. А калі ня прыдзе, тады болей чакаць ня буду; пайду к Вольцы, зайдзем да Прузыны і ў Граева... Дакуль-жа чакаць? Не да самага-ж, нябось, цёмнага... *(Круціць галавою)*. Хаця-б яшчэ і яны не пашлі ў Граева без мяне. *(Нездавольна)*. І цікавасьць бярэ, дзе ён? Ліха ведама што... *(Скрыпнула вясніны, і ў двор убегла Тэклячка)*.

З Ъ Я В А 2-я.

ПАЛУТА—ТЭКЛЯ.

Палута *(зварачваецца да Тэклі)*. Тэкля, Тэклюся, ты дзе была?

Тэкля *(спыняецца і падыходзіць к платом)*. Га, хто там? *(пазірае)*.

Гэта ты, Палута?

Палута. Дзе ты была, я пытаю?

Тэкля. Гуляла на вуліцы з дзяўчатамі. *(Да Палуты)*. А ты ў садзе адна?

Палута. Бачыш, што адна... Слухай, ты не прыкмячала, ча-самі, не праходзіў каля нас Пятрусь?

Тэкля *(злосна і ўнічна)*. Да не, ня бачыла. Клопат мне аб тваім, гэтым... *(Адварочваецца і ціха)*. Ушалопала ліха ведае што...

Палута *(сярдзіта)*. Я-ж у цябе пытаю, як у добрае... Ашчапенак, вырадак; спаганяе чужое... *(Сама сабе)*. Вось на яго ліха удалося дык удалося. І чаму яно...

Тэкля *(нераўнянае мяккішым тонам)*. Ну, а яшчэ, што болей?

Палута. Зьбегай, паглядзі, ці дома Волька ці не... Зьбегай, Тэклюся.

Тэкля. А потым што?

Палута. Калі дома, то прыбяжы і скажаш мне, а калі няма, от забяжы падарозе да Прузыны. Добра?

Тэкля (*крыху намаўчайшы*). Няма іх абедзвюх дома... Я бачыла, як яны пайшлі пад гасьцінец... І Пятрусь, здаецца, з Антосем— з імі. (*Адходзіць ад платоў*).

Палута (*раптам*). Ці можа быць?.. Ты ня хлусіш? (*Сама сабе*). Вось на іх ліха... Тэклячка, га, Тэклячка. (*Шукае вачыма няпрыкметна адышоўшую ад платоў Тэклю*). Дзе ўжо ты дзелася, на цябе ліха... Ідзі сюды...

Тэкля (*нездавольна падыйшла*). Ну, чаго ты? Што табе трэба?

Палута. Чаго ты ня ўрымсьцішся, чаго? Дрэнчыць і дрэнчыць, яе ліха... Нагуляешся яшчэ да вечара... (*Спакайней*). Зьбегай усё-ткі да Волькі, чуеш...

Тэкля (*нездавольна*). А дай мне красак і... капейку...

Палута. Добра, добра, толькі зьбегай і накажы мне; дам нават тры капейкі, вось! (*Паказвае ёй штак*).

Тэкля (*радавая абяцанкі, весела*). Вось я захаплю ў хаце хлеба і пабягу. (*Бяжыць ад плосту к дзвярам*).

Палута (*у дагон*). Хутчэй толькі там, ня баўся; а то пойдзеш...

Тэкля (*з сянен*). Хутка, Палутка, хутка. (*Хаваецца у сенцах*).

З Ъ Я В А 3-я.

ПАЛУТА (*адна*).

ПАЛУТА (*адходзіць ад платоў, надходзіць да лаўкі і садзіцца. Сама сабе для ўспакую*). Мабыць ужо ня прыдзе. Куды там. Цэлых гадзін тры чакаю і не паказваецца. (*Пачакаўшы*). Бадай такі ён пайшоў, як Тэкля кажа, з дзяўчатамі да Граева. (*Злосна*). Вось на іх ліха, гэта-ж трэба. Згаварыліся, мабыць, не зайсьці да мяне. Чакайце-ж, калі вы такія таварышкі, чакайце... Не падарую і табе, браточку Пятрусь... Сьвята прапала. (*Уздыхае*). А мо' і я вінавата, што да іх не зайшла. (*Крывіцца*). Бадай што так. Заўсягды, бач, яны ды яны да мяне заходзяць. Чым-жа я лепшая за іх? Ці мае ногі даражэйшыя?.. (*Пачакаўшы*). Але-ж няхай то дзяўчаты, дык маглі так падумаць, а Пятрусь-жа дык абяцаў, абяцаў зайсьці... Чаму-ж ён падашукаў так гладка?... Ці-ж яму можна дараваць? Эх, каб, здаецца, ён прыйшоў. (*Напявае*). Ці-ы ва-а-лы-ы пры-ста-а-лі-ы, ці з да-а-ро-жкі-ы зьбіў-ся-а-а... (*Сучешна*). Што-ж, нічога не парадзіш. Цяперака зьваць позна. Не паправіш. Трэба на вечар адлажыць—тагды спаткаю. (*Рада*). Але-ж і накладу. Не пашкадую, дам дыхту здорава. А цяперака буду сядзець, каратаць час... (*Надзейна*). А мо' яшчэ і зазірне часамі? Пасяджу, пачакаю... А вось і Тэклячка прыбяжыць... (*Устае, зварочваецца і глядзіць у вокны хаты*). А мо' яшчэ яна і не пабегла: нешта ня чуваць было скрыпу весніц. (*Крывіць*). Тэкля, Тэклячка. (*Сама да сябе садзічыся*). Не, мусі быць пабегла, не аказваецца... Ды і ў хаце, бадай, нікога няма... Добра гэта—хаця-б бацька куды пайшоў, а

то той гатоў за... (Плюе). І ненавіджу-ж я яго! Вось нешта адварочвае — ды годзе... А тут якраз на бяду і выходзіць так, што чым болей ненавідзіш, тым назойлівей ён лезе ў вочы... Ды, галоўнае, бацькі яшчэ-э. Што такі яны думаюць з гэтага. (Жахаецца). Дзіўна. (Напявае). Ва-а-лы ня пры-ы-ста-а-лі-ы, з да-а-ро-о-гі-ы ня зьбіў-ся-а-а.

З Ъ Я В А 4-я.

ПАЛУТА — СЫМОН РЫХЛЫ.

Сымон (няпрыкметна для Палуты выходзіць з хаты і ўходзіць у сад. Акідае вачмі дзераўцы, палядае ўмільна на дачку і падыйшоўшы хлюпае яе зьлёску, ажно Палута схамянецца). Адна тут, Палутка? Ад самага абеду так і сядзіш тутака? Што ты ад людзей адбілася, ці пасварылася з таварышкамі, што нікуды не пашла? Га, Палутка?

Палута (незadowolная, што прыйшоў бацька). Э, нічога. Так сабе, ня хочацца нікуды йсьці.

Сымон (узіраецца ў вочы дачкі). Аб чым ты нешта задумалася? Ці мо' нездаровіцца табе? Нешта ты сумная. Ні ў Граева ня йдзеш, ні да Волькі. Такіж-та сягоньня нядзеля, сьвята, павесялілася-б. Га, Палутка?

Палута. Ахвоты ня маю зусім. Заседзілася і сяджу. Ніхто не заходзіць, ні Волька, ні... Чакала ўсё, а цяперака, мусіць, ніхто і ня прыдзе...

Сымон. А вось толечкі Тэклося казалы, што яна бачыла, як Волька ды іншыя дзяўчаты з гэтымі Лісамі ды Смыкамі павалакліся-а. Эх, спляліся, дурніцы! Нібы ім лепшых хлапцоў не стае... Выдумалі—Лісюк нейкі, галыш, прайдоха, басяк. (Другім тонам). Вось добра, што ты не пайшла з імі... І ніколі не хадзі, адчурайся яго... Навошта табе быць пасьмешышчам людзкім? Выдумала ліха ведае што. Думаеш мне ўжо не сьмяяліся ў вочы праз цябе? Го! Людзі бачаць... Надочы Саўка Самусёў—стрэліся мы з ім у Граеве—з першых слоў і тыча табою: „кінь“—кажа—патвараць дачцэ і прыкажы, каб яна ня швэндалася з гэтым Лісюком. „Гэта-ж басяк, дамакрат“. Я так і ня ведаю, што адказваць, так сорамна мне...

Палута (як на шылах седзячы. Сярдзіта). Кіньце вы, тата, ліха ведае што балхвіць... Што вам брыдкага Пятрусь зрабіў? Мала каму хто не падабаецца. А я ня бачу ў тым ніякае шкоды вам, што з ім пагуляю... Наадварот, яшчэ мне з ім ахвотней гуляецца, чымся з іншым, бо ён хлапец хоць і бедны, але разумны, прыгожы і сьведкі... (Шішэй). Ды і падабаецца ён мне. Але, падабаецца і я не магу слухаць, калі хто гэтак гавора на яго, як вы, тата. (Хмура). Усё-такі так не прыстае аб чалавеку адзвацца, як сабе хочаце. (Прыпявае цішком, адварціўшыся ад бацькі). Ва-алы-ы ня прыста-а-лі... З да-ро-гі.

Сымон (*непадабаючы даччыных слоў, але спыняючы злосьць*). Дык такі, я бачу, што ты, дачушка, як ушалопала сабе адно, вось і балхвіш аб тым. Колькі табе ня тлумач, колькі не талкуй, а ты ўсё на сваім стаіш. (*Памаўчайшы*). Маладая яшчэ ты, нябога, і непрактычная зусім, вось і судзіш падзіячаму. Што ў гэтага твайго Пятруса гэткае завабнае ёсьцека? Розум яго? (*Гучней*). Га? Розум? Ну, і заваба-ж з яго розуму. Ты скажы толькі мне, да чаго ён дайшоў са сваім розумам, га?. Чаго ён навучыўся? Лаяць другіх людзей, не ўважаць багатых і знатных, разводзіць дэмокрацтва, бунты супроць начальства. Ці-ж гэта вельмі ўдзячна або пахвальна? Гэ-эх! А дзе яго багацьце? Што ён нажыў са сваім розумам? (*Присядае і цішы*). Кінь ужо ты свае дзіцячыя забабоны—адкасьніся ад Пятруса, дык выгадней і разумней зробіш, дачушка. Паглядзі сама, чаму твае таварышкі ня гоняцца за ім, а далі табе волю? Вось Волька, Прузына—глядзі на каго яны сягаюць. І маюць дзяўчаты розум і маюць яны толк. Бо вось іншыя хлопцы—дык сапраўды хлопцы, што называецца. Хоць-бы Карп Гладыш, або... Ян Сьліва?... Як ты, Палутка, думаеш? Ян Сьліва, калі толькі... ці ты-б ад яго не адказалася-б?

Палута (*устас і глядзіць праз платы на вуліцу*). Ды кіньце вы папраўдзе свае забабоны. Навошта вам мяшацца ў мае справы? Ці вам хочацца ня йначай улезьці ў мае думкі і разгадаць іх?...

Сымон (*суха*). А чаму не,—ты-ж мая дачка-а?...

Палута (*садзячыся*). Дачка, дзіця... Ці-ж гэта ўжо так многа абавязвае? Дачка, але і чалавек. Я й не кажу, што чужая, і шкоднага вам не раблю... А ў чым іншым, нябось, маю права быць і незалежнаю. Вось што...

Сымон (*злосна*). Чаму гэта так? А мо' і ня маеш іх. Дай толькі табе гэтыя „чалавечыя“ правы, тады ты ліха ведае чаго начаўпеш з імі. Правы чалавеку даюцца тады, як ён становіцца сталым, а ты-ж... ты-ж яшчэ напалову дзіцё... І павінна слухаць бацькі, яго парады, яго прыказаў.

Палута. Я іх слухаю і нічога брыдкага ды шкоднага не раблю ім. Ці-ж гэта нават яшчэ шкоднае ды нядобрае, калі я кахаю каго, па свайму густу выберу. Ого, тады ўжо дзякуй за ласку. (*Скоса назірае на бацьку. Перабірае ў руках краскі*).

Сымон (*сёдка падмінуўшы*). Вось гэты, каго „па выбару кахаеш“, бадай і вучыць цябе ўсялякіх асаблівых мудрасьцяў... тых мудрасьцяў, якія мне на старасьці год прыходзіцца чуць ад цябе, нябога. Бадай Пятрусць і навучвае цябе іх.

Палута. Пятрусць, Пятрусць! А калі й Пятрусць, то я нічога ня трачу, малое ўпічышча для мяне.

Сымон. Ой, дзяўчына, дзяўчына, далёка ў бок ты хіліш, як я бачу. Замнога сыцігаеш ведаць, а ведаеш якраз мала... (*Улаварываючы*). Я бачу, што ты гонішся за красою і за балхлівасьцю. Палута, і вось

загэтым патраціш многа. Многа гэтым згубіш. Табе думаецца, што з яго розумам увесь век прыдзецца жыць, што ён хлеба дасьць табе. Не, мілая, дарэмны твае рахункі; ашукаешся ты на іх... (*Добра*). Паслухай лепш мяне, галубка, пажылага чалавека, напрактыкованага ў жыцьці-та, не абмылішся тады. Ты ня любіш Яна, а гонішся за Пятрусём і лічыш, што добра робіш. А я кажу, што якраз нядобра... Жыцьцё потым вырабіцца і зусім незалежна ад любашчаў. Паглядзі, вось і я тваю матку дзяцюком ня дужа любіў, а жаніўшыся ды пражыўшы гадоў-другі, адкуль тая і любоў узялася... Гэтак усе з вырахаваньнем людзі робяць і выграюць...

Палута. Мала што, татка, з кім бывае; людзі няроўны, а барджэй—іх душы і пачуцьцё: адзін бачыць вырахаваньне ў адным, а другі ў іншым. А да гэтага яшчэ цяперака і сьвет перамяніўся, другім стаў; розумам сталі больш жыць, а не багацьцем ды знатнасьцю, бо розум ляпей усяго. Грошы мяне таксама ня дужа спакушаюць. Мала аб іх я дбаю і...

Сымон. Бо я-ж кажу, што надта паразумнела, са сваім Пятрусём водзячыся... Ха-ха-ха! Ёй грошы нічога ня варты, мала спакушаюць. Ха-хэ-хэ. А скажы мне, шаноўная, з чым-жа ты на другі дзень пачнеш жыцьцё, калі ні ў твайго гаспадара, ні ў цябе ня будзе гэтых грошай, а! Не, сястрыца, з гэтага ўжо відаць, што ты, не паслухаўшы мяне, у добрую пяцельку ўлезеш... О-о-о! Ты з гэтымі голікамі як зазнаешся—дык галаву гатова згубіць... (*Пачакаўшы*). Вось што я табе скажу: хочаш дабра—паслухай згодна мяне і рабі, што я табе скажу; ня хочаш—прыкажу, а за дабром ты гнацца мусіш, не зачым інакшым... Памятай гэта... Табе бацька—ня вораг—кажа.

Палута (*срдзіта*). Ня трэба мне вашага дабра.

Сымон (*устаўшы*). Як? што ты кажаш? А што табе трэба? Згуба? Прапасьць?

Палута. Не клапацецся аба мне, я і сама...

Сымон. Як-то не клапацецся? Ці ты помніш, што гаворыш?

Палута. Помню і кажу...

Сымон. Ага, дык ужо вось да чаго? Добра, дачушка-а, добра. Паглядзімо, ці ўпраўду так будзе толькі, ці адкажашся ты ад пасагу... Ну, гэтага-та я не чакаў ад цябе, нябога. Ці бачыш ты яе—не-а-а ха-чу-у. Ну, ну, ну, ну. Вось дык, ягадка... І трэба-ж, на яго ліха, так угаварыць дзяўчыну, трэба-ж убіць такі-та ў галаву... Няма на іх ушчунку, няма пагроз... Гэта-б такіх прайдох узяць ды ў вастрогах марыць, а начальства і вачыма не вядзе... Гэта-ж бядовая рэч. Паехаў у горад, набраўся там басяцтва і сюды шчэ навёз спакушаць другіх. Не-э! Так не павінна быць—трэ' напамянуць, каму сьлед, хай пасочаць за ім... Палута, пакінь свае жарты... Расстанься з гэтым галадранцам—ляпей будзе, ляпей будзе. Я табе кажу, што будзе ляпей. А то ён цябе на добрае не ўзьявдзе. Мы ня раз ужо з мацераю казалі, што губіш

ты сябе праз яго, дальбог-жа губіш... Вазьмі сабе ў галаву, і ты пакаешся. Ёсьцека Ян, такі здатны хлопец і зважны, самавіты род мае... Ёсьцека другія...

Палута (*перабівае*). Ого, вельмі важны, вельмі значны...

Сымон (*нібы ня чуе*). Пойдзеш за яго—у рай пападзеш. Гэтулькі дабра ад бацькі ў насьледку дастаў: дзьве валокі поля, будынкi, а грошай колькі... Гэта-ж проста скарб, не чалавек, а ты, цудніца гэткая, кідаешся ім і лезеш к чорту на рогі. Як-то сказаць...

Палута (*стаіць ля платоў і ў жменю сьмяецца*). Ну і скарб-жа... Ха-ха-ха! Вось татку прыйшло ў голаву дык...

Сымон (*злосна*). Такі сьмяешся? Жартуеш з бацькам ці што? (*Ківае ўшчыпна пальцамі*). Эх, дзяўчына, дзяўчына, нічога ты ня высьмяеш. (*Падымае голас*). Пасьмяешся ты ў мяне, пачакай, пасьмяешся галубка!

Палута. Ну, вось будзе ўжо вам лаяцца. Прысталі, прысталі, як смала... Ішлі-б куды сьвятам; вось усе мужчыны йдуць ці туды ці сюды, а гэта... Прышло ўжо нешта на вас, ка... точыць увесь дзень сэрца ды точ...

Сымон. А табе ўжо і я няміл стаў... бацькі агорклі, мяшаюць табе... Бедная—разгарненьня не даюць. Вось дык малайчына, вось дык выг...

Палута. А такі і мяшаеце...

З Ь Я В А 5-я.

ПАЛУТА—СЫМОН—ДОМНА.

Домна. Аб чым-жа, хоцькі, мае дарагенькія, так вы голасна разгутарыліся? Шчыра так у дваіх сабе сабраліся і гамоняць, каханенькія мае. (*Падыходзіць і сядзе на лаўцы*). Палутка, Сымонка, сядайце, родныя мае, сядайце. Гэ-э-э, гэ-э, котка мая. (*Палута садзіцца, і Домна яе цалце*). Хаця пацалую цябе, дачушка мая. (*Жартуе*). А цябе ўжо, стары, другім разам не абміну. (*Пачакае*). Ну, дык раскажэце-ж мне аб вашай гутарцы, га?

Сымон. Гутарка, гутарка. Ня вельмі ты і пагутарыш з ёю. Папробуй палюдзку пагутарыць—будзеш ведаць. Гэткага фэфару засыпе табе, што і не ацярэбішся, нябось... Выгадавалі дачку, няма чаго сказаць...

Домна. А што гэткае? Што гэткае тут у вас вышла? У чым вы не паладзілі, за што пагневаліся, родныя мае, га? Сымонка, у чым справа, скажы?

Сымон. Дачкі пытай; хай дачка скажа.

Домна. Ну, а ты-ж? Чаго ты гневаешся так?

Сымон. Пагутары з дачкою, будзеш ведаць тады, ці варта гневацца ці не. Яна ў нас занадта паразумнела ўжо, ажно і гутарыць ладам нельга. Дагадаваліся, нябось.

Домна. Чым-жа ўразіла яна цябе? За што ты гэтак моцна разгневаўся, Сымонка? *(Да Палуты)*. Палута, ты-ж чаму гэта, котка, з бацькам сварышся, а? Такі-та-ж я цябе разумніцаю лічу, а ты дурноту сабе дазваляеш, дачушка.

Палута. Будзе вам, мама... Вы верыце яму, нібы ня ведаючы яго каразьлівасьці... Прыйшоў вась, прыстаў, прыстаў ка мне, разлаваў, а цяпер яшчэ скардзіцца... Нойдзе на чалавека нейкая паветрасьць, што раз...

Сымон. Маўчы, што так разбрахалася, га? Разышлася-а-а.

Палута. Вось бачыце, во, прыстаў, прычапіўся з ушчункамі ды выгаворамі і яшчэ злуе няма ведама чаго. Вунь ты яму з Пятрусём ня гуляй, бо ён сякі ды такі, баяк, соцыялісты; вунь ня йначай выходзь за Яна замуж, бо Ян багаты і знатны, та... і далей балей, слова за слова, ды да ўшчункаў дайшоў, да лаянкі і крыку. *(Скоса паглядае на бацьку)*. Замест таго, каб пайсьці куды сьвятам, як усе добрыя мужчыны робяць, ён знайшоў лепшым са мною ваяваць.

Сымон. Я загадаю табе змаўчаць, чуеш ці не?

Палута. Вось і праўды ня любіць, бач...

Сымон. Я кажу табе, Палута, маўчаць.

Домна. Ды ня злуйся ўжо хаця ты, старызна. І я кажу, прыйшла ўжо на цябе тая ліхая хвіліна, пазлавацца захацелася... Навошта табе да дзяўчыны прыставаць: сядзіць адна спакойна, няхай сядзіць... А калі і пагаварыць, дык можна-ж спакойна, ладам...

Палута. Праўда, дачакаешся ад яго калі таго ладу, але...

Сымон. Вось бачыш, во, ці-ж можна тут ладам абыйсьціся... З вамі ўсімі нельга ладам меркавацца; усе, як адна, кропка ў кропку. *(Пачакаўшы)*. Матчына дачка, а даччына матка. Што адна, тое і другая спаганяе... Навучыліся. Распусьціла, распусьціла, а цяпер і патурае... *(Нялюба адварочваецца)*.

Домна *(незadowolна)*. Ды кінь ужо ты разыходзіцца; годзе табе паліцца. Вось калі чалавек... Гм... гм...

Сымон. Не, можа ў зубы вам глядзець ці па галоўцы гладзіць. Дазволіць езьдзіць на мне... Я ведаю ўжо, што я вам непатрэбен. Ну і добра... Добра... Дажыўся падзякі... Дай волю, дык завядуць у няволю.

Домна. Да пачакай, куды ты рвешся. Які непамеркаваны чалавек. Неспакоіцца, гарачыцца, лаецца, а чаго—і сам ня ведае. Трэба аб чым пагутарыць—гутары цішком, згодна і...

Сымон. Ліха з вамі можа памеркавацца, ня я... Рабеце, што хочаце, калі я лішні вам; мяшацца ня буду. Годзе. Але пабачыма. Хочаце пастанавіць на сваім—стаўце... Нюхайцеся з Лісамі, паганьце хату, паганьце род наш—што-ж зрабіць. Мабыць ужо так трэба, каб я на старасьці год усё гэта бачыў, каб маю душу... Толькі, не. Я ўсё роўна ня дамся, не дапушчу-у-у, галубкі... Яшчэ сілы маю пакуль што, маю і ахвоты...

З Ъ Я В А 6-я.

ПАЛУТА—ДОМНА.

Домна (*устае з лаўкі і робіць некалькі крокаў сьледам за мужам; разважае ўдаюм*). Да кінь-жа ты пад канец плявузгаць ліха ведае што. Пачакай, ня злуйся... Кінь каўтун свой... Як табе ня сорамна, стары чалавек, беснавацца? Нібы малое дзіця, калі ня горш,—запырскаўся, забрыкаўся і пабег... Сымон, га, Сымон... А каб ты спраг, гэтакі чалавек... (*Спыняецца. Махае рукою й варочаецца*). Да заўсяголаў ужо ты такі. Ідзі, няхай цябе цяміць, адкасьніся... (*Ідзе да століка да Палуты*). Вось чалавек, дык чалавек. І найдзе на яго ліхая часіна, што проста не пазнаць... Толькі, здаецца, быў у сабе, а гэта вунь што... Што ты яму, Палутка, такое сказала, га?

Палута (*вяртае к сталу й прысядае*). Дальбог-жа, мамачка, нічога такога не казала. Я сядзела адна, чакала Волькі, а ён увайшоў і давай. Перш падобраму, а далей і да сваркі. Усё праз Пятруся. Праз вясельле ўшаломаў, як баба якая. Сядзіць, мармоча і грызе сэрца...

Домна. Як праз Пятруся?

Палута. Вось, каб я яго не кахала, каб не страчалася з ім, бо ён такі й такі, паганіць наш род... І ўсякчыну іншую... Чаму і як ён прышоў на вум—я й сама ня ведаю...

Домна. Ды яно-та, дачушка, і ўпраўду ня варта было-б з гэтым Пятрусём табе валандацца. Што ты гэткага ўгледзіла ў ім?... Нічога завіднага ў ім няма: бедны, непачэсны ды яшчэ распусны такі: ні бога ў яго няма, ні цара, ні начальства, на багатых людзей ліха ведае што пляце, ні ў вошта не становіць... А ты-ж, мілая, усё-ж такі з роду знатнага, паважанага... Падумай адно, Палутка, аб тым, што дагэтуль ніхто яшчэ з нашага роду ніколі не спаганіў сябе нічым... А гэта... (*Пачакаўшы*). Бацька і злуецца за тое, што ня можа далей трымацца старога парадку і крычыць. Ці-ж ты думаеш ён ліха нам хоча? Яму здаецца, што так лепш, як яго розум кіруе.

Палута. Можа быць, можа і так, хто яго ведае. Але-ж што мне зрабіць, калі я йначай не магу... Сэрца ня пытае, каго яно выбірае. Бацьку Ян даўся ў вочы, а мне... Ну, а я ляпей-бы ўжо Пятруся магла-б пакахаць...

Домна. Сэрца, сэрца. Мала што маладому сэрцу захочацца, ці-ж слухаць яго? Трэба і розуму крыху мець і практыкі жыцьцёвай таксама... А гэтага толькі ў пажылых можна навучыцца, галубка... Калі мы табе радзім, што рабіць—слухай, не ашукаешся: мы пражываем сваё жыцьцё і чаму небудзь ды навучыліся. Што табе цёмна—нам ясна да каліва... (*Пачакаўшы*). Бацька хоча выдаць цябе за Яна—слухай, ідзі. Хлопец ня кепскі ды багаты; век будзеш бога маліць за яго... (*Устае і ідзе к платом*).

П а л у т а (*падобнае к кусту айрэсту*). Ну, як-жа-ж сілаю... Гвалтам любіць нельга, мамка.

Д о м н а. Ды кінь ты, нябога. Які тут гвалт?..

П а л у т а. Якія вы, мамачка, чудныя; вы, як і бацька, думаеце, што я мо' знарок, наперакор вам гэта раблю... Дзе-ж вы бачылі, каб можна было сілком, саматугам у гэткай вялікай справе рабіць... Я не магу, што хочаце сабе рабеце. Ды каму-каму, а вам, мамачка, і самой павінна быць знаёма гэта; і вы-ж перажывалі мае гады і іх пачуцьцё. Дык навошта ўжо вам казаць.

Д о м н а. Дачушка мая, але-ж са мною гэтага ня было; казалі бацькі выходзіць за Сымона, бач, за твайго бацьку, я і пайшла — ні словам не прэрэчыла. І ўсе былі здаволены: бацькі паслухмянасьцю, а я Сымонам. Ды вартасьці сямейнай не паніжала ні каліва.

П а л у т а. Вось бачыце, вы-ж таксама тату кахалі, па сэрцу знайшлі, дык нашто казаць...

Д о м н а (*падышоўшы к Палуте*). Палутка, дык трэба-ж ведаць і тое, што вырахаваньне многа знача. Ты-ж сама здаровая, а ведаеш, што Лісы могуць апаганіць наша котлішча... Гэта-ж галякі, батракі. парабкі... Няўжо цябе не сарамаціць радня з імі?... А не сарамаціць цябе, дык бацьку хаця ўваж: не атручвай яго старых дзён. Паслухай і рабі, як ён кажа...

П а л у т а. Ай, мама, годзе вам. Кіньце лепш гэта, бо дарэмна толькі язык мазолім.

Д о м н а (*тэйна*). Як-та кіньма? Чаму дарэмна? Няўжо ты думаеш, што такі на сваім пастановіш? Эх, чудная ты.

П а л у т а (*праз сьлёзы*). Прашу вас, кіньце. Калі тое будзе... (*Сама сабе*). Захацелі загубіць, мабыць...

Д о м н а. Няма чаго, нябога, плакаць... (*Пацяляючы галодзіць дачку*). Ці-ж гэтым мы табе гора наклікваем, га? Пакінь горніцца, чудная. Падумай добра, разьбярыся ўва ўсім. А вось і ладам усё абыздзецца. Навошта так сабе прыймаць кожнае слова. Усё бывае: і бацька пагарачыцца, і я зазлую на цябе,—на тое-ж мы і бацькі твае. Хоць злуём, а ліха ня думаем—шчасьця, добра табе хочам... Бачыш, ты сама ўсяму віною: хай-бы ўзяла ды ўступіла бацьком—дык не, на сваім настаеш, і, пэўна, злуеш нас... Робіш нялад у хаце, сварку...

(*Адчыняюцца вароты, і ў сад убягае вясёлая разьвістая Тэклячка. У садку падобнае к мацеры і чапляцца на яе*).

З Ъ Я В А 7-я

ПАЛУТА—ДОМНА—ТЭКЛЯ.

Д о м н а (*адпіхаючы Тэклю*). Чаго ты вешаешся, ашчапенак ты ліхі. Пайшла, пайшла. Адкасьніся ад мяне. Ушалопала ліха ведае што: кожны раз чапляцца на шык. Мудрагэлька. Ушалопала, уздумала...

Тэклія (*трэціца ля мацеры*). Калі-бо я люблю вас, мама; шкадую вас, дык і хочацца з вамі быць.

Палута. Ну, была ў Волькі?

Тэклія (*весела*). Была, Палутка; у хату нават заходзіла і пытала ў бабусі. „Няма,—кажа,—пашла кудысь з таварышкамі“. Я падарозе ад Волькі забягала і да Клёцкіных, думала Прузыну ўбачыць, ажно яе таксама няма.

Домна. А чаго цябе насіла туды, блізкі сьвет? Чаго ты ван-дзігаеш па сялу, на цябе цураха, на цябе!

Палута. Ша, ша, мама! Гэта я яе пасылала.

Домна. За чым, навошта?

Палута. Ды вось мне патрэбна Волька; абяцаліся мы з ёю пайсьці сёньня ў адно месца. Згаварыліся, што сойдземся ў нас тут у садку: я, Пятрусь, Волька, Прузына і Антось. Я з абеду ўсё іх і чакаю. Потым, каб праканацца, дзе яны, я паслала да Волькі Тэклечку. (*Падыходзіць к платом і ўзіраецца*).

Домна. Ну, хіба так. А я думала, што яна сама выдумала бегачь туды, я-б тады ёй. (*Ківае пальцам на Тэклю*).

Тэклія (*бяжыць к Палуте*). Не, мамачка, я сама туды ніколі адна не пайду. Я ад Палуты не хацела ісьці, ды яна стала крычаць, і я мусіла пайсьці. (*Да Палуты*). Праўда?

Домна. Маладзец, Тэклечка, маладзец, дзяўчынка. (*Да Палуты*). А ласьне ты, Палута, ня бачыла, як Антось з Прузынаю йшлі? Яны якраз паміж садку прайшлі, я стаяла ў вакне і бачыла. Я думала, што і ты іх прыкмячала...

Палута. Даўно гэта?. (*Адварочываецца ад платоў*).

Домна. А яшчэ быў бацька ў хаце. (*Углядаецца ў адрэст*).

Палута. Не. Я-ж, здаецца, і сачыла за вуліцаю ды прыкмячала... (*Пачакаўшы*). І не зайшлі, заразы...

Домна. Пашлі, пашлі. (*Тэклія падбегла к мацеры*).

Палута (*да Тэклі*). Паглядзі там, Тэклечка, можа хто... (*Тэклія ізноў бяжыць к платом*).

Домна. Ты думаеш, што яны прыдуць к табе?

Палута. Спадзяюся. Павінны.

Тэклія (*ад платоў*). Палута, Палута, вось ідуць цэлаю чарадою. Вунь Волька, Пятрусь...

Домна. Як, ласьне і Ян? (*Азіраецца вакол*).

Тэклія. Здаецца, што Ян. (*Пачакаўшы*). Эй, не! Антось, то, Антось, Антось.

Палута. Выбяжы, Тэклечка, пазаві іх сюды; скажы, што я іх прашу. (*Да мацеры*). Ну і дам-жа я ім фэфару. Накладу ім добра. Другі раз ня будуць абманваць. (*Адламае розу з адрэсту*).

Тэклія (*бяжыць к варотам саду, Набяту*). Я іх пазаву. Усіх? І Пятруся?

Палута. Усіх, усіх заві... Чаму і Пятруса? Сказала ўсіх. Рачыстая, на яе ліха. *(Устае і тупае ля стала. Потым ізноў садзіцца. Тэкля выбегла).*

З Ъ Я В А 8-я.

ПАЛУТА—ДОМНА.

Д о м н а. А чаго-ж гэта Ян ужо колькі дзён ня прыходзіў? Ці не ўзлавала ты яго чымсьці, Палута?

П а л у т а. Эй... Я навет і не гаварыла з ім, навет і не сустракалася... Цікавасьць з ім гаварыць, або бяда, што ня прыходзіць? Толькі і клопату. Ячшэ і лепш.

Д о м н а. Ды я ведаю, што табе які-небудзь Пятрусць ці Антось мілей. Якое наўды? Калі ўзяла на розум, то ўжо ня так лёгка растацца... *(Адчыняюцца вароты, і хутка ў сад убягае Волька, а за ёю сьледам Прузына, потым Антось і Тэклечка, а пасля ўсіх Пятрусць).*

З Ъ Я В А 9-я.

ПАЛУТА—ДОМНА—ВОЛЬКА—ПРУЗЫНА—АНТОСЬ—ТЭКЛЯ—ПЯТРУСЬ.

Тэкля. Пятрусць дык не хацеў ісьці, адказваўся. Ледзьве Волька яго ўпрасіла.

Д о м н а. Сядайце, небажаты, сядайце. Патаміліся, нябось, за дзень: у Граева, бадай, хадзілі. Сядайце.

А н т о с ь. Не клапацецеся, цётка, сядзеце вы. Мы маладыя і пастаімо, нічога.

В о л ь к а. Што вы ўздумалі? Хай бог крые, каб мы вас зганялі... Вось месца хопіць колькі хоць. Пятрусць, сядай паміж Палуты, а ты, Прузына, гэтта, а Антось... А я пагуляю па сьцяжынцы ды пастаю, а мо' падрасу яшчэ крыху. Сядайце вы!

Д о м н а. Да сядай і ты, нябога, сядай. Натупалася за дзень.

П р у з ы н а. Ня хоча—ня трэба. Хай падрасце, калі ёй гэтага мала.

А н т о с ь. Вяліканшай хоча вырасьці. Высунуцца пад неба, як той казаў, каб... *(Усе сьмяюцца).*

П а л у т а. Ну, дык дзе-ж былі, кажэце, га?.. Эх, і вы. Чакала-чакала і ніхто ня прышоў. Вось якія. А казаць, дык кажэце, абяцаеце... Волька, га? Пятрусць? Маўчыце, нябось, папаліся? Чырванейце... Вы думаеце, што я гэта забуду? Пятрусць?

П я т р у с ь. Мы заходзілі да цябе ня відаць было.

П а л у т а. Ну, брэшаш, мілы: я з абеду тут сяджу. Як угаварыліся тады, дык я і сядзела ўвесь час, нікуды ні на крок.

В о л ь к а. Дальбог мы заглядалі ў садок, але цябе ня было. Не ашукваем.

Палута. Кінь хлусіць. Маўчы, ляпей будзе... Палічымся потым калі вы гэткія... Ну, кажэце, дзе былі? У Качоргі хадзіла?

Прузына. Былі ў Граеве, галубка. Чаго-чаго мы там ня бачылі! Цуда ды годзе!

Антось. Ого, што і казаць: на цудзе цуда.

Домна. Ну, ну, кажэце.

Прузына. Піліпчанку бачылі з Дружнікам. Так рызыкуюць па месьце пад ручку, што ані божа мой. Фанабэры тае не абярэшыся. Пастэрка ў яе, парасон чырвоны, а ў яго белая камізэлька, сурдут. Хоць куды.

Домна. Ймо? Дай ты рады! Бадай вясельле будзе?

Волька. А будзе, я чула: на заповедзі давалі тры дні таму.

Прузына. Чаму-ж ня быць. Абое ўжо пажылыя; цягаюцца так з якіх пор—усім абрыдлі...

Домна. А пасаг Піліпчанцы няма ведама які даюць? Ня чулі?

Волька. Паўвалокі дае Сук. Чаго-ж хацець. Нямала.

Антось. Вось зьбірайце і вы пастолькі пасагу, дык ураз зробім некалькі вясельляў: пачарэе, перш я, потым Пятрусь, далей Цімох, толькі лічы.

Пятрусь. Бач, захачеў. А паўмаргоў табе ня хопе?

Прузына. Чым-жа вы горшыя ад Дружыньніка? Ніякага сьмеху. Ад нас-та не дастанеце, бо няма, а што варт, дык і сумненьня няма.

Антось. Вось, ці бачыў? Добры на пачатак. Ужо гатовы і даць...

Пятрусь. Я-ж табе казаў, што мала запрасіў. Нам трэба самае меншае валок па тры.

Домна. Эх, і жартаўнікі-ж вы, хлопцы. Вось што значыць, як кажучь, сьвету пабачылі.

Волька. О, яшчэ колькі розуму набраліся. Вось пабудзьце з імі крыху больш часу, яны да таго набрэшучь вам, што вы і ня рады будзеце... Гэта-ж ліха ведае што.

Домна. Вядома, моладзь. Ну, ваша пара, красуйце і жартуйце! Але мне ўсё-ткі трэба ўжо йсьці. Тэкля, ідзі і ты гуляй. Чаго ты верцішся ў садку? Твае таварышкі на вуліцы. Бяжы.

Тэкля *(з кустоў)*. Я зараз, мамачка, толькі сарву вярціню. Я зараз. *(Сарвала краску і бяжыць за мацерай)*.

Домна. Ну, весялецся, нябогі, хай вас бог гадуе. *(Ідзе к вийсьцю)*.

Волька *(выбірае з кустоў і хапае яе за рукаў)*. Ды пабудзьце з намі, яшчэ рана. Чаго вам так зарупіла. Пагутарце з намі аб сім, аб тым. Вы-ж нам не замінаеце. Пагуляйце, цётка, нам весялей будзе.

Домна *(вырываецца і ідзе)*. Вось, мо' я прыду яшчэ, цяперака-ж трэ' пайсьці.

З Ъ Я В А Ю-ая.

ПАЛУТА—ВОЛЬКА—ПРУЗЫНА—АНТОСЬ—ПЯТРУСЬ.

Волька. А ты, Палута, усё тут сядзела ўвесь час? Цэлы дзень у садку? І нікуды ня выходзіла? Ды ня нудзілася?

Палута (*траге прад ёю рукою*). Ну, а то-ж дзе? Вы-ж такія добрыя, што захацелі і на гэты раз, як і заўсёды, схлусіць і не зайсьці па мяне... Уцяклі, нябось, адны да Граява, а мне хоцькі-няхоцькі трэ было сядзець. Куды-ж мне аднэй ісьці?..

Прузына. Адна, Палутка, і сядзела ты?

Пятрусць. Чаму вам так хочацца, каб яна адна сядзела? А мо' яшчэ з ёю хто... Праўда, Палута?

Антось. Бо яны, мабыць, ведаюць, што не адна, а...

Палута. Вось не дагадвайцеся зараней: я вам і ім адначасова скажу, што такі і не адна сядзела ўвесь час.

Усе. Ого-о!

Палута. Чакайце, ня радуіцеся наперад, ша-а. Зусім ня тое, што можа хто з вас падумаў... Сядзела не адна таму, што бацька замінаў...

Усе. Ха-ха-ха, Хэ-хэ-хэ!

Волька. Як гэта бацька замінаў? (*Бярэць Палуту ў кола*).

Палута (*варочаецца к усім*). А вось як. (*Усе прыслухоўваюцца*). Села я вось тут на лаўцы скоро пасля абеду і чакала Пятруся (*паказвае пальцам*), бо ён мяне пераканаў, што хоцькі ніхто ня прыдзе па мяне, а ён такі няйначай. (*Узіраецца ў Пятруся*).

Антось (*да Пятруся*). Ці праўда?

Пятрусць (*сцьікае плачыма са сьмехам*). Ня памятаю.

Палута (*кідае на яго ралінкаю*). Ну, адказвацца цяперака? Таіцца? Дарэмная турбацыя, браточку!

Прузына. Хітрыя!

Волька. Ну, заўсяголаў яны. Кажы далей, кажы. (*Усе слухаюць*).

Палута (*садзіцца і ўстае*). Вось села, сяджу ды паглядаю на вуліцу праз платы, ці ня йдзе хто-кольвечы (*паказвае*). Так прасядзела мо' з гадзіну. А потым бацька прыходзіць. Прыходзіць, садзіцца паміж са мною і давай гутарыць.. Што з ім зрабілася—ня прыдумаю. Вось у гутарцы памаленьку ды патрошку давай сварыцца. (*Вольцы на вуха*). З-за Пятруся ўсё ведаеш, галубка. Чаго-чаго на яго не навывчараў, кім-кім яго не празваў! Вось, кажа, ты гэтым баяком толькі Яна адбіваеш. (*Гульчэй*). Я доўга не цярэўшы—як задала яму ўсякага шпэлаху наперакор, да наадварот—і цэлая сварка ўзгарэлася... Так злым і выйшаў. (*Да Пятруся, усьмешліва*). Праз цябе, браточку, уся справа. Нешчасьлівы ты...

Пятрусь. Ці-ж можа? Ох, я рад, што хаця ўвагі такой заслужу.

Антось. Ого, а цябе, нябось, яе бацька добра ўважае. Як ідзеш—бадай, дарогу дае, староніцца.

Пятрусь. Прыяцелі, аднэй партыі. Соцыял-дэмократы.

Антось. Злучаныя аднасьцю клясавых інтарэсаў.

Волька. Ну, годзе хаця кпіць са старога чалавека. Грэх, нават, ня то, што брыдка.

Прузына. Увагі ніякае ня маюць да старшых.

Палута. Калі-бо, галубкі, з яго і трэба толькі кпіць. Такі чалавек, такі чалавек, што і выказаць нельга. Каб вы толькі пажылі з ім, дык ня гэтае шчэ казалі-бы аб ім... Надта круты ўжо.

Волька. А ты думаеш, што мой ляпейшы? Я ня жыла з тваім, а ты з маім, і табе здаецца мой лепшы, а мне—твой...

Пятрусь. А ўсамадзелячы абое роўныя.

Волька. Бадай што так: адзін гонар праводзяць, аднєю знатнасьцю гардзяцца.

Прузына. Як-бы там ня было, а усё-ткі кпіць вам з іх ня варта.

Пятрусь і Антось (*у адзін іолас*). Прабачайце, імасьці, вінаваты. (*Усе сьмяюцца. Антось з Пятрусём паходзяць да майкі і сядзяцца. Поруч з імі дзяўчаты*).

Палута (*астайшыся стаяць, да ўсіх*). Засьпявайма песьню якую, ці што? Ці ў гульнію якую згуляем...

Волька і Прузына. Але, але, давайце, хлопцы, запяём.

Антось. Колькі нас—толькі людзям на сьмех, ня болей. Такія пявуны з нас.

Волька. Ды не адказвайся ўжо. Няма ахвоты сьпяваць, дык гавора ліха ведае што.

Прузына. Сьпявайма, браткі.—„Ой у лузе-лузе пры дарозе каліна стаяла“. Вясёлая такая песьня; дужа падабаецца мне.

Антось. Як пяць—дык пейма рабочыя песьні: „У рудніках пад зямлёю, за варштатам і ў полі—вакол чуваць песьні аб шчасці і долі“. (*Пяе. Пятрусь памагае ім утураюць дзяўчаты. Выходзіць складна і пекна. У самы расьпеў на вуліцы паднімаюцца дзіцячы крык і лютан. Дзеці зьбіраюцца грамадай ля платой. Тэклечка ўбляде ў сад і прыводзіць з най-дзсятка дзетак. Палута фрозіць на яе пальцам*).

З Ъ Я В А II-ая.

ТЯЯ-Ж і ТЭКЛЯ.

Тэкля. Волечка, вунь на вуліцы ходзіць цыганка ды на карты варожыць. У Самулі сабрала цэлую грамаду жанок: кожная варожыць. Ці не пазваць яе да вас?

Волька. Што ты казала, Тэklusя, што?

Тэklusя. Цыганка ходзіць ды на карты варожыць: ці не пазваць яе да вас?

Палута. А дзе яна, у каго?

Тэklusя. Я ў Самулі пакінула яе, а цяперака мо' куды йдучы зайшла.

Волька *(да дзяўчат)*. Мо' пазваць, га?

Палута. Няпрымённа пазваць. Вось, хаця на тую спробу, што яна скажа. Паваражу, а ну-ж і што добрае вываражыць. Пазаві йдзі, Тэklusя.

Прузына. Вядзі сюды!

З Ъ Я В А 12-ая

ТЫЯ-Ж бяз ТЭКЛІ.

Пятрусъ. Што вы ўшалопалі! Як вам ня брыдка. А яшчэ дэмократкамі сябе лічаць, сьвядомымі. Эх, я-б назваў-бы вас, але няхай... Хэ-хэ-хэ! Цыганку зваць на варажбу.

Палута. Ну, і што-ж дзіўнага? А бывае, што і праўду кажа. Вось надоячы Лізе Грышкавай якраз усё праказала, што і здарылася потым...

Антось. Ці праўда?

Палута. Вядома, што праўда. Ня верыце — запытайце ў яе.

Антось. Значыць, і ты думаеш праведаць аб сабе, што здарыцца з табою ўперадзе? Дзівіся, Пятрусъ.

Палута. А вядома. Сьмейцеся, сьмейцеся. Вы думаеце, што толькі вы ўсё знаеце, што хітрэйшыя за ўсіх, калі ні ў вошта ня верыце.

Волька. Гарадзкія... *(Яе спыняе крык і юман. У двор, а потым у сад ўваходзіць маладая пекная шланка, з торбаю за плячыма і картамі ў руках. Бегаючы за ёю грамадаю дзеці і некалькі жанок астаюцца ля платоў саду. Некалькі з Тэklusяю і Домнаю ўваходзяць за шланкаю ў сад... Хлопцы і дзяўчаты акружваюць стол. Пачынаецца варажба).*

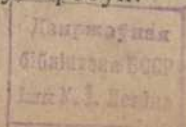
З Ъ Я В А 13-ая.

ТЫЯ-Ж—ЦЫГАНКА—ТЭКЛЯ—ДОМНА—КАБЕТЫ—ДЗЕЦІ.

Цыганка *(васьпеўна, картуючы й раскладаючы карты, перанітавае кожнага)*. Ну, хто-ж з вас на карты паваражыць хоча? Хто руку пакажа? Дазвольце, дзяўчаткі, дазвольце, хлопцы. Усю праўду вам адкрыю, што было—скажу, што будзе адгадаю. Якая вас доля чакае, што жыцьцё кожнаму з вас абяцае, каму якое шчасьце яно прыпасло... Ня дорага вазьму, згодзьцеся-ж, мае дарагенькія. Усё вам раскажу.

Волька. А колькі за нас чатырох возьмеш, агулам?

Антось. Ого! Агулам хочаш наняць! Ну, ну, пробуй!

Цыганка. Адзін рубельчык, мае даражэнькія, адзін рубельчык. Зусім ня дорага будзе: па саракоўцы з дзсяткай на брата прыдзецца разлажыць.

Домна. Ого! Надта замнога хочаш адразу ўхапіць, лёгка грошай награвьці. Паваражы ім за паўрубель — і то хопіць табе, досі. Нябось, ужо награвла за сёньня рублёў са тры. Варажы, варажы за паўрубель. *(Падштурхвае яе. Кабеты намаіаюць ёй).*

Цыганка. Дальбог, бабулька, і рубель ня дорага. Затое ўсё разгадаю, чыстую праўду скажу. Нічагуткі не стаю. *(Да Волькі).* Ну, давайце за рубель—то пачну.

Домна. Эй, якая ласая... Ну, я прыдам да паўрубля сама.

Цыганка. Колькі?

Домна. Дам табе сыру... зачынай.

Цыганка. Ну, так давай, галубка, руку першая.

Прузына. Не, хай уперад Волька спрабуе, я пасья.

Волька. Ды чаго там, давай.

Прузына. Не, давай ты наперад.

Цыганка. Хто-небудзь. Што лепш хочаш, Волька,—на карты ці на руку?

Волька. На руку давай.

Цыганка *(бярэ руку, разглядае; усё настарожваюцца)*. Ты серадольшая дачка ў сваіх бацькоў і самая каханая бацькамі. Табе было б вельмі добра жыць, каб не адзін прыпадак, які жывасілам адняў ад цябе праз бацькоў гэта дабро. *(Волька мядзіць на ўсіх і здавольна ўсьмяхаецца)*. Дай гэту руку, правую. *(Глядзіць)*. А тут вось паказвае, што ты яшчэ не загубіла ўсяго ў сваім жыцьці: табе бог суліў слаўнага, добрае душы, чалавека, які начамі ня сьпіць — аб табе думае. Ты яго ня бачыла шчэ на яву, ну ў сьне-ж колькі раз ён абдымаў цябе. Блізак час, калі жыцьцё вас злучыць... Шчасьце і слава крок за крокам справаджаюць твайго суджанага...

Антось. А ймя яго як? Кажы, кажы!

Волька. На вошта табе сьмяяцца? Бач, ты ня верыш, а ўсё праўду сказала, чыстую праўду. Угадала, даражэнькая, усё ўгадала. Малайчына!

Домна. А калі замуж выйдзе, цікаўна?

Цыганка. Неўзабаве, зусім неўзабаве. Толькі трэба праждаць яе суджанаму адзін прыпадак, з якім так ці йначай абмяркуецца далейшае яго жыцьцё. Гэта будзе не раней году і не пазьней двух год...

Домна. Вось гэта-то, наўрад, ужо ці праўда. Бадай ты, Волька, шмат раней гэта зробіш? А вось гэтай кінь на карты; а вось яшчэ больш нахлусіш...

Палуга. Але, але, на карты!

Цыганка. Вось адразу табе паказвае блягі skutак: два чалавекі ганяюцца за табою—багаты, знатны, але нялюбы табою, і другі,

за якім ты сьвету ня чуеш, у кім усю душу поіш пшчасьцем; толькі не даступны ён табе праз самых блізкіх людзей; гэтыя людзі і не дадуць магчымасьці злучыць з ім табе сваё жыцьцё. А вось твой каханы суліць табе дарогу, якое ты баішся і не адважваешся пакінуць бацькоў; а бацькі гэтым і выкарыстаюць.

Палута. Ну, досыць, будзе...

Домна. Балхвіць, ліха ведае што. „Нялюбы, выкарыстаюць“... Гэта ўжо дык няпраўда, галубка, ня варта-б было, на добры лад, і сыру даваць...

Палута. Чаму няпраўда—праўду якраз сказала. Дарэмна вы, мама, кажаце. Дай, Прузынка, хай паварожа і табе, паглядзіш—усё ўгадае.

Цыганка. Давай, Прузына, закіну на карты, адгадаю.

Прузына. Не, ужо ня варта; цямнее, трэба дамоў ісьці, а то там маці ўжо пракалася... Ды я надоячы варажыла—зусім няпраўду мне вываражыла. Больш зараклася варажыць.

Цыганка. Я то праўду скажу. Давай руку. Давай. Ну, болей ніхто ня хоча, га? Дык ідзі, гаспадынька, дай мне абяцанае.

Домна. Не азірайся, іду, іду, я ня скручу: абяцала дык дам, хоць і няварта было-б; мала варажыла і вываражыла ўжо вельмі няважна.

Палута (*незadowolна ўдаюи мацеры*). Абяцалі даць—дык дайце. Яна мне праўду сказала. (*Адварочваецца да дзяўчат*). Хоць часу зьвяла, а ўпапад сказала. Няўжо такі так знае?

Антось і Пятрусь. А пэўна, што знае (*сьмяюцца*).

Прузына. Трэ' і мне йсьці... Ты, Волька, яшчэ ня пойдзеш?

Волька. Чакай, іду і я.

Антось. І я з вамі разам.

Палута. Пагуляйце яшчэ. Ну, дык ты хаця застанься, Пятрусь, я табе штосьці скажу.

Волька. Вы заставайцеся, вам блізка абаім, а мы пойдзем. Хадзем, мае родненькія; пакуль яшчэ зайдзем... Заўтра будзённы дзень, трэба ўставаць ды йсьці лён палоць. (*Выходзіць*).

Прузына (*цсьлед, нахаду*). Гэтак-жа і мне ў Вілы. Мо' і ты, Волька, туды?

Антось. Я туды заўтра каня павяду пасьвіць. У мяне дык як раз на заўтра не выпадае работы. Я-б гуляў-бы, толькі, прызнацца, у жываце казлыча. (*Да Прузыны*). Заўтра ўгледзімся можа?

Прузына. Можа, чаму не. (*Гутарка цішызе й аддаляецца*).

Волька. А са мною хіба вечарам заўтра, калі будзе пагода (*раюча*). А цяперака пайду спаць, а ну-ж „сулены мой сасьніцца.“ (*Выходзіць з двара*).

Антось (*на вуліцы*). Дай, божа! Знача, пажадаю табе салодкіх мар.

Пятрусь *(падышоўшы к плоту)*. Салодкіх мар, Волечка.
Волька *(здалёк)*. Дзякуй, браточку, дзякуй. *(Развітаныя канчаюцца. Вынікае юлае пыланкі й Домны, якія ўсё яшчэ не паспелі расплаціцца. Іх цутарку перабівае пайторны крык дзяцей. З-за вёскі даносіцца няязычнае няяньне. За хатай брэша сабака. У друім канцы ірае жалейка)*.

З Ъ Я В А 14-ая.

ПАЛУТА—ПЯТРУСЬ.

(Палута садзіцца на лаўцы і ў задуменьні абавіраецца локіямі на стол. Пятрусь ходзіць каля стала на сьмежачым, перабіраючы ў руках красачку чырвонае рожы. Водбліск зайшоўшага сонца толькі маленькай шэрай стужкаю, бы пісах, вісьне над лесам. Пятрусь кідае зіркам к верху. Праз колькі хвіль падыходзіць да Палуты і садзіцца поміж з ёю).

Пятрусь *(азіраецца на двор, абдымае Палуту і зазірае ёй у вочы)*. Ты маркотуеш чагось, Палутка? Ці не прыняла да сэрца толькі ты цыганскіх слоў?... І ты верыш варажбе? Чуеш, Палута? *(Тырхае яе плячом)*. Няўжо такі верыш? Ну, калі так, дык я проста дзіўлюся з цябе, ды годзе. Гэта-ж забабоны старых баб, выдумкі, балтаўня. Ласьне можа цёмны, няграматны чалавек, як гэта вось цыганка, што кольвечы ведаць у перадзе твайго жыцьця. Ніхто ня ведае і ніколі ня ведаў гэтага: ні вучоныя людзі, ні прарокі. Плюй у вочы, калі хто схоча цьвярдзіць табе гэта, ня вер, не шманай. Палута, Палутка, чуеш? Кінь, плюнь... А то сьмяяцца буду, ня болей. Чуеш? *(Прыхіляецца к ёй шчыльна)*.

Палута *(не паднімаючы галавы, няўверана)*. Я ня веру, я... Толькі, Пятруська, яна якраз усю праўду сказала. І далей сказала-б, але я знарок перапыніла, вырваўшы руку: не хацела, каб маці лаялася... *(Пачакаўшы)*. А, думаеш, маці ня скеміла? Усё скеміла, усё чыста. Ды і хто ня скеміць, калі так проста і ўверана кажа, нібы з ёю самою робіцца гэта ўсё. Глядзі—з другога боку... „першы знатны, багаты, але нялюбы...“ або „блізкія людзі вымусяць за яго“. Ці-ж тут не пазнаць? Знатны, багаты—то-ж Сьліва; блізкія-ж людзі—бацькі. О, яны, Пятруська, так насталі, так накінуліся на мяне, што ўжо наўрад, ці ўдасца мне ад іх аслабаныцца... *(Паднімае юлаў, хіліцца да Пятруся)*. Пятруська, роднёнькі, нешта чуе маё сэрца нядобрае для нас з табою; хаця-б яно ня збылося, а то ня вытрываю, ні за што ня вытрываю, каханы. Мне прыходзіцца выбіраць адно з двух: або, або... ці ты, ці бацькі з Янам...

Пятрусь. Можа я табе прашкаджаю, мо' набіваюся к табе са сваім... ты скажы мне, Палутка, дык я пакіну цябе ў спакою... Сьцісну, здушу пачуцьцё і адкасьнюся... Кончу сваё жыцьцё дзе-кольвечы адзін, бо болей мне ня трэба ніхто... Раню душу, разаб'ю жыцьцё і... Скажы, Палута, ня тайся мне... Я маракаваць ня буду, бо я сам ві-

ною таму. Гэтак суджана мусі быць нам... Нічога ня зробіш. Дзьве дарогі перад намі і розныя дарогі, даражэнькая (*наімінецца і цалуе*).

Палута. Пятрусь, Пятруська, не кажы мне гэтага, мой каханы, я з табою не растануся, мяне ніхто ня зможа з табою разлучыць па дабросьці... без цябе-ж жыцьця я ня маю, ня буду мець. Хай бацькі злуюць, хай праклінаюць мяне бацькаўскім праклёнам, а я ад цябе не адыду, ня кіну цябе.

Пятрусь. Мілая, ці-ж у цябе хопіць адвагі? То-ж назаўсёды—не на раз, і вялікая справа: трэ́ кідаць, забываць, уцякаць, бадзяцца, цярпець... А ты дагэтуль жыла ў роскашы, у здавольсьце... Падумай, добра падумай,—я не гвалтую, я...

Палута. Маўчы, маўчы. Пачынае ныць маё сэрца... Ты такі добры, так я цябе люблю... А бацька мой які злы, які сіберны! Ён ні перад чым ня спыніцца, нічога не пашкадуе, каб нас разлучыць. Гэта-ж не чалавек, а шыбельнік... Божа мой! Чаму ў мяне такія бацькі, чаму так склалася жыцьцё маё; яшчэ ня жыла, а ўжо і прашкоды на пуціне... Ня вытрываю я, ня вытрываю... Пятруська мой!

Пятрусь (*суцешна*). Ня тужы, Палутка, а ну і ляпей усё ўстроіцца. Ды ўрэшце, што нам твой бацька, што нам яго сэрца? Ці-ж мы малыя і будзем баяцца? Нам ніхто не паперашкодзіць, калі толькі захочам мы. Калі ў нас знойдзецца сілы і нашае каханьне не падарвецца ні з чыйго боку—мы заваюем сабе жыцьцё. Чуеш, Палута, га? У цябе хопіць сілы і сьмеласьці кінуць-рынуць усё і са мною... уцячы? Уцячом тады ад тваіх бацькоў і таквеля. У горад паедзем, і хто нас нойдзе? Добра, ці не? (*Прыціскае*). Будзе памойму, згодзішся? Ды навошта казаць, калі я не сумляваюся, што ты на ўсё пойдзеш і на мяне здасіся, Палутка.

Палута. Я твая, Пятруська. Згодна на ўсё, каханы мой. Толькі, як-жа мне бацькоў абмануць, як мне ад іх вырвацца? Навучы ты мяне, ты-ж разумнейшы. Скажы, парадзь.

Пятрусь. Я ўсё вазьму сам, на сябе вазьму. Ты чакай, ды сілу зьбірай, рыхтуйся. Як толькі ўжо бацькі парашаць няйначай выдаць цябе за Яна—ты кажы мне, і мы хутчэй усё кінем і ўцячэм у горад... Толькі ты будзь сьмела, гартуй сэрца і душу. А мо' яшчэ і так мінецца, мо' і ня выдадуць цябе за Сьліву, тады будзем аб іншым думаць... Толькі-б грошаў больш захапіць... (*Падыходзіць к Палутце, іха*). У бацькі ты вазьмі; падгледзь, дзе ён хавае, і вазьмі; толькі-б на дарогу, а там усё будзе, я дастану ў таварышоў. Ці добра, Палутка?

Палута. Усё добра, абы толькі з табою быць. Я ўсё зраблю. Але, што-б то значыла: „яны вымусяць цябе“. Няўжо ня ўдасца нам уцячы? Ці мо' хто з нас кіне адно другога?

Пятрусь (*мацае галавою*). Ты не забываеш цыганчыных слоў? Што ты ўшалопала сабе, цудная. Кінь думаць. (*Хвоіцца яе вяцінкаю*). Я і казаў-жа: навошта тая паганая варажба. Дык не, не паслухалі.

А цяпер вась пранялася славамі, запалі вельмі яны ў душу і... Эх-хэ! Дальбог, якая ты даверная, Палута. (*Бярэ пад паху і заглядае ў вочы. З двара нясецца кліч Тэклечкі*): Палута, га Палута! Мама завуць у хату).

Палута. Стой, стой! Чаго спалохаўся? (*Хане яю за руку*). Табе хочацца, каб я цябе паслухала? Ну, добра, я больш ня буду верыць цыганчыным словам. Кіну. (*Кліч пайтараецца. Палута адзваецца*). Іду, іду.

Пятрусь. Калі бо неяк злосна, ды ўсё: нібы якая дурная баба—ліха ведае чаму верыць. (*Спахватваецца*). Бягуць па цябе. Ну, дык мо' пойдзеш? (*Прыцінаецца і хутка, з налёту цалце некалькі раз*). Ідзі, а то яшчэ бацькі прыдуць. Няпраўда, не паддамося ліхой сіле. Больш настойнасьці, родненькая. Круцей павядзі з бацькамі. Ня дайся гнуць у дугу. Я-ж з свайго боку буду старацца... Ці ў нас сілы няма змаганьню? Кінь сумненьне... Пяройдам прашкоды... (*Ідуць к высьцю; спяняюцца лікуста апрасту*).

Палута. Веру, Пятрусю мой, веру...

Тэкля (*убягае і юласна крычыць*). Канца няма тваёй гульні!

З Ъ Я В А 15-ая.

ПАЛУТА—ПЯТРУСЬ—ТЭКЛЯ.

Тэкля (*хане Палуту за спадніцу*). Палута, чамусьці ты ня слухаш, чаму? Мама сказала йсьці—дык ідзі. Колькі-ж цябе прасіць заставіш, можа шчэ і пакланіцца загадаеш. (*Сама сабе*). Не нагуляецца ніколі, бедная. І ўчора цэлы вечар гуляла і сягоньня якую пору, а ўсё яшчэ мала. Укахалася ўжо вельмі шчыра, што і растацца ня можа. Ня ўбачыцца ўжо болей, ці што: прападзе Пятрусь, небарака. (*Ізноў заве*). Палута, ці ты чуеш, ці не? Што ты сабе думаеш, ты-ж яшчэ сёньня ад абеду нічога ў рот ня брала. Ідзі, ды я пайду па бацьку, вячэраць будзем. Ідзі, чуеш?

Палута (*трымаючы Пятрусю за руку, крычыць на сястрыцу*). Ды гдзе табе крычаць, ашчапенак ты. Ідзі скажы мацеры, што я йду. (*Да Пятрусю*). Нешта засядзеўся гдзесьці мой бацька. (*Насьмешліва*). Можа ўпрочкі зьбег, зазваваўшы на нас. Не залюбіў бедны, што дачка заспрачалася...

Тэкля (*выбірае з садку*). Дык ты ня кончыла ўсяго? Павяла гутарку далей? Мабыць хочаш, каб мама прыйшлі з повадам. (*Пятрусю з Палутаю ратуюць*).

Пятрусь (*сьвіскае руку Палуте*). Дык ідзі, ідзі, а то і ў праўду прыдзе маці ды крыку наробиць; сорамна толькі будзе... А там і бацька гатоў насьцігнуць—а гэта зусім дрэнна. (*Тайхае яе*). Ідзі, ідзі. Я так сама пайду, бо і мяне маці там чакае. Так сама ня быў цэлы дзень дома... (*Азіраецца на двор*). Ну, Тэкля зараз мацэру прывядзе. А я-б ужо не хацеў бы з ёю сустракацца: ня любіць мяне яна, як і бацька... Толькі

(азірааца) адна дачка можа трохі... кахае... (Глядзіць Палуче ў твар). Га? Праўда, ці не, Палутка?

П а л у т а (вешаюцца на Пятруся). Го, праўда, праўда... мой Пятрусь-ка-а, мой мілы. (Цалюе). Го-орка-а-я праўда... (З заду двара вынікае зычны гоман Домны: „Ня-а-слу-а-хае. Прыліпла-а, немач на яе... Нена-любавалася за паўдня“.

П я т р у с ь (цалюе Палутку і ідзе к выйсьцю. На хаду). Чуеш, чуеш? Ідзі, а то пападзе... Грыміць ужо... (Махае капляюхом і выходзіць з саду. Палутка ківае рукою ўслед. Чуен багаславенны звон. Дзець заліваецца жалейка пастуха. Змрок лямбее).

ДЗЕЯ ІІ.

Хата Сьліваў. У хаце прыбрана чыста. Вакол глядзіць багацьце і здавальства. Сьцены атынкаваны і выбелены. На сьценах развешаны абразы—адбіткі абшараў летам і зімою, і вайны з часу швэдзкага спаленьня. На покуці блішчасты сьвяты абраз, перад якім чырвоны ліхтарчык. Ля тыльнае сьцяны два ложка, з трыма на кожным падушкамі. На падушках узьдзеты блакітныя ў доўгіх брыжох навалачкі. Адвячорак. Дваровае вакно адчынена. Матруна, Янава маці, увіхаецца то ў запечку, то ў мыцельніку. Гэля стаіць ля ложка і здалёк кідае зіркам у люстэрка, якое вісіць на дваровай сьцяне між вакон. Ян сядзіць ля адчыненага вакна, абагнуўшыся на стол. Зрэдка пазірае ў вакно. У вакно глядзіцца ралка дзярэўца. Відаць абросшы зеленню ўзгор.

З Ъ Я В А 1-ая.

ЯН—МАТРУНА—ГЭЛЯ.

Я н. Аднаму, ведаеце, усё-ткі цяжка справіцца. Куды-ы там! Дзякуй богу, тры валокі поля—чуць не хвальварак. Ды быў-бы і хвальварак, каб гэта ўся зямля ў зборы, разам. Ого, латва было-б! Ды каб яшчэ зямля ўся гэткая, як на Паселішчах—роўная, чорная, тлустая. Зажыў-бы чалавек. Яшчэ як зажыў-бы! Паставілі-б будынак вялікі (размахвае рукамі), прасторны; расадзілі-б туды, к лагчыне, гарод капусны, а к горцы—сад; ля рэчкі быў-бы паплаў, а апошняяе—поле. Ажыцца можна было-б... Бацька тады, мабыць, ня думаючы купляў, ня ведаў, у каго і як. Ці мо' нельга было? Дзіўная рэч, я усё-ткі не разумею: чаму-б не перадзяліць і не парабіць маёнтачкаў? Ня ведаюць выгады людзі. Не, нам то ўжо трэба старацца, каб як усю зямлю сабраць у адно месца. Ня праўда, мама? Ды наняць пару парабкаў? Абстроіцца, як след...

М а т р у н а. Чаму ня праўда. Усё праўда, сынку, толькі немагчыма гэтага зрабіць. Зусім немагчыма: ніхто ня згодзіцца; ды другое—людзі прывыклі ўжо да цяперашніх парадкаў. А кожны з малою вы-

лучкаю, і мае зямлі па крысе. Глядзі, мы-ж самыя багатыя ня толькі на вёсцы, а і на павеце ўсім...

Гэля. Дзесяць гаспадарстваў іншых злажы і то ня старчыць да нашага... Дзякуй яму, то-ж усё тата-нябожчык нарабіў: зрабіў нам гэта добро...

Матруна. Усё, дзеткі, бацька, вечны яму пакой, клапаціўся да дбаў, і вось, дзякуючы яму, нам так і жывецца, няўрокам, ня кепска. Усяго хапае—і пахваліцца ня грэх... А што датыча табе падмогі, то вядома, сынку, трэба наняць чалавека. Вось гэта лета як-кольвечы скаратаем—Гэля дапаможа, Якаў часамі, а к налеццю з самае вясны так і трэба старацца... Так нельга.

Ян. Яно-то трэба было-б і на сёлета—але ўсё неяк няма калі і падумаць. Некалькі раз зьбіраўся вам сказаць, да вазьму й забуду. А іншы раз палічыш і, здаецца, шкода грошаў: усё-ж утратак: парабак з лета возьме ня меней дваццаці рублёў, а яму яшчэ спраў вопраткі ды пракармі. На цэлую сотню нагоніць. Ды і парабка добрага, стараннага ня так лёгка падабраць; а ўзяць гультая якога, абібоку—дык лепш хай ён згіне апроч нас. Будзе сядзець ды аб'ядаць, а яму шчэ і грошы гатуй... *(Устае й ходзіць)*.

Матруна *(любючына сынам)*. Вядома, сынку, вядома. Цяперака сьвет надта блгі, нічога людзі ня вартыя, раўняць ня трэба з даўнейшымі. Бывала, за залатоўку працуе табе не адгінаючыся з цёмнага да цёмнага ды на сваіх харчох. Возьмем жанца, капальніка, ці касца—люба паглядзець: за цяперашнюю машыну выраблялі. Паробіць увесь дзень, а вечарам яшчэ падзяку гаспадару за найміцтва дае. *(Заіварваецца. Махае рукою і вылівае з міскі ў руцэ вадку)*. Ах, божачка! Што-ж я зрабіла! *(Гэля крычыць: „Што там? ну разьлілі воду“)*. Матруна *(стаўляе міску)*. Але... што-ж бо я казала... але... А цяперака і ня думай! Людзі гультаі—непаслухнікі; распусныя ўсе, не баяцца бога, не паважаюць багатых і знатных. Вунь, нарабілася дэмократаў нейкіх, соцыялістых—проста за кару божую. І сеюць нялады, вядуць грабежствы—ліха ведае што... Бачыце—хоцькі гэты Пятрусь Яўгэнін, Антоць Смыкаў, Ромусь Каўжалёў... Хай бог бароніць! Насланьне—ды годзе... Але-ж нічога не парадзіш. Прыходзіцца гадзіцца і з гэтым...

Гэля. —Вось гэта Пятрусь, ведаецца, надоячы,—мне казалі дзяўчаты,—дык проста клікаў усіх ня слухаць начальства; зваў да нападу на багатых. „Гэта“—, крычаў ён—крывасмокі вашы, дармаеды, якіх трэба каб вы ўсіх зьвялі са сьвету. Як іх ня будзе—тады і жыцьцё ўсім будзе лепшае, шчасліўшае. Ды на нас намякаў.

Ян. Ды, ведама, што і казаць! Ну, але, мама, Шмойла глядзеў Цвыркуні?

Матруна. Не, яшчэ. Я наказвала яму надоячы, але нешта ня прыходзіць. *(Задумоўваецца)*. А мо', Яначка, мы і прадаваць яе ня будам? А ну-ж і пабегае пад восень. Яшчэ зусім маладая і надта шко-

да будзе, збыўшы. Добрага плоду, малочная... Няхай застаецца, сынку, не памяшае. Калі ўжо так падыдзе, то можна будзе і зімою прадаць— яшчэ болей грошы возьмем. А малака хоціць.

Я н. Ды яно—няхай. Толькі, бач, я думаў грошы дастаць за яе, ды гарнітур выняць ад краўца. А тут і чаравікі трэба...

Матруна. Эх, цудны. Ня ўсё роўна грошы. Бяры з тых і ўсё, чаго там шкадаваць! Дзякуй богу, не пазычаць ісьці.

Гэля. А мне сукна набярэце к Пятру? Вы абяцалі-ж.

Матруна. Чаму-ж не? Набяром, дачушка, набяром. Дзякуй богу, вы абое ў такой пары, што кожны раз трэ' і прыгоды ў хату чакаць. *(Цішы да Гэлі)*. Гэта-ж, ці праўда, ці не, мне Слоіха абяцала сваты прыслаць да цябе. Чуеш, Гэлечка? Ці часамі з табою Вінцэнт нічога аб гэтым ня гутарыў?

Гэля *(чыраванне; бяжыць к адчыненаму вакну)*. Ну, кіньце, мама, казаць гэта. Вось ажэнім перш Яна, тады ўжо я стану на чаргу, а цяперака казаць заўчэсьня.

Матруна *(сьмяецца)*. Чаму, цудная? Ці-ж мы ня зможам справіцца ў адно лета? Бог дасьць ажэнім Яна, а потым і цябе выдамо замуж. Вось калі.

Гэля *(пасьмяляўшы)*. А мы шчэ з Вінцэнтам аб сім і не заікаліся, прызнацца вам. *(Адварочнаецца ад вакна)*. Вы думаеце, калі гуляем з ім, дык ужо і да вясельля дойдзе. Яшчэ як здарыцца! З хлопцамі аб'пэўнасьці трэ' з асьцярогаю гукаць. Гэта вецер.

Матруна *(з іікам)*. Ці-ж і ад Вінцэнта можна чакаць усяго? А, здаецца, хлопец ён акуратны, вытрывалы.

Я н *(садзіцца ля стала)*. Мала што яна кажа. Ня слухайце яе. *(Пачакаўшы)*. Вінцэнт—то чалавек. Залаты! Пашукаць такіх... А гэты Ліс—дык—запраўды варт таго, каб яго ўсім сялом выбавіць адгэтуль. Такая паскуда—што ані рады. Зьбірае ля сябе хэўру ня толькі з нашае вёскі, а і з Качаноў. Мае таварышоў у Граяве і толькі знае, што нацкоўвае на гаспадароў, на начальства. Ня раз грозіўся і мне, што дасьць нейкае адамшчэньне... А так—дык і сустрэцца нельга: кпіны строіць, сьмяецца... Мы ўжо з Вінцэнтам казалі, што трэба з ім разьлічыцца—трэба праз Вінцэнтавага дзядзьку давясці да станавага—хай сцапаюць на колькі часу—сьмеласьць падаб'юць крыху.

Матруна. А такі і зрабеце: дайце самі знаць станавому. А то далей гэтак папускаць нельга: занадта разбазыраў ужо—ушчунку просіць. Будзем маўчаць—дык настроіць усю голь і гатовы яшчэ папаліць людзей... Падпаляць, пакрадуць — ты шукай тады права... Думаеце, дзеткі, Гаўрыла згарэў праз каго — усё з іх ласкі. Ого, гэта жулікі добрыя, прабеглыя...

Гэля. Дык, мамачка, Грышка Гаўрылаў, стрэўшы Ліса, у вочы казаў яму: „Ты кажа, мне адкажаш за падпал“. А той толькі ўсьміх-

нуўся, махнуў рукою і гэтак пагрозна адказвае: „Вас усіх багацеяў трэба спаліць—жывымі пакідаць у вагонь“. Вось што вычварае.

Матруна. Вось ужо й жывёла з поля прыйшла. Хадзем, Гэлечка, загонім у хлеў, ды трэба падаіць. Хадзем, мілая. А ты, Яначка, нікуды ня йдзі, пасядзі. А калі пойдзеш—то прычыні вакно. *(Адна за другою выходзяць у сениы. Штосьні за дзвярыма цуцараць. Ян астаецца адзін.)*

З Ъ Я В А 2-ая.

ЯН *(адзін)*.

Ян *(устас з лавы, пацягваецца і азірае хату; потым праходзіць уздоў і ўперад колькі раз і зазірае ў вокны)*. Ня ведаю, ці йсьці куды сёньня, ці не? Неяк няма ахвоты сядзець дома, а йсьці так сама, куды—няведама. *(Пачакаўшы, узіраецца ў адчыненае вакно)*. А пагода слаўная на вуліцы—не засьнеш ні зашто. Трэў пайсьці... Папробую перайсьці да Рыхлаў—а ну-ж Палуту напаткаю... Добра было-б угледзіцца з ёю: пагутарыў-бы ўжо апошні раз і хоць ведаў-бы пэўна, як быць... Але што тое значыць, што яна неяк не адкрытна ўсягды—не дагадацца, што думае... Так, то гнецца да гэтага Ліса нібы, а пагутары шчыра—спрыяе і табе... Не, каб ня Ліс, то і слоў ня было-б, што Палута была-б мая. Мая, мая—гэта відаць з усяго. *(Уверана мацае рукою)*. Ды дзіва, каго-ж-бы яна найшла другога? Значок ці што пайшла-б на вандроўку? Сьмешна... *(Ідзе к мыцельніку і ўмываецца)*. А гэты, зараза, падлабуніўся так, што ані рады, як заваражыў яе. Прыгожы, на яго ліха, разумны хлопец! Сьвет прайшоў... Ёсьцека на што пагнацца. Хоцькі-б на мяне—то я-б і з другога боку разьлічваў-бы. Ну, вядома, дзяўчыне гэта ў голаў ня прыходзіць. *(Выіерся й падыходзіць да люстры)*. Аднак што-небудзь прыходзіцца рабіць, каб яго адгэтуль спасьці—трэба. Нічога ня будзе, відаць, калі ён тут будзе аставацца... Але, што тут зрабіць? Няўжо такі і сапраўды падказаць станавому? Хай бярэ, хай арыштоўвае. А калі ды нічога ня знойдуць у яго і не абвінавацяць—тады неяк ніякавата; гатовы прычапіцца да мяне. Ды і падказваць непачэсна. Толькі—два выбары стаяць—ці Палуту мець, ці гэтага ў спакою пакінуць. Параджуся ўсё-ткі з Тодарам. Адзін розум добра—а два яшчэ лепш. Пайду да Тодара... А з ім ужо і гуляць пойдзем.

З Ъ Я В А 3-ая.

ЯН—ТОДАР—ВІНЦЭНТ.

Ян. А я перш і думаў чакаць, а пасья думаю: ня прыдуць, за разы, давай лепш самому да іх пайсьці. Заходзьце, браткі, посядзімо крыху. Вось я засьвячу лямпу. *(Дастае з кішэні запалкі і запальвае лямпу)*. Сядайце крыху—яшчэ пасьпеем у іншым месцы нагуляцца.

Т о д а р (*стаіць перад вакном, каля яго Вінцэнт*). Ды пасьпеем, чаму не! (*Садзіцца*). Сядай, Вінцэнт.

В і н ц э н т (*пачынае спашыраваць па хаце*). Яно, памойму, дык можна сёньня й зусім далей ня йсьці. (*Закурвае папяросу*). А калі раз і без дзяўчат прагуляем вечар.

Т о д а р. Ну, табе-то, вядома, няма куды йсьці і ня варта. Падвёў якраз я. (*Азіраецца ў вакно*).

В і н ц э н т. Ты кінь, ліха ведае што, плявузгаць... (*Шызіі*). Ды яе-ж і дома няма, так што не папаў ты і ўкалупіць як... Альбо я прасіў цябе падводзіць!

Я н (*увіхаецца, то ля лампы, то ў мыцельніку*). Дык чагосьці вы заспрачаліся... Можна ладам вырашыць. Вінцэнт захоча застацца тут—хай застаецца, а мы пасядзімо трохі ды пойдзем, куды захочам... (*Падыходзіць к хлопцам*). Згодны, га?

В і н ц э н т (*наважна ходзячы*). Ня маю нічога супроць. (*Падсьмейваецца*). Мая трэцяя скрыпка. Мяркуйцеся між собою. (*Тодар насьвістае*). Вось, бач, ужо Тодар марш грае. (*Усе сьмяюцца*).

Я н (*да Тодара*). Ну, што ты скажаш, браток?

В і н ц э н т. Ён злы, што мяне прывёў сюды. Паглядзі, як сур'ёзна настроіўся. А як стрэліся, дык першы запрапанаваў да вас прысьці. (*Спыляецца перад Тодарам*). Мо' я, кажаш, хлушу? (*Ян сьмяецца*).

Т о д а р (*жартоўна*). Бач, я цябе хацеў прывясьці к Гэлі.

Я н. Ну, як сабе там ня было, я вельмі рад, што вы прыйшлі, і скажу нават чаму. Я ўжо сам сабе казаў, думаў бач ня раз...

В і н ц э н т і Т о д а р. А што?

Я н. Ведаеце, у мяне страшэнная падазронасьць на Ліса. Гэта-ж, кажуць, ён цэлую хэўру залажыў дэмократаў і ўвесь час падбухторвае іх то на мяне, то на іншых. Грышку хто спаліў?—Ён. Будзем маўчаць—цярпець—усіх нас папаліць... А з часам, чаго добрага, калі забунтуе—дык сьдэражыся... Я надумаўся, каб гэта...

В і н ц э н т і Т о д а р. Н-ну?

Я н. Трэба падказаць на яго станавому, і падказаць гэткім манерам. Вось ты, Вінцэнт, папрасі дзядзьку, хай ён, як паедзе ў Граява—дык там і скажа. Проста, хай зойдзе да станавога ў стан і аб усім перадасьць: што Пятрусь Ліс у Млаве навучае моладзь на соцыялістых, падбухторвае яе на багатых, вучыць не баяцца начальства, напрывозіў з гораду забароненых кніжак і чытае іх усюды і робіць падпалы. Так няхай і скажа. Як вы думаеце, браткі?

В і н ц э н т. Ды я ўжо дзядзьку напамінаў. Добра надумаў... Я так сама меў думку. О, я не прапушчу. Я ведаю ўсё, дзе што ён робіць... І ўсё запісваю... А потым усё, як на далоні вылажыцца каму сьлед... Як-жа, трэба стаяць адзін за другога... Тады хоць табе лягчэй будзе.

Т о д а р. Так, табе, Ян, проста збаўленьне было-б, каб як яго вы-

жыць з вёскі. Гэта-ж, глядзі: да Палуты, гад, так пад'ехаў, што ані рады. І што дзіва, што тая з ім так і ўецца.

Я н. Але.

Вінцэнт. А часамі яе бацькі ня ўшчуюць за гэта? Каб на майго бацьку, дык-бы ён у хату яе ня пусьціў-бы. А гэта... што і казаць!

Я н. Не, браце, і яе бацькі ўшчуюць, але яна не баіцца. „Забейце кажа,— а я Пятруся не пакіну“. Ну, дык як вы кажаце, варта-б яго сплавіць адсюль?

Вінцэнт. І... чаго многа казаць. На гэтым-жа тыдні яго возьмуць. Заўтра мой дзядзька якраз да станавога едзе па справе і там нагаворыць яму, што той ні хвілі не перачакае. Будзе і ціха і гладка.

Тодар. Толькі-б гэтае ціха і гладка было. Паміж намі...

Вінцэнт. Ніхто і ведаць ня будзе. Шыта-крыта. Цудныя, чаго талкаваць дарма. Але тады ўжо дык праз тыдзень і вясельле-б ігралі. Ня праўда, Ян, мо?

Я н. А так, ці йначай, то вясельле, думаецца мне, усё-ткі паграем... І ня трачу веры, што выграем у маю карысьць.

Тодар. Ды мо' з Палутаю шчэ?

Я н. А вядома... маю прычыны казаць... Бацькі, брат, цягнуць за мяне, так што ёй не настаяць на сваім. Авось яшчэ сплыжым гэтага заразу, тады...

Тодар. Калі гэтак—дык віншuem. *(Паобляе і сіліцца падняць Яна).*

Я н *(вырываецца)*. Ша, хай ты спрахні, пакінь дурэць... *(Бразяюць дзьверы. Чуваць гутарка на двары)*. Вунь ідзе маці, мабыць. Пакінь.

Вінцэнт. Вядома, толькі так і трэба.

З Ъ Я В А 4-ая.

ЯН—ТОДАР—ВІНЦЭНТ—МАТРУНА—ГЭЛЯ.

Матруна. А ў нас, вось, і госьці. Нечакана... неспа-а-дзява-на-а... Добры вечар, даражэнькія!..

Гэля. Добры вечар.

Тодар і Вінцэнт. Вечар добры, цётка.

Матруна *(да Яна)*. Чаму-ж ты, сынку, нас не пазваў? Яны мо' ўжо й даўно сядзяць у нас? *(Да хлопцаў)* Як, дзеткі, ужо мо' даўно ў нас? *(Ідзе к прыпечку і ступляецца. Гэля ўвіхаецца з ложкам, каб прыдаць яму лепшы выгляд)*.

Я н. Ня вельмі й даўно... Прышлі, неяк загутарыліся і не прыкмячаем часу. *(Паходжае на хаце)*. А вы дзе былі?

Тодар і Вінцэнт. Нябось, з поля толькі што?

Матруна *(начынае завіхацца ў мысленіку)*. Дзе вы бачылі, нябогі, з поля: вось з кароўмі ды коньмі на захлеўі распарадкоўваліся... Ня дай божа, каб да поўначы сядзець у полі. І так сьвету за

работую ня бачым. *(Адвароваецца к хлопцам)* Як-жа, хаця і ў праўду, вы да нас заблудзілі?

Гэля. Гэта не здарма. *(Уладзе ў запечку)*.

Вінцэнт *(падыходзіць к вулічнай лаве і садзіцца ўблізку к Гэлі)*. Чаму табе думаецца так? Якраз вельмі проста: ішлі—і зайшлі.

Матруна. То і дзякуй, вам, браточкі, за гэта. Вось пагуляеце ў нас у добрую пору. Можа гарбаты віпілі-б?

Вінцэнт. Э, не, не. Не клапацецеся, цётка, дарэмна. Мне яна абрыдзела ўжо: цэлы дзень у канцылярыі сёння цадзіў яе. От калі. Гэта-ж адна ад самых звычайных работ у нас: піць гарбату. А мо' ты Тодар ахвоч?

Тодар. Я так сама ад гарбаты да вас прыйшоў... Можа Ян хоча?

Матруна. То даруйце, хлопцы, лепшага нічога няма; зусім не спадзяваліся мы вас. Каб гэта мы ведалі, то... А цяпер ужо позна...

Вінцэнт і Тодар. Ну, што, вы, цётка, выдумалі. Як-бы і ў праўду такі мы госьці... Кіньце свае замеры.

Ян. Чаму, кіньце? Бяз гэтага не абыдзеца. Бяда толькі, што не ў пару папалі.

Гэля. Я дык заўсяды цягну-цягну Вінцэнта, а ён, упарты вельмі, адказваецца заўсёды наадрэз. Ці баіцца чагосьці, ці саромееца йсьці да нас... Здаецца, ні таго, ні другога не павінен бы ўжо ты і спяганяць, а тота-ж аднак любіць фанабэрыцца... *(Азіраецца на Вінцэнта)*. Мо' няпраўда?

Вінцэнт. Бо й няпраўда... А я іду, бо часу няма якраз тагды, калі ты завеш. А часам завеш ня вельмі ахвотна... Затое, як зачашчу, дык і сама ня рада будзеш: не адкосьніцеся ад мяне. Надазалю добра. *(Тодар устае і ідзе к Яну, з якім аб чымсьці перашоптваюцца)*.

Матруна. Ой, не, сыноч! Не надазоліш. Наадварот, рады вельмі будзем табе: хоцькі й жыві ў нас заўсяды. Кожны раз мы з Гэляю ўспамінаем у дваіх аб табе: чаму не заходзіць Вінцэнт, чаму не заходзіць Вінцэнт. Ян так сама падзякуе табе, калі будзеш прыходзіць. *(Глядзіць на Тодара і Яна)*. А вы-ж што там нарахоўваецеся?

Ян. Думаем пасунуцца куды ў двух. Прайціся хаця—цэлы-ж тыдзень, нябось, верна служылі гаспадарству—чаму-б не спачыць хоць у суботу. Праўда, хлопцы?

Тодар і Вінцэнт. Ёсьць вядома. За век яшчэ напрацуемся.

Вінцэнт. Я-то, прызнацца, і ня дужа стаміўся за гэты тыдзень: якраз работы ў воласьці выпала мала.

Тодар. Ты, што нам аб табе казаць! Ты мне з Янам ня роўня: мы аратаі, горацешцы, а ты беларучка, шэршань, паўпанак. *(Усе сьмяюцца)*. Бацьку маеш здаровага, маладога, двух братоў у сіле—ім давай яшчэ столькі зямлі—дык абробяць, а сам пануеш. А мы з Янам—ужо ня тое, браточку. Мой бацька стары, нямоглы, а Ян зусім бяз бацькі.

Самі як валы мусім ярмо цягаць. *(Жавтоўна)*. Ты ўжо ня наш тава-рыш. Цягні ўверх, як той казаў. *(Гэля здавольна ўсьміхаецца)*.

Матруна *(садзіцца на зэдліку ля прыпечку)*. Ах, каб ты заглядзеўся, Тодар, як ты любіш заўсёды жартаваць. У бацьку ўдаўся, як дзьве кроплі вады; і той, бывала, як прыдзе на зборню, дык усім жываты пападрывае. *(Алядаецца на Яна)*. На вешале ў сенцах жукетка... Прынясі яму, Гэлька... *(Гэлька выбягае ў сенцы; да Вінцэнта бачуць)*: Вось, бачыш, як цябе палощуць. А ты вазьмі—ды ня йдзі з імі!...

Вінцэнт *(дастае партабак і робіць папіросу)*. Хай сьмяецца, што-ж парадзіш. Гэта адно. А па другому, я так-бы не рабіў, як яны. Навошта ўжо занадта тужыцца. Цяжка—наняў парабка; мала—дадаў-бы другога. А самім, як валы, памойму ня прыстала. Таму, хто мае зямлі крыху ды стараецца і яе абрабіць і шчэ з боку капейку-другую падскрабсьці—іншы інтарэс. Ну, а вам—нават і сорамна ўжо перасілівацца. Ці-ж у вас не дастае чаго? Нізваньня. А тымчасам, сілы зьбераглі-б на далей і жыцьцё мілей-бы йшло... Я-б гэтак рабіў-бы, каб мяне цягнула да земляробства, і так зраблю, калі доля з зямлёю зьвяжа. *(Праходзіць па хаце і пускае рызыкаўна дым. Гэля варочаецца з жукеткаю. Дзе яе Яну: „На, вось! Падзякуй за ўслужжа!“)*.

Матруна *(не звяжае на Гэлю)*. Не, Вінцэнтку родны, так судзіць нельга. Ня так усё проста, як здаецца, сынку. Павядзі гаспадарку скрозь рук—дык скоро можна прашпэціцца. Трэба ведаць, як з ёю кіравацца; кожная капейка павінна быць начаку. Гаспадарка любіць, калі да яе далікатна адносіцца, калі пільна і старанна ходзіш за ёй. Думаеш, якім чынам мы, вашы бацькі, нажывалі вам яе? Бэсьцячыся? О, не! Мы не даядалі, не дапівалі; прасьветлых гадзін ня бачылі. І толькі тады нам госпад дапамог нажыць гэта... Не, Вінцэнтку. *(Устае і ідзе к сталу, дзе бярэ кусок хлеба ды зноў варочаецца к зэдліку)*.

Тодар *(наказвае пальям на Вінцэнта)*. Ды што яму тлумачыць. Ён усё-роўна не зразумее гэтага, як я дзесянцёраў. Тады-б гаварыць яму можна было-б, каб ён, як і мы, за плугам сьвету ня бачыў, а то з-за валаснога стала ўсё ў іншы колер ахварбована. Гарбата, папіросы ды пяро—ня тое, што плуг і каса.

Ян. Ну, дык выйдзем куды?

Матруна. Чаго табе, Яне, ня ўседзіць? Хлопцы сядзяць, а ён стараецца іх выправадзіць з хаты. Вось гуляйце ў нас, куды вам ісьці.

Тодар. Не захочам—ня выправадзіць... Але трэба было-б куды выйсьці. *(Зіркае ў вакно)*. Падзівецца, што за ноч! Якая прыгожасьць! Ці можна ў хаце праседзець яе, даражэнькая цётка? Цягне!..

Матруна. Ды я ведаю, што цягне, але-ж сёньня ня першая і не апошняя гэткая ноч. На тое бог лета паслаў.

Ян. А паслаў лета—дык і карыстай ім... *(Да Вінцэнта)*. Дык пойдзем, ці не?

Гэля. Ды не наставай ужо ты, Ян. Жывасілам гоніш з хаты. Вінцэнт. А вось мяне, дык якраз і ня выганіць. Я з сягонь-няга дня якраз і пачынаю надаедаць ім. А вы можаце сабе выбірацца.

Тодар. Як сабе хочаш, а мы йдзем. Ідзем, Ян.

Ян. Я ўжо гатоў. А дзе-ж мая палка? Ага, ёсьцека.

Тодар. Дык дабранач вам. Пойдзем.

Матруна. Што-ж з вамі парадзіш. Ня спыніш сілаю. Дабранач. Мы на закрутку запіраць ня будзем. Толькі на засаўку. А есьці пакінуць?

Ян. Добра, добра.

Тодар. Пакіньце, ня крыўдзьце.

З Ъ Я В А Б-я.

ВІНЦЭНТ—МАТРУНА—ГЭЛЯ.

Матруна. Маладосьць. Цягне гуляць. Я-ж, бач, і сама гэта перажывала калісьці і добра ведаю. А цяперака як і ня было таго. Нагаруешся, напрацуешся і рад-бы як хутчэй легчы спачыць. Ні месяц, ні сьвятло яго не чаруюць, як бывала. Усё бог дае, небажата, у сваю пору. Сьвет так пабудаваны... (Да Вінцэнта). Ну, а як вашы хаця там маюцца? Я ўжо доўгі час не страчалася з імі. (Мы рукі і йдзе к сталу, дзе сядзіцца). Вядома, нікуды сама і ня йду—мо' і за гэтым. Прыдзецца да крамы зайсьці—дык і то пасылаю Гэлю. Ды цяперака і да крамы няма чаго йсьці: мясаед і лета...

Вінцэнт (расхаджвае па хаце, гладзіць косы). І нашы неяк абсядзеліся ў доме апошнім часам. Ужо мо' з месяц да Граева нават ня ехалі. Праўда, маці з братам надоячы ў Тарэсы была, там сьвякроў, дачку аддавала замуж.

Матруна. На вясельле, бач, езьдзіла? Запашалі, нябось?

Вінцэнт. Здаецца, хоцькі я і ня дужа цікавіўся. Не маё дзела. Як і што яны там—ня ведаю...

Матруна. А скоро патрэбна і самому жаніцца. Гады—чаго чакаць. Знайходзь дзяўчыну і... Мы Яна думаем найначай жаніць гэтым летам...

Вінцэнт. Перш Ян, а потым і я. А Яну такі няма чаго марудзіць. А то пакуль ён адумаецца—дык і маладую ўтраціць... Той пільнуе парадкам. А гэта хлопец ёмкі.

Матруна. Лісук гэты?

Вінцэнт. А, вядома, ніхто іншы. Закруціў Палуце голаў і ня знайся той... Але мы парашылі з ім штуку ўстроіць!

Матруна. Якую штуку?

Вінцэнт. А вось якую: я папрашу дзядзьку, хай ён данясе на яго станавому, што ён дэмократ, бязбожнік і, наогул, шкодны чалавек.

А станава яго і схопіць... Цяперака ўсюды такіх ловаць... Абы крыху прыкмецілі, ці пачулі—дык і суды. Вось і з Лісам тое самае. Забаруць, пасадзяць і чакай, пакуль выкруцішся. А ў гэты час Ян можа і сватацца. Ці ня добра так, цётка? Або мо' ня варт ён таго, скажаце?

Матруна. Вось калі! Чаму ня варт. Яму яшчэ мала гэтага. Такі жулік, распусьнік, што шыбеніцы яму мала. Усім надазоліў ён. Але Рыхлы цвёўрада стаяць на сваім—як мага засьцярагчы Палуту ад яго. Яны ведаюць добра, што нясе ім яе вандзіганьне з ім! Вось усялякся й засьцерагаюць яе ад гэтага... *(Яшчэ падбліжаецца к Вінцэнта і лісьліва глядзіць яму ў вочы)*. А ведаеш, сынку, к Яну дык абое, як Сымон, так і Домна—душы ня чуюць. Хоць сягонья спраўляй заручыны. Ды, папраўдзе, дзе ім усміхнецца гэткае шчасьце? Вось я й думаю, каб угаварыць Яна—ды не чакаць доўга, а пасылаць сваты. Ці ня праўда?

Гэля. Ды Яна і ўгаварваць ня трэба; ён кожны дзень гатоў на гэта.

Вінцэнт. Так, я думаю таксама тое.

Матруна. Ды я ведаю, што Янучок згодзен. *(Памаўчаўшы)*. Даруй мне, я йзноў, бач, аб Палуце скажу—неяк уцерпець нельга. Гэта-ж падумай сам, Вінцуля, дзяўчына, пане мой, багатых, знатных гаспадароў ды вазьмі спляціся чуць не з жабраком па беднасьці ды соцыялістым шчэ, бязбожнікам. Усяму роду ганьба. Няпраўда мо'? Трэба-ж як выкараскаць яе з гэтае кампаньні. А пажаненьне з Янам—найлепшае выйсьце.

Вінцэнт. Вядома. Праўда.

Матруна *(забыла пра мысьлянік; уваходзіць у іх)*. Хто-б то пайшоў бы сыціху на гэта. Запляміць сваё котлішча мала які чалавек з розумам захоча. А Сымону Рыхлу ў розуме адказаць ніхто ня сумее. Гэтага чалавека паважаюць усе ня толькі ў нашым сяле, але і ў вакрузе. І ня толькі людзі-сяляне, а й начальства. Бачыш, прыедзе ў Граева—з вураднікам за руку, з папом за руку, з аптэкарам—тое самае. А кажуць нават у станавога бывае.

Вінцэнт. Вядома. Я сам бачыў, як ён ішоў раз з ім.

Гэля. Я таксама бачыла. *(Папэўвае)*.

Матруна. Вось бачыце. А гэта вунь нейкі Ліс падлабуніўся і думае нешта вытраць. Галяк, непачэснага роду... З усяго сьвету, можна сказаць. І што ў ім за мацыя? Ці-ж ня дурная гэтая Палута? Ушало-пала, узяла сабе на розум і ня даць рады. Што-ж дурнота збурвае. Маладая, мала дзе што бачыла, мала перажывала шчэ. Кудры, ды гарнітур зачаравалі...

Гэля. Не, мамачка, не кажэце: Ліс прыгожы хлопец.

Матруна *(кідаецца к ёй падняўшы міску ў руцэ)*. Кінь ты, судная, бог з табою! Дзе тая прыгожасьць у ім? У чым яна хаваецца? Вось калі! І другая такая знайшлася. *(Да Вінцэнта)*. Вось чуеш, га?

Да дзіва, што Палута ўглуздалася ім. Дурнасьць! І скажы ім. *(Да Гэлі)*. Ты-ж толькі маўчы, дурніца...

Вінцэнт *(сьмяючыся)*. Сыходзяцца на густу.

Матруна. Але, але! Толькі зусім непахвальна, што на брыдкім гусьце. Неразборныя, ні каліва. Дурноты ў галаве цэбар. Гэ, што і казаць. Хоць розгу бяры.

Вінцэнт *(прыпыняюцца перад Гэляю)*. Я таксама. *(Пачакаўшы)*. Але ня ўсе роўны. Цяперака ў модзе гэткія хлопцы, як Пятрусь, Сьвецкі, прайходны. *(Брамаюць дзьверы з надворку. Гэля відзіцца к мільнікаваму вакну. Матруна лаяе й друіць. Вінцэнт прысядае на Гэліным месцы)*.

Гэля *(адварочваюцца ад вакна)*. Нейкі мужчына йдзе. Ці ня Ян ужо вяртаецца з гульні? Нешта хутка вельмі справіўся—толькі Тодара правёў. *(Сьмяецца)*.

Вінцэнт *(прылядаюцца праз вакно)*. Ды яно і ня так хутка. Мы загугарыліся тут і не прыкмячам, як ідзе час. Ужо бадай за адзінаццатую перабегла. *(Глядзіць у сябе на ірудзэх)*. А я й забыў захапіць свой гадзіннік, каб ён спрах, каб ён. Ужо пазнавата?

Матруна *(варочаюцца ў мільнік)*. Ды дзе табе тая адзінаццатая гадзіна. Толечкі зьмеркла. Колькі мы тутарым тут—з паўгадзіны. Мо так, прайшлі, паглядзелі, нідзе нікога не знайшлі і вярнуліся па хатах... *(Дачыняюцца хатнія дзьверы і ўваходзіць Якаў Кішка. Усе так і зыхаюць. Гэля бяжыць к сталу, бярэ вязаньне й хавас за зеркалам, а сама адыходзіць к ложку і становіцца каля яго)*.

З Ъ Я В А 6-я.

Тыя-ж і ЯКАЎ КІШКА.

Якаў. Добры вечар у хату! Ого, тут і госьці ёсьцека, а я думаў, што яна адна сядзіць у хаце. Сьвятло маркотнае, ціха неяк, ды ноч к таму. На вуліцы зачараваньне—калі хочаш ведаць.

Вінцэнт. Добры вечар! Як жывець?—Такі і праўда, што ноч—зачараваньне! Вось Ян з Тодарам пайшлі гдзесьці, а я супыніўся, каб даказаць цётцы Матруне, што я зусім ня чураюсь іх хаты, як то яна думае... *(Ідуць к сталу і сазяцца на рагах)*. Ды пакідаць яе адну не хацелася—каб ня нудзела. Вось цяперака можна, бадай, і мне пайсьці на вуліцу. Не правядзеш мяне Гэля?

Якаў. Вядома ідзеце, пагуляйце. Вам зусім і ня прыстала каратаць час, калі хочаш ведаць, у хаце. Гм. Маладзеежства. Самае, што гуляць.

Матруна *(вышлірае рукі каля прыляч)*. А куды ім ісьці? Ня варта ўжо, Гэлечка. Вінцэнт зойдзе да дому і адзін. Ян хутка вернецца, а табе прыдзеца дзьверы адчыняць. Не хадзі ўжо. *(Да Вінцэнта)* Ці ня праўду кажу?

Вінцэнт *(размахвае рукамі)*. Не бяруся судзіць.

Гэля *(просячна)*. Не, мамачка, я на трошкі выйду: вось толькі Вінцэнта правяду крыху. *(Шукае хустку і, зайшоўшы, адзяе на голаў)*.

Якаў *(да Матруны)*. Пусьці, няхай пойдзе. Яна не забавіцца. Ня трымацца-ж ёй за тваю спадніцу.

Матруна *(махае рукою)*. Ну, та выйдзі на часінку. Толькі ня баўся, дачушка, вярніся хутка.

Гэля *(ідзе к дзвяркам)*. Не, не. І не агледзіцеся, як вярнуся. *(Да Вінцэнта)*. Ідзем, Вінцэнт.

Вінцэнт *(устае і надзяе шапку)*. Вось іду. *(Да Матруны і Якава)* Дабранач, вам, заходзьце да нас калі-кольвечы.

Матруна *(праводзіць іх да пароў і сама адчыняе дзверы)*. Дабранач, сынку. Зайду на волі. Ты толькі нас не забывай. *(Зачыняе дзверы і надыходзіць да Якава)*. А ты-ж гэта адкуль? Нябось быў дзе-кольвечы?

Якаў. Быў. У млыне быў дасюль, калі хочаш ведаць. Завёз пудоў з дваццатак жыта змалоць, ды вось праз цэлыя два тыдні яно там і ляжыць нярушаным. Ветру няма—ня меле. Думаў, што мо' ўчора з ранку прапусьціў крыху, ажно толькі, калі хочаш ведаць, і не запыаў.

Матруна *(зьбіўлена)*. Што, завозу многа?

Якаў. Ёсьцека троха... Вось і цяперака, калі хочаш ведаць, падвязьлі нават некалькі вазоў... Чаму? І вы, мо' думаеце, што малоць?

Матруна *(прылягае на стол)*. Зьбіраемся. Насушылі пудоў па дзесяць усяго: хацелася-б і пшаніцы крыху спытляваць; гэта-ж можа калі і прыгода трапіцца—няхай будзе белая мука.

Якаў. А такі... Зьмеле і спытлюе, чаму не. Падвернецца вецер, калі хочаш ведаць, дык у вадну пору процьму намеле. Ну, а як-жа з прыгодаю? Ня думаеш, каб паслаць да Рыхлаў сватоў на Пётра?

Матруна. Чаму ня думаю. Мне-б дужа хацелася-б, ды і Ян ні ад таго. Вось, як ты на гэта Якаўка паглядзіш? Мо' часамі ты прабаваў загаварваць з Сымонам, не пасупрацівіцца? А трэ' было-б за чаркаю гэта зрабіць. Хто іх ведае, а мо' яшчэ й не рашацца яны. Ды Лісюк тут зашмат псуе. Кажа, да таго настроіў Палуту, што тая і слухаць ня хоча аб Яне...

Якаў. Ды кінь ты казаць аб сім. Няўжо, ты думаеш, Сымон паглядзіць на гэта. За вушы працягне, калі ўпінацца будзе, калі хочаш ведаць. Будзе ён дбаць аб ёй. Хай водзіцца пакуль-што, а прыдзе час, дык такі наганяй дасьць, што тая і дзесятаму закажа страчацца з ім. На гоні абыходзіць будзе, калі хочаш ведаць. *(Пачакаўшы)*. Я надоячы спатыкаўся з Сымонам; нават да Хрумы заходзілі пасьнедаць. Казалі і аб вясельлі, калі хочаш ведаць...

Матруна. Ну, і як Сымон глядзіць?

Якаў *(зважа)*. Як Сымон глядзіць: як-жа яму йначай, як не са спагадай глядзець. Хоць сягонья рабі лад, калі хочаш ведаць...

Бач, Сымон, проста ня кажа так, але з усяго, з яго слоў, з навароту ясна відаць, што Ян у яго адзін на прыкмеце, калі хочаш ведаць.

Матруна. Тота-ж і ёсьцека. Гэта людзі вядомыя, чаго і казаць. Дачка-то ўжо ня ў іх пашла, распусьцілася; непаслухнянай, непаладлівай стала; але абрахманяе—калі трэба будзе... (*Пачакаўшы, сядае супроць Якава*). На яго ліха, на яго, Лісюк гэты так сапсаваў дзяўчыну. Да яго прыезду з гораду была дзяўчына, аж любя паглядзець. Стрэнецца—заўсёды дасьць дзень добры, часта ў хату зайдзе, з Янам, як блізняты, дзень у дзень, а гэта сустракацца ня хоча: здалёк абыходзіць, калі бачыць... Усё-ж гэта настроіў ён. Прыламзаў да сябе дзяўчыну да таго крэпка, што і бацькі ня могуць даць рады. І, думаеш, гэтага мала. Вунь надзрочвае вясковых хлопцаў супроць начальства, падбухторвае на багатых, адучае ў царкву хадзіць. Палуту таксама вучыць на соцыялістку. Дапусьціць — дык чаго добрага—і вывучыць.

Якаў. Вядома, соцыялісты настаяшчы. Цяперака ўсе соцыялістыя так, калі хочаш ведаць. Вось надоечы ў Граеве іх да дзсятку злавілі на сходцы ў лесе. Усіх адправілі ў вострог. Нябось, патагі ім не дае начальства, ловіць, нібы мух, калі хочаш ведаць. А думаеш ён, Лісюк, папануе доўга? Не, галубка. Мы ўжо з Сымонам згаварыліся, як і што з ім зрабіць, калі хочаш ведаць. А як-жа, трэба Палуту збавіць з яго рук.

Матруна (*з нікам*). Няўжо? Тут бо хлопцы казалі...

Якаў (*уверана*). Сапраўды. Вось і азірнешся, як яго схопяць і вывзуюць адсюль, калі хочаш ведаць. (*Пачакаўшы*). Ды што-ж іначай і зрабіць. (*Разводзіць рукамі*). Гэта-ж нямерна шкодны чалавек ля ўсіх, ад яго ўсяго чакаць можна, калі хочаш ведаць. Трэба бараніцца.

Матруна. А Сымону дык вельмі павінна быць крыўда. Сапсуе дзяўчыну, зладзюга. Ты-ж мо' шчэ ня ведаеш, Якаў, а ён ужо і Яну гразіўся ня раз. Рознымі мянушкамі празываў.

Якаў (*ідзе к прыпеку і выбівае люльку*). Ад яго ўсяго чакаць можна. Вось за ўсё і адкажа, няхай, сучы сын. Сымон калі сказаў, то не пакіне на паўдарозе, калі хочаш ведаць. А я таксама не маніла які-небудзь. (*Грозіцца пальцам*).

Матруна (*падыходзіць і ціха на вуха Якаву*). А ведаеш, і хлопцы ўжо згаварыліся таксама ўшчаць аб ім справу. Вось Вінцэнт праз дзядзьку пачне гізаваць.

Якаў. А і добра, калі хочаш ведаць. Добра, калі так. Ну, а як Ян? Ці думае ён што рабіць? Мае ахвоту жаніцца? Не казалі з ім аб гэтым?

Матруна. Чаму не казалі. Колькі раз! Хоцькі сягоньня. Адно ўсяго яго і супыняе, што гэты Пятрусь. „Пасватаюся“ — кажа ён — заўсягды а Палута і адкажа: адно сорамна будзе“. А так, Ян шчэ просіць нават мяне. (*Пачакаўшы, цішы*). А гэта вось, Грышкаў Вінцэнт

думае за Гэляй сватацца. Як ты думаеш, хлапец, здаецца, ніякаваты? Нераспусны, хітры і з часам можа ў людзі выйсьці—даслужыцца да начальніка. Мне ён падабаецца надта і Гэлі таксама... Вось ажаниць бы Яна,—а ўсьлед і другая прыгода ў хаце. (*Усьміхаюцца*). Шанцуе, дзякуй богу. Удалося добра, ціха выгадаваць — а цяперака бог дае, што і ажаниць таксама прыждала здаровая. (*Нерашароджвае варош Якаву*) Давай, Якаўка, на Пятра пойдзем у сваты; так ужо і помні сабе. Па абедзе прыходзь з Тацянаю і—гайда. Куды там адкладаць на далей.

Якаў. І я думаю так. Навошта на далей адцягаць. Гады — самы раз. Мала што далей можа здарыцца, а цяперака пара як раз падыйшла сходная, калі хочаш ведаць. (*Красае лян*). А з Гэляю таксама ня трэба чакаць. Загаворыць Грышка—і згаджайся, калі хочаш ведаць.

Матруна. Ну, а калі, крыў чаго, ды з Рыхламі нічога ня выйдзе? Ці не гатовы будучь, ці Палута гвалту наробиць, то як тады? Вельмі-ж ніякавата будзе. Ты не баішся гэтага?

Якаў (*варочае паважна галавою*). Навошта казаць ліха ведае што. Ня выйдзе, ня выйдзе! Як-то можа ня выйсьці? Ці Сымон не разрахоўвае, куды і як пахіліць? О, ён ведае, дзе і адкуль выгадным пахне, калі хочаш ведаць. Не аддасьць—то каго ён лепшага нойдзе, калі хочаш ведаць. Нікога... калі хочаш ведаць...

Матруна. Яно, канешна, што так. (*У дварэ чуіць юман. За хлявом брэша сабака. Матруна набягае к вакну і ўзіраецца на двор, робячы казырок над вачмі рукою. Гаворыць у вакно*). Нашы йдуць. Ідуць абое, здаецца. Нагуляліся, родныя... Гэля ў мяне малайчына — ніколі ня схлусіць: скажа і выпаўніць. (*Бразяюць озьверы*).

Якаў. І добра што так, калі хочаш ведаць. Чаго-ж іншага хацець... (*Уваходзіць Ян, а за ім Гэля*).

З Ъ Я В А 7-я.

ЯКАЎ—МАТРУНА—ГЭЛЯ—ЯН.

Ян (*скідаючы шатку ў парож, глядзіць зьдзіўлена на Якава*). Ого, і дзядзька ў нас. Добры вечар. Якім-та чынам вы заблудзілі так позна?

Гэля. Добры вечар, дзядзька. (*Праходзіць між Якава к ложку і на хату распранаецца. Да Матруны*). А што, бачце, ці-ж забавілася? (*Матруна сьвешвае яе рукою*).

Якаў (*к Яну*). Адгадай, браток, не скажу сам. Дзіўна, нябось? (*Падыходзіць к Яну і стукае яго па плечы*).

Ян (*ухмыляюцца дзядзьку ў вочы*). Яно-та німа ніякага дзіва, толькі...

Матруна (*адыходзіць ад вакна, ідзе к прыпечку і садзіцца на лаўцы*). Толькі дзіва...

Якаў. Толькі дзіўна, калі хочаш ведаць. (*Сьмяецца сам і іншыя*).

Ян *(надыходзіць к сталу)*. Дзіва, што я ўвесь час у гэтым канцы вярцеўся і не прыкмячаў, каб вы йшлі. Ноч відная—можна было-б прыкмеціць. Я ля Дзямянавай хаты сядзеў... там нас некалькі было.

Якаў. Я тудэма ня йшоў... Вось, калі табе цікава, калі хочаш ведаць, то скажу: я ў млыне быў. Іду і бачу, што ў хаце святло, дай, думаю, зайду. А да гэтага якраз і інтарэс меў, калі хочаш знаць.

Ян. А які?

Якаў. Інтарэс то важны і якраз цябе ён датыркае.

Ян *(з ішкам)*. Ну?

Якаў *(надыходзіць к сталу і прысядае)*. Сапраўды. Наконт твайго вяселья, калі хочаш ведаць. *(Змоўчвае і пытальна мязіць у вочы Яну. Ян ухмыляецца)*. Ажаніць, калі хочаш ведаць, насталі цябе; ужо ня выкруцішся з нашых рук. Вось, калі хочаш ведаць, на Пятра йдзём у сваты да Палуты. Не чакаў мо' нябож? *(Ян уінае юлію)*. Не чакаў, дык во табе гасьцінец, калі хочаш ведаць *(Памаіраіўшы. Пыхкае люльку)*. Ізноў патухла, на яе ліха. *(Вымае з кішэні крэсіва)*. Затое Палута, калі хочаш ведаць, твая пэўная. Ад Сымона даручыўся... *(Красае)* Ніхто не перашкодзіць: Лісюка, калі хочаш ведаць, спасём і ціха і гладка, што ніхто і знаць ня будзе. А Палута тады сама крыльле апусьціць. Ну, што, ці згоджваешся?

Ян. Трэба падумаць.

Матруна *(вельмі рантойна)*. Яначка, Яначка, што ты ўжо кажаш ізноў. Ці-ж даўно згадзіўся.

Якаў. А чаго думаць? У гэтых справах, калі хочаш ведаць, ня думаюць сяк так, а здаўна гатуюцца. Няўжо ты ня думаў шчэ аб сім? *(Ян сьмяецца Рыгор матае рукою)*. Гэ, нябожа, ад мяне не захаваш нічога. Я ведаю, што ты ўжо здаўна не растаешся з думкаю аб жаніханьні. А калі так, дык нечага далей капырсыціца: ўзяў і пайшоў на пралом, упарта, калі хочаш ведаць, і ўсё тады выграеш. *(Пытальна)*. Як, Ян?

Ян *(ківае галавою)*. Вядома, што чакаць далей ня выгрышна, толькі... Лісюк гэты стаіць якраз сярод дарогі—во што бракуе. *(Чухае шытыліцу)*.

Якаў *(прыпадымаецца)*. Плюнь, кажу, калі хочаш ведаць. Як на пралом—то нічога ня бойся, нічога не лякайся. Пойдзеш нацянькі—выграеш дзянькі... *(Спусьціўшы крыху)*. Ну, а ты з Палутаю ня гукаў аб сім?

Ян. Вось то і ёсьцека, што ні разу апошнім часам не здаралася: ўсё з Пятрусём цягаецца. Як назнарок...

Якаў *(тупае па хаце)*. Ды і гэта не бяда, калі хочаш ведаць. Тут важна не Палута, а Сымон. Сы-ымон важна. А ён—хоцькі сягоньня гатоў вясельле граць,—калі хочаш ведаць.

Ян *(спахваціўшыся)*. І можа? Скуль вы ведаеце? *(Прыўстаў)*.

Якаў. Калі кажу, дык ведаю. А ведаючы, і прышоў знарок па вядоміць і настроіць.

Ян *(некалькі часу думуючы)*. Дык што-ж? Ёсці—то ёсці. Па мне можна. Будзь—што будзе. Гаманем з мацераю—ды...

Якаў. Знача, малайчына ты, Яне, у нас. Можна з табою меркавацца. Хвалю. Благаславі госпад гэну хвілю. Вось, Матрунка, знача на Пятра мы ідзем у сваты. Ажэнім Яна, а потым за Гэлю прымемся. Балазе каханак ёсьцека. І хто нам можа перашкодзіць? Лісюк—о! яму месца ўжо зготована. Да Пятра апыніцца ліха ведае дзе. Не разыдзецца вельмі!

Матруна. Ну, і дзякуй табе, Якаўка. Ты вельмі многа нам ласкі робіш, дай божа табе здароўя. Дзякую я, будуць і дзеці дзякаваць табе. Вось які вам дзядзька здарыўся; шануйце яго.

Якаў. Мой абавязак перад Сахронам. Ды дзядзька на тое. *(Да Яна і Гэлі)*. Ці ня праўда? А тымчасам поўнач ужо на носе, калі ня мінула. І днее ўжо, ці што? Трэба ёсці. Дабранач. З вясёлай душою пайду да хаты.

Ян і Гэля *(праводзяць да дзвярэй)*. Дабранач, дзядзечка. Дзякуй вам, што зайшлі.

Матруна *(праводзіць у сенцы)*. Але, Якаўка, як ты так злучна прыйшоў, дай божа табе здароўя. Скажы ўжо Тацяне, хай яна заходзіць да нас... *(Бразнае сеньняшнімі дзвярыма. Гэля і Ян ідуць к вокнам і ўзіраюцца на вуліцу. Назахлеўю брэша сабака. Здалёк чуён клікат вартайнікае клякоткі)*.

ДЗЕЯ ІІІ-я.

Хата Лісаў. Двор. Маленькі агародчык, у якім расьце адна вярбіна і дзьве яблыні. Ад вуліцы загарадзь з частаколу напалову двара, а напалову весьніцы. Ля хаткі старое, з выгнутымі сьценамі і трыма трохшыбнымі вокнамі—адно з вуліцы і два з двара,—нявысокія прызабкі, насыпанья жоўтым жвірам. У канцы двара відзён пералаз на гарод. Ля пералазу старая барана і саха. Ля плоту садка—нарад. Перадвячорак. Спускаючае сонца гоніць доўгія цені. У дварэ на прызьбе сядзіць Аўгіня, Пятрусёва маці, і іх суседка Ганна, жонка Сідара.

З Ъ Я В А І-я.

АЎГЕНЯ—ГАННА.

Ганна *(размахваючы рукамі)*. Вось калі, Аўгенька, вось калі, мілая, дык-жа шчэ якая гэта праўда,—чыстая, настаяшчая!... Што за людзі, што за народ—і выказаць нельга. Вось калі хцівыя, зайздросныя да бязьмернасьці. Усё ім мала, усё ім няхватка, усё ім нядобра. Вось калі, вось калі... Якіх-кольвечы дзесяць сем'яў, а на ўсе Залужкі раскінулі свае лапы, захапілі ўсё ды варочаюць справамі, як самі хочучь. Дзе ня ступі, куды не павярніся—тое і глядзі, каб не наступіць

на іх, каб не пачуць іх крыку і лайанкі. Вось калі. Так ужо дрэнна, мая Аўгенька, збудовац сьвет, так дрэнна, што і выказаць нельга. Людзі з людзьмі, бы зьвяры, бы сабакі: паелі-б адны адных, абы толькі захапіць чым болей сабе багацьця. (*Ківае галавою*). Вось калі. Сораму ні каліва, нізваньня ня маюць, людзкасьць забылі. А шчэ багамольнымі сябе лічаць, сьвечкі стаўляюць ў цэркве. Эх, ашуканцы, дармаеды... Гэта-ж толькі падумаць—лес захапілі ў свае рукі, і дроў ні паленца ня сьмей узяць; луг—таксама іх; травінкі сарваць негдзе. Надоечы, ведаеш, Аўгенья, іду гэтак я між Пакосься і бачу трава нішто сабе—я й нагнулася, каб нарваць у прыпол, а адкуль ні вазьміся гэты кручаны Кішка: „Ты што-ж тут, гэтакая-такая, абрываеш палосы чужыя?! Пашла, а не, то я з цябе апошнюю апануху здыму,“—давай крычаць. Крычыць, з кулакамі гатоў кожны момант накінуцца. Ліха яго ведаў, што там яго якраз палоса праходзіць. Вось калі. Ведала-б я тое ліха, хай-бы яму трасца і хвароба разам з травою... Але-ж мне ў голаў ня прышло—што там яго. „Ці вакол, а дзе ня ступі ўсё яго“—думаю сабе—і давай рваць. А вось ён як з-пад зямлі—адкуль ні вазьміся... Вось калі, вось калі. Усімі праўдамі і няпраўдамі заграблі пад свае рукі зямлю, набудавалі панскіх будынкаў, наладзілі гібель жывёлы—і гаспадары пад усёю вёскаю. І што ім другія! Яны-б іх усіх зьнішчылі-б, каб маглі. Вось калі. Ды шчэ і зьнішчаць, Аўгенька, будзеш бачыць. А чаму? Таму, што за іх цягне начальства і ў воласьці, і ў павеце, і далей. Адна рука, свае людзі. Зірне—вітаюцца ўсягды за рукі, п'юць разам, адзін да другога ў госьці езьдзяць. Поп—што тыдзень у нядзелю просваркі дае кожнаму, на тацы падносіць; дачок зазвае да сябе на пачостку. Вось калі, вось калі. А скажы-ж што катораму з іх—гатоў жывым зьесьці, не аказвайся: іх сіла, іх верх, хоць мала іх. (*Матае галавою*). І чаму бог церпіць ўсё так? Гэткія нелады вакол—і кары не пасылае гэтым гадам. Нібы патварае ім... Падумай толькі, яны-ж старца не падораць, ня то каб суседу што пазычылі... (*Ціхіі*). Каб гэта, не баяўся, ды ўсёю вёскаю сабраўся, і вон іх адсюль. Вон, вон! Нам ня трэба багацеяў, крывасмокаў! Ці ня праўда, Яўгенька, мо'?

Аўгенья. Чаму ня праўда, чаму ня праўда. Вось хоцькі ўзяць і з намі... Цэлыя гады мучымся, пакутуем і канчатку няма, няма просьветы ўперадзе. Памёр Даніла. Пакінуў чацьвёра дзяцей, то ты падумай, Ганначка, колькі я з імі пацярпела. Адна з чацьвярыма. І поля таго кавалачак дагледзь, і дзяцей дапільнай, есьці ім дабудзь, на абутак і апратак выстарайся... А што пакінуў мне Даніла? Вось толькі гэту хату. З недахваткаў і недаглядаў двое дзяцей умёрла, трэба было пахаваць іх палюдзку. Засталася з двома і сьж-так выхавала іх, у людзі вывела. Ды вось абое ў горад кінуліся. Грышка працуе там за сьлесара... А Пятрусь вярнуўся—і цяпер дома. Праўда, помач ёсьцека ад сыноў, але-ж колькі яе? Зусім не дастае. Тры гады Пят-

руська бадзяўся ў гарадох, а я-ж адна тут была... (*Разводзіць рукамі*).
 І раўнай жыцьцё да жыцьця, калі хочаш. Маё і якога-кольвечы Сьлівы. Мы-ж і ў праўду не балей, як старцы супроціў іх... Ды дзіва, што крыўда бярэ чалавека. На гэткую несправядлівасьць кожны злаваўся-б і моцна гукаў-бы аб ёй. А скажы што ўчуткі, пачні судзіць— дык вунь што на цябе вычвараюць... Гэта-ж падумай, Ганначка, праўды так ня любяць; баяцца, бач, яе ці што... Мой Пятрусь ня можа спакойна цяпець гэтых парадкаў, па гарачнасьці сваёй, і асуджае іх, не баючыся, перад усіма... Дык што-ж ты думаеш, дарагая? Соцыялістым, дэмакратам і яшчэ рознымі мянушкамі абзываюць яго; цэбры памыяў ліюць. Ды мала таго—яшчэ-ж, калі хочаш ведаць, грозяцца згубіць яго. Пагаварваюць вурадніку, старшыні. Вунь, кажа, ён хлопцаў робіць бязбожнікамі і падбухторвае іх на начальства, дае няможныя кніжкі чытаць, у якіх пішацца, што ня трэба ні начальства, ні паноў, ні цара, а народ працоўны сам можа быць гаспадаром свайго жыцьця... ды інш. А то яшчэ ўсклалі, што быццам ён і падпалы робіць... Вось і падумай ты, здаровая. Гэта-ж так адвароцен і шкодзен ім ён, што яны так стараюцца апаганіць яго, спагардзіць. (*Пачакаўшы*). Сьпяраша я сама ўгаварвала. Пятруся, каб ён стрымоўваўся, маўчаў, таіў пры сабе крыўду, а потым бачу, што гэта-ж ён, Пятрусь, праўду кажа. Дык навошта-ж праўду баяцца казаць? Яшчэ нават і грэх, калі яе таіць хочаш. Бог-жа вяліць праўды не баяцца. Вось я і не прашкаджаю сыну... Дзякуй богу, ён у мяне многае што пабачыў і многа чаму навучыўся. А ты думаеш, Ганначка, ён адзін такі? Не-э, не. Такіх, як ён, у горадзе многа. Там, кажа Пятрусь, людзі сьветлыя, разумнейшыя і ня хочуць гэтак, як мы, цяпець усяго. Сваіх гарадзкіх багачаў яны ня гэтак баяцца, як мы сваіх. Гарадзкі народ нецярыплівы і тужэй годзіцца з дрэннымі парадкамі ў жыцьці... Мы гэтта-то ўсім прашчаем, на ўсё глядзімо праз пальцы, ня дбаем, а там—інакшае... Бачыш, прыехаў Пятрусь, сказаў колькі слоў і ўсе гатовы паверыць, што і ўпраўду ён які-кольвечы страшны чалавек...

Ганна (*мае галавою й разводзіць рукамі*). Але, але. Дык іначай і ня хочуць абзываць яго, як толькі соцыялісты-гарадзкі. (*Ціхэй*). А яшчэ, ведаеш, галубка, вось гэтым Рыхлам ды Сьлівам надта няпрыемна, што з Палутаю Пятрусь кахаецца. Яны-б, здаецца, няма ведама што-б зрабілі, каб яе адбіць ад яго. Вось калі. Ці-ж можна згадзіцца, каб гэткае багачка „паскудзілася“ некім там Лісам. Увесь час яны толькі і чакаюць вяселья паміж Янам і Палутаю, а тут—на табе—Пятрусь мяшае. Як-жа не крыўдаваць ды не злаваць... Вось калі. А Палута дзяўчына зусім не ў бацькоў—і не шманае сабе, што з-заду яе чаўпецца. Укахалася ў Пятруся—і кончана. Вось калі. Адным словам, малайчына дзяўчына. (*Сьмяюцца*).

Аўгеня (*азіраючы двор; глядзіць на вуліцу*). І ведаеш, Ганначка, усё расказвае Пятруся, што ў іх робіцца: як Сьлівы не даюць

пакою ім са сватамі, штодня прыходзячы да іх з гарэлкаю, ды падсылаючы каго. Прыдзе, кажа, сёння Кішка, а назаўтра паўзе аблуда гэты, Ян. І што, кажа, дзіўна, усё угаварваюць Сымона паскардзіцца на Пятруся становому ў Граеве, што ён нібы стараецца спакусіць Палуту і падгаворвае ўцячы з ёю ў горад, каб там прылучыцца да соцыялістых. Так, кажа, і плявузгае то адзін то другі. Нават ужо Палуту завуць соцыялісткаю.

Ганна (*здзіўлена*). Ці бачыш ты? Вось калі, вось калі. Знача дачка зусім ня ў мацэру ўдалася... Гэткую нявестку мець было-б ня грэх, Аўгенька. Відаць зразу, што дзяўчына-гэрой.

Аўгенья. Вядома, але-ж куды нам да гэтага. Вось Пятрусь і водзіцца нібы-та з ёю, а я патом зусім ня веру, што з гэтага можа што выйсьці. Я нават заўсягды і кажу яму: „Навошта табе, Пятруську, падводзіць Палуту пад няпрыемнасьць. Усё роўна з твае гульні з ёю нічога ня выйдзе. Дзе ты бачыў, сынку, каб Рыхлы паступіліся сваёю знатнасьцю ды здрадніліся з гэткамі, як мы? На нас-то яно-б нічагуткі ня значыла, а гэта людзі каразьлівыя, сябелюбныя. (*Цішы. Сцешна*). А ён, ведаеш, сястрыца, усьміхнецца і адкажа: „Нічога, маці, мы з Палутаю знойдзем што зрабіць, каб не растацца адно з адным. Усе прашкоды прыйдзем.—Адно-б захацелі“. Тады я зацікаўлюся і пытаю ў яго: „А ці захочаце вы?“—то Пятрусь ізноў адказвае: „Час пакажа“. Не, ён у мяне хлопец добры, шаноўны. Няма чаго на яго скардзіцца, мая сястрыца.

Ганна (*здавальна ўхмыляецца*). А так, так. Вось калі, вось калі. Я-б дык гардавала-б такім сынам. Няўрокам яму быць сказана, і пекны, і разумны. Дарма, што вы жывеце ня гэтак ужо, каб завідна, а патом глядзі, няма тае дзяўчыны ў вёсцы, каб не смакавала на ім вачэй... Ды ня толькі ў вёсцы, а і вазьмі самае Граева—і там нават, мяшчанкі зазіраюцца на яго ненарокам: любая-б пашла, каб толькі заікнуўся адно. А думаеш, Аўгенька, што Рыхлы, каб трохі ня гэткія яны ганорыстыя ўжо, не гаварылі-б з табою... Вось калі, вось калі. (*Рухае на месцы. Паіскае плячыма. Раззірае вакол*).

Аўгенья (*адмахвае рукою*). Ды навошта ўжо нам з імі знацца? Нойдзем сабе параўне. За багатым не ганіся, а ліхога сьцеражыся.

Ганна (*хрысьціцца*). Ды гэтак яно: хай яны паміж добрых людзей прападуць! (*На вуліцы ў правым баку чуён няны вясёлы крык-сьпеў. Сьпеў з кожным часам становіцца выразней і цульчэй. Відаць, туды, адкуль ён нясецца, пакіравала некалькі мужчын і кабет з надросткамі*).

Ганна (*устае з прызьбы*). Вось расьпяўся, бадай Паўля, ужо насмактаўся ў Граеве і завёў сваю заўсёднюю. (*Песьня чутнее*). Падыдем к вёсьніцам, Аўгенка. (*Блжыць к вёсьніцам*).

Аўгенья (*паднімаецца*). А заўся-галоў ён, гэты Паўля... Ну-ж, на яго цураха, і чалавек. Кожную нядзелю, кожнае сьвята пасьпее насмактацца. (*Падходзяць к вёсьніцам, і ўдваіх абаніраюцца і наварочваюць*

і словы ў правы бок). Няўжо-ж хто, ён! Зьбірае на пацеху людзей, строіць прадстаўленьні. (Заводзіць). А ты, Саламея, маўчы, цярпі ўсё. Не, і гэткае жыцьцё ўжо на ворагаў казана. Дзеці голыя, абадраныя, дома недахваткі... Работа заўсягды недакончана, занядбана. Эх, бедная Саламея, дасталося і ёй. (Песьня цянецца). Вось п'яе, а яе, нябось, сэрца нібы іголкамі коле. Гэта-ж падумаць...

Ганна. Вось калі, вось калі. Не давядзі госпад. Я-б ні зашто ня вытрывала-б, каб гэта з маім так. Утапілася-б, а збавілася-б ад яго... (Узіраецца). Вось-вось, цягне за рукаў у двор. (Песьня-квык разам змаўкае. Але тэмпа на момант шччнее). А ўсё з недаваткаў, бачыш. Каб забыць гора, дык і запівае. (Варочаецца, сядзе на прызьбі).

Аўгеня (ідзе за Ганнаю і таксама сядзе на вуліцы шарэ). І з-за гора, а другі раз і з-за распусты таксама. Ці-ж гору, думаеш манаполька паможа? Урадзіўся ўжо такім. (Пачакаўшы). А вось мой Пятрусь дзесьці забавіўся, з самага абеду як пашоў, дык усё і няма.

Ганна. З дзяўчатамі мо' гуляе. У Граева мо' пашоў, ці куды.

Аўгеня. Галодны-ж з абеду... Пара-б было і на вячэру прыйсьці.

Ганна. Прыдзе. Вымерхаецца, дык стрэлам прынясецца. (Дзець за вёскаю раздаецца цуртоўнае п'яньне. Ганна з Аўгеняю прыслухоўваюцца. На здавольных тварынах у іх замірае ўхмылка).

Аўгеня. Здаецца, што і Пятрусёў голас чуён. О-о-о! Так, гэта, бадай, яны ідуць з Граева. Я адмечу яго голас з тысячы другіх... Яны, яны. А, чуй, Ганна, як пекна п'яюць. Гэта-ж усё Пятрусь пана-вучваў гарадзкіх песень. О, о! Прыгожа. Ты ўстань адно—лепі чутно. (Ганна ўстае і ідзе да яе). На крыжы паварочваюць. Скора тут будуць. (Песьня чуцнее).

Ганна. Ну, ён-жа ў цябе сьпявака! Галасісты такі, што адно паслухаць. Міла і толькі. (Падходзяць к канцу двара. Узіраюцца). Вось відаць. Вядома, Пятрусь першы ідзе. Бач, як рукамі размахвае. (Паказвае пальцам. Узіраюцца. Аўгеня сьмяецца). І Палута... не, то Волька, Прузына вунь, Настася... а Палуты ня відаць.

Аўгеня (адварочваецца назад). Вось ужо на вуліцы. (Песьня націху замаўкае). О, кончылі. Добра сьпяялі, малайцы. Ня праўда мо'?

Ганна. Надта добра... Дык я скажу табе, што калі Пятрусь прыехаў, дык ажывіў Плава... Які шчэ малайчына... (Нібы апамінаецца). А ўжо пара йсьці, засядзеліся, нябось. (Робіць некалькі крокаў к вёска-цям. У гэты час з-за вуліцы паказваецца Пятрусь).

З Ь Я В А 2-я.

АЎГЕНЯ—ГАННА—ПЯТРУСЬ.

Пятрусь (вясёла, рэзва). Былі ў Граеве... Цэлаю кампаняю. А адтуль ішлі ды ўвесь час песьні п'ялі.

Я ўгеня. Вельмі пекна паялі, сынку. А твой голас дык выразней усіх.

Пятрусь. Ажно яшчэ хочацца, калі пахвалілі. Ну, дзякуй за пахвалу, а потым шчэ і есьці трэба.

Ганна. А вядома—гэта галоўнае. Вось калі, вось калі. Дарогу зрабілі, вымерхаліся. Мы тут седзячы есьці захацелі, а то дзіва што. (Да Аўгені). Ідзі, кармі яго, ідзі... Дабранач. І я пайду. Можа і мой ужо прышоў ды чакае. Сварыцца будзе. (Хавасца за вулом хаты).

Аўгеня (ўдаючы). Дабранач, Ганначка, дабранач. Ідзі-ж, Пятруська, у хату. Я толькі захаплю дроў. (Пятрусь устае і ідзе ў хату. Аўгеня на кэўкі часу хавасца за будынкам. Потым выходзіць, нясучы дровы).

З Ь Я В А 3-я.

АЎГЕНЯ (адна).

Аўгеня (нясе дровы ў хату). Бярэ, на яго ліха, хтосьці дровы і ня знайся. Прыкмеціла, надлажыла; бярэ і ўсё... Ай, ай! Што гэтта зрабіць і сама ня ведаю. Сколькі дроў перакралі. Дзе іх хаваць і што—ня прыдумаць. (Уваходзіць у сенцы; толькі ўшчыніла іх, як з-за частаколу пазіркам, аглядаючыся, з трывожным настроем наказваецца Палута. Для весніі яна крыху спыняецца, азіраецца назад на вуліцу, а потым пералазіць цераз весніцы ў двор. У дварэ яшчэ раз азіраецца на вуліцу. Затым падбягае к вакну).

З Ь Я В А 4-я.

ПАЛУТА—ПЯТРУСЬ.

Палута (пастукае надворку ў шыбу). Пятрусь, а, Пятрусь! Цётка Аўгеня! Цётка, ці Пятрусь дома? Пятрусь, га, Пятрусь, выйдзі сюды. Скора выйдзі. Хутчэй ідзі. (Чакае, прысланіўшыся к сьцяне. Некалькі часу стаіць сьціша. Чуўнен дзесьці брэх сабак. Потым ушчыняюцца дзьверы, і выходзіць бяз шапкі Пятрусь).

Пятрусь (узіраецца на двор). Хто там?

Палута. Пятрусь, Пятруська, ты хутчэй уцякай куды-кольвечы на некалькі дзён, а то цябе зловяць. Прашу цябе, родненькі... Ня сёння-заўтра можа вураднік са стражнікамі прыйсьці. Данясьлі, падказалі на цябе... Забяруць...

Пятрусь. Хто, калі?

З Ь Я В А 5-я.

ПАЛУТА—ПЯТРУСЬ—АЎГЕНЯ.

Палута. Калі кажу табе, то праўда. Кішка Вінцэнт, Ян, нават і мой бацька замешан. Мне Ян прызнаўся... Уцякай, схавайся дзе.

Пятрусь. А куды-ж? Ня веда... Хай бяруць. Жывым у рукі ня дамся. Пабачыш, ці возьмуць.

Аўгеня. Што, сынку, гэткае?

Пятрусь. Нічога, матка, ідзеце ў хату. Нічога. Ідзеце, прашу вас, у хату.

З Ъ Я В А 6-я.

ПАЛУТА—ПЯТРУСЬ.

Палута. Ой, не, Пятруська, ня трэба давацца, каб бралі. Нічога ня зробіш ім, а забяруць, тагды ня выцерабішся... Усяго наказа-лі начальству: што соцыялісты ты, падбухторваеш усіх супроць начальства і багатых, і нават шчэ, што ты падпальнік, вось што... Не, Пятруська, уцячы і хутчэй, сёння-ж, а то гатовы кожную хвіліну ўрынуцца. Прашу цябе... Ідзі, бяры шапку і пры мне выйдзі з хаты. У Граева пайдзі да Зьмітра? або ў Лужкі. Ідзі, я правяду цябе.

Пятрусь. Маці будзе плакаць... *(Аўгеня па порці)*. Ты тут, маці?

Палута. Ідзі-ж хутчэй, хутчэй ідзі, а то... Прашу цябе... *(Пятрусь пакідае яе і ідзе ў хату. Праз некалькі часу выходзіць з палаткаю. За ім следам маці. Палута бярэ яю пад паху. Аўгеня пытална глядзіць на іх)*.

З Ъ Я В А 7-я.

ПАЛУТА—ПЯТРУСЬ—АЎГЕНЯ.

Аўгеня *(спрымоўваючы рызатку)*. Пятруська мой, сыноч мой, хутчэй ідзі... Палутка, даражэнькая, вядзі яго тайком... Божа мой! Што-ж гэта са мною ізноў вытвараюць. Пятруська мой!

Пятрусь. Мама, ціха. Маўчы, ні слова, кажу табе. Я ня дамся у рукі, ня возьмуць, будзь спакойна... Вось я цяперака ў Граева пайду, а заўтра вечарам выеду на нейкі час... Вы тут, мама, ня тужэце: най-меце каго-кольвечы пакасіць. Можна і Антось згодзіцца. А потым я наеду... Толькі ня плачце... *(Цалус і выходзіць з Палутай з двара)*.

З Ъ Я В А 8-я.

АЎГЕНЯ *(адна)*.

Аўгеня *(зачыняе вясніцы і глядзіць цьмяло ім)*. Божа мой, божа! Што-ж ты ізноў наслаў на нас. Сыноч мой родны, каму ты быў вялікім гэтта, каго ты незадавольваў? Сьвет ім мал, ліха іх роду і плоду. За праўду топяць, паганья душы. Цесна ім, нельга вольна здэкавацца над беднымі. Вочы рэжа ім сын мой. Насталі згубіць, зладзеі неміласэрдыя... Няма прогліцы на вас... Гэта-ж падумаць толькі! Пайшлі і нагаварылі. Дзякуй-жа, Палутцы, што хаця яна павядоміла Пятруся, а то-б забралі зьнячэўку. Зьнячэўку ўваліліся-б і сцапалі...

А-яй-ай! Божачка мой, мілы! *(Зачыняе сениы. Сама стаіць з хвіліну на парозе, насля ўваходзіць у хату і, адчыніўшы вакно, глядзіць з яго ў двор. Раптам з-за вула з вуліцы даносіцца юман і тупат. Аўгеня жахаецца і хапаецца рукамі за юлаў. У гэты час уваходзяць у двор: сьпераду паняты, Міхась, а за ім вураднік, соцкі і два стражнікі. Аўгеня адскакае ад вакна).*

З Ъ Я В А 9-я.

ПАНЯТЫ—МІХАСЬ—ВУРАДНІК—СОЦКІ—СТРАЖНІКІ—АЎГЕНЯ.

Міхась *(паказвае рукою на хату)*. Вось, гаспадзін вураднік, і хата Лісаў. Гэта яны жывуць. Можаче йсьці ў хату, ці я выклічу?

Вураднік. Пазаві на вуліцу. Ня варта йсьці ў гэты хлеў.

Міхась. Аўгеня, дома, а? Выходзь сюды, чуеш? Аўгеня, выходзь! Лісіха! Гэй, там, колькі яшчэ табе разоў казаць!?. *(Скора адчыняюцца дзьверы, і ў двор выходзіць паўраздзетая, бяз хусткі, спужаная Аўгеня).*

Аўгеня. Што, што... я вам патрэбна... Пятруся няма ў хаце, яго няма ў...

Вураднік. А скуль ты ведаеш, што мы па Пятруся прышлі, а?

Аўгеня. Мне... я ведаю... што набрахалі гэтыя... гэтыя кры-васмокі нашы, душыцелі, грабцы падказалі ўжо... А ён зусім нявіноўны... Клянуся перад богам.

Вураднік. А дзе сын?

Аўгеня. Няма, ён ня быў зранку... паехаў... паедзе... ня ведаю, дзе ён.

Вураднік. Калі схаваўся, то знойдем, але табе і яму горай будзе. Кажы ляпей нам, ня то...

Міхась. Ды я бачыў, гаспадзін вураднік, як ён пад вечар шоў сялом... Схаваўся недзе. Трэба йсьці пашукаць. *(Да соцкі)*. Унімі людзей.

Соцкі. Ціха, гэй! Чаго пазьбіраліся? Расходзьцеся.

Вураднік. Ты нам, прыказваю, дай яго, а то мы ўсё роўна знойдем, тады не здабраваць.

Аўгеня. Дзе-ж мне яго, як я яго вам дам? Яго няма... Можаче шукаць. Ідзеце ў хату.

Вураднік. Стражнікі, соцкі, найсьці яго. Абтрасьці хату.

Міхась. Вось бачыш, абтрасуць, нойдуць і таксама забяруць, а яшчэ прыпішучь, што хаваўся—і горай будзе. Эх, дурніца баба, бот за гэта. Вінават, то трэба дабрахоць начальству аддацца. На тое-ж і начальства—хай-бы за распуст крыху пакарала. А то, дык набёдаваў тут, узняў аж начальства і яшчэ хаваецца... думае, што ня нойдуць... А вам, мацеркам, таксама трэ́ было-б усыпаць, каб не распускалі дзяцей.

Аўгеня. Ды кінь ты ўжо брахаць, хто цябе просіць. Начальства знайшлося. І завошта яны, і чаго яны наваліліся на нас?.. Божа-ж

мой, божа! Каты паганя, згубіцелі. Гвалту, крміналу нарабілі, каб ім ня выдыхаць было-о-о!.. Сынok мо-о-ой!

В у р а д н і к. Віш, разравелась. Сынok мой! Вот то-то тебе сынok и наделал...

М і х а с ь. Гэтакіх-бы сынkoў ды на шыбеніцу. *(З вуліцы даносіцца голас: „Яго даўно ўжо трэ было-б павесіць“! (Аўгена галосіць. Яго стыняе другі голас: Га, ты-б усё вешаў-бы! Цябе павесіць“).*

З а с л о н а.

ДЗЕЯ ІV.

Гаспадарства Рыхлы. Шырокі муравісты прыгумень, з чатырох бакоў роўны. З аднаго гумно, насупроціў двор, які праходзіць дарожкаю між хаты і хлявоў з аднаго боку і пекнага саду — з другога. З двух другіх бакоў ля платоў растуць у радок высокія падгалістыя ялінкі, між якімі ўперамешку ўваткнута некалькі бярозак. Прыгумень прыбраты. Ялінкі зьвязаны дзеразою. К гумну, у правым кутку, стаіць адзін стол, поўны закускі і з некалькімі пляшкамі гарэлки. Радам з ім яшчэ два сталы. Між ялінак стаяць услоны. Па галу-ж спацаруюць папарна. Пекны сонечны дзень. За першым сталом сядзяць Палута ў вянку, а пры ёй Ян. З другога боку Яна—Якаў Кішка, потым Матруна. Ля Палуты — Волька, Прузына, бацькі і маці. За гэтым-жа сталом відзён і вураднік. За другім чалавек з дванаццаць вясельных. За трэцім — музыкі. Усе заняты пачосткаю, сядзяць ціха і толькі слухаюць гутарку на першым стале. Супроць маладых гараць дзьве свечкі, уткнутыя ў бахонак хлеба. Па заллоцьцю многа дзяцей і сталых, якія глядзяць вясельле.

З Ъ Я В А 1-я.

ЯКАЎ—СЫМОН—ЯН—МАТРУНА—ВУРАДНІК—ВОЛЬКА—ПАЛУТА—МАРШАЛАК—ДОМНА—ВЯСЕЛЬНЫЯ.

Я к а ў *(трымаючы ў руцэ чарку гарэлки і абцяючы да Сымона).* Будзь здароў, сваце. Як бачыш—нядаўна, можна казаць, толькі гадалі, а цяперака вось праз які месяц і прыгода. Ці доўга трэба часу. Абы жывы і здаровы, то ўсё можна раз, раз. *(Аглядаючы ўсіх з вясяляюмінаю. Абварочваецца к Матруне).* Матруна ўсё сумнявалася, казала, што мо' Сымон перадумае ды ня выдасць Палуты. А я кажу: Сымон ня гэтка чалавек, каб сваё слова зьмяніў—абцяў, то так і будзе. Унь я, дзякуй богу, Рыхлаў ведаю... Ну, будзь здароў, сват. *(Абварочваецца да маладых).* Дык вось, небажаты, глядзеце ўжо, каб вы жылі згодна і памяркоўна, слухалі бацькоў сваіх. А ўсё тое, што было дасюль, трэ' забыць вам. То мінулае, дзіцячае, можна сказаць, а цяперака ўжо трэ' прымацца за сталае жыцьцё, за гаспадарства. Ці ня праўда, Сымоне? *(Падносіць чарку да цуб і зварочваецца да Палуты).* Палута, а ты-ж чаго пасмутнела? Шкадуеш чаго, ці што? Кінь, нябога, забудзь ужо.

Гэ, мала што было!.. Павянчалася, досыць; другое пайшло... *(Глядзіць на чарку; потым зварочваецца да ўсіх вясельных)*. За нашых маладых, за шчасье і долю іх, за шчасныя гады ім наўсягды. *(Усе ў адзін голас: „Віншujem, віншujem“)*. Якаў вытывае і налівае друцую). Сваце, Сымоне, хай і цябе ўкусиць крыху. На, выпі. *(Падае)*. Кусашчая, падла, едка. Паглядзеце, родныя і суседзі, толькі на іх, на маладых. Ці-ж ня золата гэта? Ці-ж не пралескі? Янка, Палута, дружкі, частуйцеся, вяселцеся. Скакаць скоро заставім, а на галодны жывот — будзе цяжка... *(Да ўсіх зварочваецца)*. Ежце, частуйцеся, не шкадуіце... А вы, музыкі, таксама, уперамежку, закусце і паграйце, каб... каб вяселей было... Ну, то за здароўе дзяцей выпі. Выпі, сваце. На!

Сымон. За здароўе вашае, дзеткі, за вашу шчасную долю, за згоднае і спакойнае жыццё. Трэба табе, свاخна, прымаць чаргу. Сваха Матруна, будзь здарова. Аддаю табе дачку ў гаспадыні, нібы золата. Дзякаваць будзеш: паслухмяная, кемкая, гасьцінная. Які ўжо я злы, а ніколі і пальцам не крануў... *(Да Палуты)*. Вось, Палутка, глядзі ты, у свой чарод, слухайся мацеры, не перакор, павінуйся, дачушка, ёй. З Янам ладзьце, шануйце адно аднаго... Мінулае забудзьце...

Якаў. Пі, сваце, пі...

Сымон *(прывітаў)*. Ды мяне ўжо нечага пільнаваць, нечага за мною сачыць. Я гаспадар тутка і мушу сам даглядаць гасьцей, а выпіць самому — час знойдзеца, сваце. *(Да ўсіх)*. Госьці даражэнькія, не чакайце, пакуль вас папросяць, — пецце, ежце. Дзякуй богу, першую прыгоду спраўляем — значыць, няма чаго сароміцца.

Ян *(да Сымона)*. Выпіце, татку.

Матруна *(устае й праілівае рукі к Сымону)*. Выпі, выпі, сватка, а то і я ўвапруся ды не захачу... Ня звалішся з ног. А калі і звалішся раз, то будзеш хаця помніць, што на дачыным вясельлі падгуляў, ажно і валіўся ня раз.

Якаў *(ківае пальцам)*. Пі, пі...

Сымон *(праходзіць ля сталаў і ўсіх запрашае)*. Госьці ў голас і кіўкамі дзякуюць, населя варочаецца к Якаву). Ну, то вып'ю, але за мною ўсе. *(Абводзіць рукою)*. За здароўе маладых і нас усіх. *(Вытывае)*. Усе абходзяць чаркамі, потым старэйна закусваюць. Музыкі настрайваюць струменты). Кажу, што гэта апошняя чарка. *(Налівае і падае Матруне)*. Табе, свاخна, чарга, табе, родная. Пі, не прапусчу я ўжо. *(Да ўсіх)*. Запрашаю, панове госьці, не далікаціцца. *(Адыходзіць кудысь)*.

Вураднік *(да суседа)*. Хтосьці падказаў. Ня йначай падказаў. Ён-бы ня ўцёк, ні за што ня ўцёк. А то якраз к вечару і растаў, бы канфара. *(Палута і Волька прыслухоўваюцца)*. Чуе і Якаў, але бы ня дае і не зварочвае ўвагі). Прыходзім — ведаем і — няма. Выходзіць з хаты маці яго і кажа — няма. Мы трасьці, шукаць — няма. Вось, знача, як ёмка ўцёк... Нейначай хтосьці падказаў... Але злаўлю! Ня я буду, калі не злаўлю!

Вясельны І-шы (*эзірае вурадніку ў вочы*). О, Сьцяпане Нухрэіч, хлопец-то задужа кемкі. Такі пракідкі, пранозаваты, зухаваты — што толькі трымайся. Ідзе вуліцаю—зямя трапеча, усіх так і есьць вачмі... І як-то вам ня прыпала раней яго ўхапіць?... Гэта-ж усім было вядома, што ён соцыялісты, шкодны на-а-чальству хлопец. Цяпер—ці зловіце!

Вясельны ІІ-гі (*з-за плеч першага*). А праўда, праўда.

Вураднік (*разводзіць рукамі*). Прапусьціў крыху. Ашукаўся. Мне і раней казалі і Якаў, і Вінцэнт, і дзядзька Вінцэнтаў—але ўсё ніяк не выпадала. (*Палута прыслухоўваецца*). Ну, але сцапаю. Найдзі і ў горадзе, не ўцячэ, гадзіна!

Вясельны І-шы. Чуе ён, не паедзе. Хітры-ы хло-о-пе-эц! Абабіўся ў горадзе... (*Бярэ чарку, выпівае і, наліўшы, падае вурадніку*). Ну, але-ж яму ўсё ткі прыдзеца і да дому наведываць. Так-жа на адну мацэру ён ня здасца... А вы, гаспадзін вураднік, пілнуйце. То калі кольвечы вечарам і сустрэнеце. Адно почасту трэба наглядаць; прыказаць хоцькі таму самаму Міхасю... (*Хітаецца за іголай*). Ага, а каб гэта прыціснуць папробаваць Антося ці Ігната—дружкаў яго? Бадай што было-б лепей. Як скажаце, Сьцяпане Нухрэіч, га?

Вясельны ІІ-гі (*жывае зодна шалавою*). А так, так. Гэта праўда.

Вураднік (*хапаецца за оцмку*). А-о, а-о паспрабую. І на іх даказы былі... Што-ж—адна хэўра... Так, так, так. Не шкадаваць мне іх! Добрая думка. (*Выпівае чарку*). А я й забыў, не ў шманкі якраз мне. Во-во-во. (*Да стала ізноў прыходзіць Сымон. Дамна-ж адыходзіць. Гутарышы даіткуль з друімі, з Матрунаю ды сваяю жонкаю, Якаў мяркуюцца сацутарыш з Сымонам*).

Ян (*прыцінаецца і глядзіць у вочы Палуты*). Ня смуткуй, ня журбуй, Палутка, што ты ўвесь час маркоцішся, га? Кінь думаць.... Хто-ж вінават!

Волька. Палутка, пакінь, родная, пакінь, сястрыца... Яны гэта, але-ж... Кінь, Палутка, божае павяленьне такое, нічога не парадзіш, мілая...

Палута. Калі-бо, Волечка, нязьмерная крыўда-а. Гэта-ж падумаць толькі, які гвалт учыні-ы-лі-ы. Падстроілі над ім, а потым за мяне, за разьбітую хапіліся. Ці-ж можна быць спакойнаю... Волечка... (*Абвісае на шыю Вольцы*).

Волька (*абдымае яе*). Дык што-ж парадзіш, як зрабіць іначай, а?

Палута. Нядобра мне...

Ян (*не прыслухоўваючыся да шманкі Палуты з Волькаю*). Кінь, Палута, маркоціцца. Ажно сорамна ад усіх. Паглядзі, усе дзівяцца... І чаго табе гэтак нудна зрабілася?... Перастань, а то злаваць буду... Навошта з першага дня ўсё гэта? (*Усе вясельныя глядзяць у бок Палуты. Вураднік вядзе цутарку з першымі сацутарнікамі. Музыкі трумкаюць*).

Палута (*адхіляецца ад Волькі*). Пакінь, Ян, досыць, я нічога...

Я н *(бярэ яе за руку)*. Прашу цябе, Палутка! *(Да Сымона падходзіць Домна. Аб чымсь шэпчацца)*.

С ы м о н *да Матруны*. Дык выпіла, сваха, га?

М а т р у н а *(разводзіць рукамі)*. А вы-ы-пі-ы-л-а! Дзякую, сватку. *(Паказвае чарку. Маршалак, увесь час ходзіўшы ля сталаў, падыходзіць да Сымона, штосьці сьпіха з ім таворыць, потым зварочваецца да музык)*.

М а р ш а л а к. Дык што-ж, музыкі, заручыны зайграйце, хіба. *(Музыкі жывей настройваюцца)*. А вы, кабеткі, свахны родныя, па каравай гайда! Каравай дзяліцьцем... *(Музыкі іграюць. Некалькі кабет вылазіць з-за стала і ідуць за караваем у залу)*.

Я к а ў *(устрае за сталам)*. Дзякаваць богу, што ўсё так зляжылася. Дзякаваць богу, Сымоне-а-а. *(Музыкі сьпіхаюць іграць)*. Я думаю, што не ашукаліся ні вы, ні мы... Пары ляпей і падшукаць нікому не ўдалося-б. Паглядзі толькі на іх—адмысловыя, адно другога вартыя... Сваха, Домна, ці-ж ня праўду-у я кажу, мо? Скажы ад шчырага сэрца, ня тайся.

Д о м н а. Дай, пацалуймася, Якаўка! Што, не?... *(Перацягваюцца фраз стал і цалуюцца)*. Ласьне-б мы на ашуку йшлі-б? Гэй, чудны ты, што ты кажаш! Гэта-ж грэх і казаць нават... Бог зьвёў, і не сягонья, а ўжо здаўна-а...

М а т р у н а *(пиецца да Домны і цалуюцца. Цалуецца Сымон з Якавам)*. І я казала так. Толькі бог мог зьвязаць-ы іх... Болей ніхто. Некаторыя казалі мне, што Рыхлыя маюць у воку Лісюка: „Глядзі, кажа, Матруна, за Палутаю і Лісюк бегае. Ой, каб толькі ён не перахапіў яе!“ А я, паверыш, Домначка, плявала на гэта. І слухаць не хацела, і казаць не дала. Маё сэрца чула, што дарагі Яна з Зосьяю здаўна, з роду іх сышліся. Куды-ж там слухаць плявуганьне чыё! Вось калі... *(Вылазіць з-за стала)*.

Д о м н а. Але-ж, але-ж. У людзей языкі на локаць. Плятуць, ліха ведама што. Мелюць-мелюць і канца няма. Нам так сама гэтым Лісюком, на яго ўсё прапашчае, вочы выдзіралі. „Паглядзі, і да гасподы вашае ходзіць, і ў садку можна бачыць яго—ці-ж здарма?“ Так мне баялі нясьціханна. І яно збоку ды праўда, усюды яго нясло. Я Палуце выгаварвала, але не прыдавала вагі зусім. Калі зрэдку і прыйдзе, то што там,—ня гнаць-жа яго. Ды пры Сымоне ён на’т і паказацца баяўся-а-а...

Я к а ў *(ірозіцца на Марту і Матруну)*. Што вы плугаеце? Аб Лісюку? Кіньце—сорамна! Не паганьце нашага вясельля ім. Эх, чудныя! *(Паварочваецца к Сымону)*. Сымон, забарані сваёй бабе ліха ведае аб чым шалаплуціць... Эх сёньня празьнік, сьвята, піць і гуляць трэба. На Лісюка ёсьць апека—вось. Музыкі,—Юрку“, „Лявоніху“, што хочаце! Сват, ты мусіш са мною паскакаць. Жыў ня буду, калі ня пойдзеш. *(Музыкі іграюць. Якаў з Сымонам тануюць „Юрку“, Якаў прыплявае. Вясельныя ілешчуні у далоні і падпяваюць. Гледачы паднімаюць юман і сьмех)*.

То й вясельле, то й вясельлечка
У сьвятую, у нядзелечку
Мы спраўляем сваё роднае—
Сэрцу блізкае, спадобнае.
Чаго ждалі, то даждаліся—
Нашы дзеткі павянчаліся.
На дарожку на пуцёвую
Для іх сьвежую і новую
Йсьці ў дваіх яны сабраліся.
Гэй, гэі, рэж, музыкачкі,
Па пісклівай сваёй скрыпачцы.
Хай галосаць струны покатам,
А мы пойдзем рэзвым топатам,
Юрку вёрткага вандруючы—
І вясельлечка сьвяткуючы!
Пад іх струны галасістыя
Выхіляй кругі хвалістыя....

(Хутка выскаквае вураднік і яшчэ некалькі кабет і мужчын і так-сама пускаюцца ў скокі).

Сымон *(спыняецца, адзін бяз Якава, сьпе).* Закруціў, на цябе цёмнае! Замардаваў нашчэнт. Ох, ох-хо-о! Ну і Якаў, дык Якаў. Гэта сват. *(Хапае і спыняе яго).* Будзе-а, а то расшыбціся гатоў. Хай госьці скачуць, яны маладзейшыя. З нас хопіць... Бадай цябе! Вось, кажа, замарыў ты мяне, як вала ўздрок.

Якаў. Трэба, сват, трэба. На тое-ж вясельле. Будзем помніць на старасьці хоць гэта. Хто-ж ведае, ці другі раз удасца. Гуляй, скачы!

Сымон *(выцірае скацёрткаю твар).* Ды яно-ж так. Толькі, ба-чыш, сваце, ногі ня йдуць. Калісьці было йначай—скакун быў, што толькі сьцеражыся. На добры лад, то хай маладыя ўжо скачуць. *(Да ісьці).* Гуляйце, скачэце, госьці мілыя. Даю волю! *(Разіортвае рукамі).*

Якаў. Весаляцеся. Што-ж вы сядзіце? Памагайце гасьцём.

(Музыкі іраюць. Хто папарна, а хто па аднаму рэзва скачуць. Вураднік скача адмысловай ад ішніх, прысядаючы і паднімаючы ўверх рукі. Прабуюць пусьціцца ў кола й Марта з Матрунаю. Ян і Палута ды Волька з Прузынаю тамонаць між сабою. Вураднік, змарыўшыся, спыняецца скакаць. Махае музыкам, каб тыя кінулі іраць. Музыкі сьціхаюць. Усе кідаюць скокі, і хто ідзе к сталу, а хто тунае. Сьмех, гаворка).

Вураднік. Дзянькую, сваце, дзянькую, свახна. *(Кланяецца).* Усім дзянькую. *(Да маладых).* І вам, маладыя, дзякуй. Каб вам шчасна жылося, каб радым, нібы вясельле, усё жыцьцё ваша было... *(Да Сымона, Домны, Матруны).* А вы, каб даждаліся і за другімі дзяцьмі таго, што з Янам і Палуткаю. Не забуду вавек вашае вясельле, вавек буду помніць аб ім. Эх, ці-ж калі ў каго я так весяліўся? Ніколі. Сваякоў пажаніў, раднякоў, а яшчэ ня гуляў так, як у добрых маіх

знаёмых, Рыхлаў і Сьліваў. Вітаю-ж ад душы маладых і старых. (Многія крычаць „хвала“. Вураднік паціскаецца за рукі перш з маладымі, а пасля з іх бацькамі).

Сымон (вясёла і здавольна ўсіх азірае). А мо', даражэнькія, каму і не ўгаджу, так выбачайце. Самі будзеце вінаваты. Я ўсім кажу: ежце, пеце, не спадзявайцеся на запрашэньне і не патурайце нічому. (Размахвае рукамі). Чым багаты, тым і рады. Дзякуй богу—сямейка ў нас сабрана нялапая, дык, вядома, можа хто і не ўкантактуецца пасвойму, што-ж зрабіць!

З Ъ Я В А 2-я.

(З клеці з песьнямі варочаюцца кабеты. Дзьве з іх плясцць на галавах каравай на веку з дзяжы, акрытым белая сарвэтай. Музыкі пачынаюць граць. Усе, хто сядзіць за сталом, пляюць; што тупаюць на прычмені— становяцца ў рад і прапунчаюць паміж сябе каравайніц; пляюць).

Гой, леці, леці
Каравай з клеці,
Сядзь сабе ды на покуці
На прыгожанькай мясьціне.
Зарадзі ты, божа, жыта
На многія лета;
Нашы маладыя малы,
Каб век ды жыта жалі.

(Маршалак сустракае ля стала, бярэ каравай у рукі і кладзе на стол. Запрашае ўсіх. Песьні сьціхаюць).

Маршалак. Панове вясельныя! Прышоў час каравай падзяляць. Гаспадар запрашае вас да стала. Музыканце, заграйце каравайную, калі ласка. (Музыкі іграюць, жанкі ў такт падпляваюць).

Ды казала маці,
Каб ня збыць дзіцяці,
Але тое дзіцятка
Само збылось гладка.
У нядзельку рана,
Паслаў госпад Яна,
Яна маладога
Да цябе, нябога,
Малада Палутка.
Хоць казала маці,
Каб ня збыць дзіцяці,
Ўсё-ж збылося хутка,
Малада Палутка.

(Домна і Палута юрка плачуць. Гледзячы на іх—плачуць і многія з вясельных кабет. Музыкі сьціхаюць).

Якаў (да Палуты і Домны). Свахна, Домна, нябога, Палута, кінце гэтыя свае забабоны, Навошта вам спаганяць ліха ведае што?

Пяюць жудлівыя песні і плачуць—хто вас разжалабіў гэтак, а? Шкадуеце прошласьці? Дзея чаго і навошта вам? Эх, што за дрэнныя парадкі ў нашых людзей...

Сымон. Нічога, сваце, не парадзіш. Ня з іх пачалося, ня імі і канчаецца. Улад гэткі, вякамі выраблены, вынашаны і захаваны. Няхай паплачуць—іхнія справы, іхні парадак. Старасьветчына-а-а!.. Ня так хутка выведзеца яна. Частуйцеся, родненькія, не чакайце просьбы.

Вураднік. А мне яна, гэта старасьветчына, падабаецца. Лашчыць чымсі, прывабляе да сябе, некі асобны настрой родзіць... Люблю я ўсе гэтыя забабоны. *(Робіць асобны замах рукой)*.

Вясельны Ішы *(лісьліва зазірае вурадніку ў вочы)*. А праўду кажаш, Сьцяпан Анухрэч, прыятная рэч! Успаміны родзіць, мары навывае... Праўду кажаш...

Вясельны ІІ-гі. Праўда, але, але. *(Пакіўвае галавою)*.

Ян *(спіаадна глядзіць на Палуту і кратае яе рукою)*. Палутка, родная, кінь ужо горніцца. Навошта табе так блізка да сэрца прымаць! *(Абымае яе)*. Кінь, даражэнькая, горніцца-а-а.

Палута *(адхіляючы ад яго твару)*. Не чапай мяне, пакінь неспакоіць.

Ян *(прыцінаючы на яе твару)*. Я-ж цябе прашу. Сьцешся, Палутка.

Маршалак. *(Кабціна падае яму талерку з жытам. Ён пакрывае яе ручніком, пасля абразае краем караваю і кусок сыру ды кладзе на талерку. Разам ставіць і келіх нарэзкі і падае Сымону)*. Адзяляем караваем Сымона Рыхлу, бацьку маладое. *(Музыкі іграюць заручыны. Сымон працягвае руку і бяра з талеркі пацеснае, а на талерку кладзе ірошы. Потым цялуеца з дачкою і зьем. Маршалак далей іткім чынам надзяляе Домну, Матруну, Якава, а сьледам папарадку і вясельных. Музыка панерамента іграюць заручыны. Кабеты пяюць. За платамі ўмацяюцца юман гледачоў. Так прахоодзіць колькі часу)*.

Маршалак *(скончыўшы дзяліцьбу)*. Ну, маладыя нашы, даражэнькія, цяперака пара на паклон. *(Усе ўстаюць і вылазіць з-за сталаў ды становяцца ў колі. Маці Палуты з бацькам, узяўшы іконкі, укрываюць іх ручніком, сабяліца на ўслоне і блааслаўляюць кланяючых ім маладых. Мужчыны ідуць з прыцменьня ў двар. Жанкі пяюць)*.

Пакланіся, Палутка,

Старому й малому,

Пакланіся матулі

Й татулі радному.

Домна. Хай цябе, мая Палутка, бог сыцеражэ на доўгія леты. Хай цябе бароніць божая матка.

Сымон. Будзь шчасьліва, дзіцятка маё. Не маракуй, котка, на нас, калі што якое мы і ня ўгодзім табе. Даруй нам, дачушка.

Домна. Жыві толькі там, мілая, у згодзе і пашаноўлі—то ўсе будзе добра. Не забывай і нас таксама.

Палуга. Дзякую вам, мамачка, дзякую вам, татачка. *(Плача. Цалюце рукі. Усе з песьнямі ідуць у двор. Паблаіславіўшы дачку, ідуць і бацькі, Ян і Якаў з жонкаю ды Матрунаю таксама. Палуга з Волькаю прыпыняюцца).*

Волька *(цалюце таварышкі)*. Ня плач, сястрыца, ня горніся, даражэнькая мая. Што-ж парадзіш, Палутка, што-ж парадзіш, родная. Так ужо мусіць трэба, каб было, гэтак прызначана... Ой, ой, мілая! Яно заўсягды з усімі так бывае. Думаеш, я буду шчасьліўшая? І мяне ўвапхнуць за ліха ведама каго, хто толькі ім пад руку падварнецца... Эй, чудная ты!

Палуга. Усё-ж ткі табе йначай, Волечка-а. Іначай, сястрыца. Не кажы. Яшчэ пакуль што на твае любашчы ніхто не пасягаў і бацькі твае табе не пярэчаць... А са мною... падумаць толькі! Волечка, Волечка, як у мяне цяжка на сэрцы. Пяюць, веселяцца, а мне гэтак нудна-нудна, што нічога ня цікавіць. Сэрца так і адчувае штосьці ліхое ўперадзе... *(Пачакаўшы)*. Скажы, бок, галубка, няўжо я буду магчы наладзіць жыцьцё? Няўжо прыдзецца мне забыць усё? Мне здаецца, што я ніколі не ўспаду на спакой, ніколі ня зьміруся з начэпленым сілаю становішчам. Не, не! Ці-ж гэта людзі? Ці-ж можна будзе з імі ладзіць? Яны ўпікамі аднымі мяне зарэжуць, папрокамі сэрца разьядуць... Чую, чую я ўжо.

Волька *(абнімае яе)*. Ды кінь ты, Палутка, зварок неспакоіць сябе. Кінь ты думаць чорныя думкі... Што-ж, забудзь і аб Пятрусю сваім... *(Палуга плача)*. Сыцешся! Сыцешся, Палутка, усё мінецца... Вось мне ўчора Антось казаў, што ён надоечы спатыкаўся з... Пятрусём.

Палуга *(уздымаючы)*. Ну?

Волька. Папраўдзе. У Граеве, у Зьмітра... Пятрусь пытаўся аб табе многа-многа...

Палуга. А ці ведае ён, што мяне аддаюць замуж?

Волька. Ведае: Антось сказаў яму. Ён пытаўся ў яго...

Палуга. Што-ж Пятрусь казаў на гэта?..

Волька. Казаў... казаў... шкадаваў цябе. Ня мае смеласьці, кажа, яна ды і шкода мне яе. Ня то-б—я ўцёк-бы з ёю ў горад...

Палуга. Няўжо?

Волька. Сапраўды... *(Пачакаўшы)*. А цяперака зрабіць гэта ўжо цяжэй.

Палуга *(здымаючы)*. Волечка-а, ці-ж то праўда? *(Няўпрыкметку нямае)*. Божа мой! Мо' ўжо ён сабе і знайшоў каго?

Волька *(схіха)*. Не, не! *(Азіраюцца)*. Вось ліст табе перадаў. На, схавай, Палутка-а.

Палуга *(не патураючы на Вольку)*. Чаму-ж мне надало радзіцца на гэты сьвет! Чаму-ж я гэткая нешчасьлівая! *(Хаван ліст)*. Горкая я. *(У двор далей чуваць песьні, томан і музыка. Выразна чуваць голас Таклечкі)*.

„Я пабягу на прылуджы, паляджу, Палуты. Можжа яна тамака“ і адказ чыйся ёй: „Зьбелай, дачуныка“).

Волька. Цябе шукаюць, вось. Ідзем, а то падумаюць... Трэба-ж ехаць ужо ў прыданья: там чакае падвода, сваты ўсе пашлі. Загэтым цябе і шукаюць. Каб чаго дрэннага не падумалі яшчэ.

Палута. Воле-а-чка-а, родная-а-я-а, каб ты ведала, як ня хочацца мне ехаць! Страх нейкі бярэ, сэрца адчувае штосьці... (Прасьлёж-ваеца). Гэта-ж падумаць—заўтра ўстань, і перад табою ўсё новае... во-рагі, зьненавісных людзі... (Пачакаўшы). Не, не пайду-у-у! Хай без мяне едуць, я не паеду ні за што! Баюся, адваротна мне... Я ведаю гэтых Сьліваў—не здабраваць мне ад іх... толькі ў рукі возьмуць. (Чуці скрып вяснін). Гэты Якаў ды жонка яго, а сама-ж Матруна—зьядуць мяне нашчэнт, нашчэнт зьядуць... Што мне рабіць, Волечка, парадзь, сястрыца.

Волька (сусісна). Цудная, супакойся, суніміся. Чаму табе ба-яцца. Ды што выйдзе ўжо цяперака. Бачыш, павянчаліся, спраўляеце вясельле—перарабіць нельга, галубка... (Іным тонам). Ты нічога ня бойся, нічому не патурай. (Прылядаеца). А, вунь і Тэклечка бяжыць. (Прыслухоўваеца). Чутны вясельныя песьні ўсё далей і далей. У дварэ-ж юман). Паехалі ўжо. Палутка, ідзем. Ідзем, кінь маркоціцца.

Палута (не звважаючы нічога). Ведаеш, сястрыца, нямерна шкада-а Пятруся. Пя-а-гру-усь-ку-у шка-а-дую-у. Дзе-э ён, родны мой, каханы!... Зьвясьці са сьвету-у хацелі, каб мяне-э лепш заплута-аць!... Паскуднікі, згубцы-ы заклятых, ворагі пага-ны-ыя!... Пятру-усь-ка-а, каханы мой, ці-ж угледжу-у я цябе калі, мой!..

Волька. Шша-а. Ша-а... Ідзем, Палутка-а, ідзем! Ня добра-а табе-э, галубка-а.

З Ь Я В А 3-я.

ПАЛУТА—ВОЛЬКА—ТЭКЛЯ.

Тэклечка (паб'ягае да іх і хапаеца за Вольчыну руку). А там чакаюць нас. Сваты пашлі ўсе, а вы гэта марудзіце.... Сьцеражэце сталаў, ці што?... Ідзеце хутчэй, а то не дагонім сватоў. Чуйце адно, дзе пяюць.

Волька. А Ян пашоў ці чакае Палуты?

Тэклечка. Чакае... Хадзем барджэй. (Дзьве кабаты-кухаркі падходзяць да сталаў і ўглядваюць Палуту з Волькаю).

Першая кухарка (здзіўлена). А, божачка-а. А міласьлівенькі-ы! Ва то-ж во і маладзенькая наша-а. Палутка, паненачка-а, а там чакаюць. Чаго-ж вы гэта засталіся, галубачкі?

Другая кухарка. Ды ня можна-ж так. Хутчэй спяшайце. (Бразіаюць пажамі і талеркамі).

Волька. Ды ведаем, ведаем мы і самі. Патрапім зайсьці.

Першая кухарка. Трэба-ж, Волечка, разам, палюдэку, як водзіцца. Ведама, што патрапіце, толькі ўсё-ж ткі...

Другая кухарка. Ня йначай разам-разам з маладым. А маладыя з вясельнымі, а вясельныя з музыкамі... Заўсягды яно так... Пякней, прыгажэй.

Тэклечка. Ідзем, а то пабягу скажу маме, што ня слухае. Разгорнілася вельмі-ы... Растужылася-а... Мо' па Пятрусю, нябось... Сараматніца ты. Сваты пашлі, а яна тут... Каб людзі сьмяяліся-а ды казалі потым ліха ведае што... *(Бягае вкол дзяўчат)*.

Палута *(счарзіта)*. Ідзі ты прэч, ашчапёнак... бо як засьвячу, дык будзеш помніць. *(Вольцы)*. Вось на яго ліха, шчанё якое ўдалося, ажно ня вытрымаць ад яго. Лезе ліха ведае...

Волька *(разуважна)*. Ты, Тэклечка, гэтак не рабі, а то так сорама. Палута-ж такі та маладая, а ты з ёю сварышся—ці-ж ня брыдка табе. Трэба быць разумнейшаю, гаварыць паспакайней, паважна...

Тэклечка *(нахмурыўшыся)*. А чаму-ж бо яна ня слухае нікога? Заві, заві, а яна і не патурае нават. Паскудзіць вясельле... *(Хмыліцца і закрывае далоньмі твар)*.

Першая кухарка. Гэтак брыдка, Тэклечка. Палута старэйшая твая сястра. Бач, яна ўжо йдзе ад вас, апошні дзень тут... Трэба паважаць яе, згодна пагутарыць...

Другая кухарка. Палута-ж так цябе любіць...

Тэклечка *(засароміўшыся ўцякае)*. Любіць, але... Лаецца заўсягды ды б'ецца. *(Выбілае ў двор)*.

Волька. Ідзем, Палутка! *(Бярэ яе пад руку і ідуць)*.

Першая кухарка. Дабранач, Палутка, хай цябе госпад сьцеражэ...

Другая кухарка. Шчаснае вам ночкі!

Палута і Волька. Дабранач, дзякуй! *(Яны ідуць і штось сьвіха цуцараць. Воддалек чуваць песні. Усё разьбівае скліч: „Палута, Палута, та ідзі ты! Дзе ты запрапала. Эх-ха-а! Дачушка“)*.

(З а с л о н а).

ДЗЕЯ V-я.

Зіма. Хата Сымона Рыхлы. Будзённы дзень. Адвячорак—шэрая гадзіна. У хаце змрачэя. Праз замерзлыя вокны праглядае смуглае сьвятло. У хаце няпрыбрана: расьцярушана сечка і вобмешка. Ля прыпеку стаяць цэбры, а ля лавы карыта. На ложку гатова пасьцель. У запекі на лаўцы сядзіць Сымон. З печы пазірае Тэклечка. Домна ўвіхаецца ў мыцельніку.

З Ъ Я В А І-я.

СЫМОН—ДОМНА—ТЭКЛЯ.

С ы м о н (*веріць папіросу і пачосвае бараду*). Але, але, зусім ня тое, чаго чакалі. Ды ласьне можна было спадзявацца за Яна, што ён такім будзе. Ніколі! Каб мне ўперад хто аб гэтым сказаў, я-ж бы вочы яму запляваў-бы. Гм. Ціхоня, рахманы, а глядзі ты як разбазыраў. Распусьціўся так, што і ні рады. Кожны раз нап'ецца ды лайдачыць. Прахвост—дарма што зяць. Іначай нельга назваць яго. (*Ідзе да ямки, вырабае вуаль і закурвае. З папіросаю вяртаецца назад на лаўку*). Ці ты бачыў яго! Не, не. Трэба якое кольвечы рады шукаць, так пакідаць нельга. Ён-жа проста зьвядзе дзяўчыну са сьвету. Ці-ж можна жыць пры гэтых справах. Не! Бедная Палутка, не ўгадалі мы, аднак, зрабіць гэтак, як хацелі. Ласьне думалася, што ўсё так зложыцца? Ласьне спадзявалася? Чалавек хітраваў, радзіў, каб лепш было, а яно—на табе: ня лепш, а горш. Проста ліха нейкае жартуе над намі, глуміцца з нас. Здаецца, усяго ёсьцека, багацьця па вушы, што-б і спакойна ды ціха жыць, меркавацца і дзякаваць богу. Дык не! Чагосьці не дастае, штосьці бракуе. І п'янства, распуста, сваркі... Ды глум над непавіннай дзяўчынай... Сказаў-бы, яна благая, Палута, бач—ну, тады іншая рэч: сяды-тады можна і ўважыць, а то дзяўчына, пане мой, уступная, рахманая, паслушная. Хоцькі і праз неахвоту пайшла замуж, але-ж маўчала, не дапамінала нікому. А далей было-б і зусім добра—зжыліся-б і жылі-б памяркоўна... Не, мабыць, наўмысьне караемся мы богам. Хто ведае, мо' ўсё гэта і затое, што мы ўжо так усё раптоўна састроілі, пасьпяшыліся? Зусім ня ўважалі ні просьбы Палуты, ні яе хаценьня. А трэ' было-б усё разгледзець, абмеркаваць... Мо' і... па Палуцінаму каб зрабілі—не ашукаліся-б... Але... ужо не паправіш. Глядзеце, як замёрзлы вокны. І усё яшчэ намярзаюць далей... Трэба паліць агонь,—ужо ў другіх сьвеціць... Дрэнна справа з гэтымі Сьлівамі—хоць бяры ды варочай Палуту да сябе назад.

Д о м н а (*засьвечвае агонь*). Але, але, на яго ліха, ня важная рэч... Ды яшчэ як ня важна! Палутку нашчэнт зьбядуюць, нашчэнт зьвядуць. Як знарок насталі. (*Варочаецца ў мыцельнік*). Нават ня так ужо Ян, як гэта Матруна. Не давядзі госпад такое кабеты. Грызе ды грызе ды грызе. Усё не па яе, усё ня так, як ёй хочацца. Абы прычапіцца. Чаго-чаго на яе не вычварае, чаго ня валіць на яе... А тут яшчэ на падмогу прыйдзе гэты прайдоха, Якаў, ці выдра гэта, яго жонка... Упікаюць увесь час Пятрусём, празываюць дэмократкаю ды іншае... Не, Сымонка, так далей не павінна быць, не! Трэ' Палутку забраць да сябе... Вось хай яшчэ раз толькі падніме на яе руку—тады аман. Ёсьці і браць яе да дому. Бо што-ж то можа выйсьці? Хай сядзіць ляпей дома, есьць з намі і нам робіць усё, ніж ад гэтых гадаў цярпець глум усякі ды зьдэкі... Я ўжо намервалася раней табе гэта сказаць, але, сабе думаю,

пачакаю колькі часу яшчэ: авось паправіцца, а вось унімецца. А тым-часам гэтага ўперадзе ня відно... (*Пачакаўшы*). Думаць далей няма ча-го. Навошта нам тое багацьце—хай яны згараць з ім, апроч добрых людзей. Вось калі. Добра тады багацьце, як яно ідзе на карысьць, а калі праз яго вычвараюцца такія штукі, а... Ласьне нам не даражэй наша роднае дзіцятка? Ласьне, яна ў нас лішняя ці падкідная, што мы павінны яго занядбаць? Барані божа!.. (*Размахвае рукамі*).

Тэ клечка (*з пачы*). Але, мамачка, няхай лепш Палутка да нас варочаецца, а то без яе неяк нудна вельмі. Бывала, ці возьме куды мяне, ці пагаворыць са мною, а цяперака—як трупень я, адна ўвесь час. Возьмем, мама, Палуту, возьмем. Навошта, каб з яе зьдзекаваўся гэты салоха кручаны... Возьмем. (*Рада плешча ў далоні*).

Сымон (*раздумваючы*). А такі і гэтак: трэба забраць Палуту да сябе, трэба. Праўду такі ты кажаш. Домна. Нельга папусьціць, каб далей так было. Навошта! Абманулі мае спадзеўкі, наглуміліся з іх і досыць... Што-ж, ашукаліся, прапала! Толькі глуміцца над Палутаю годзе... Годзе, кончана! Можа яшчэ яны і кіпця на назе яе ня варты, ня то-б каб глуміцца! Добра—калі падобраму. Ласку, думаюць, мо' зрабілі нам, што ўзялі Палуту! Адолілі яе вельмі. Чхаць на іх долю такую і на іх гардасьць! Няхай яшчэ нам падзякуюць, што мы згадзіліся былі выдаць Палуту. Бо ці-ж варты яны ўсе яе аднае? П'янюгі, скнары, вырадкі. Тфу! (*Сам сабе*). Надаў нячысты злыгачца з кім. (*Праходзіць па хаце*). Забяром Палуту да дому, у нядзелю-ж гэта трэба і зрабіць. Кончана! Так і помні, Домна. Годзе ўжо спаганяць, годзе патвараць! (*Іным тонам да Тэклечкі*). Дык вось, Тэклюся, Палуту мы вернем да цябе. Толькі ты з ёю, дачушка, не сварыся, жыві ў згодзе. Ня будзеш?

Тэ клечка (*ахоплівасца радасьцю*). Не, татачка, ня буду. І слова ёй наперакор не скажу; я яе вельмі, вельмі, шкадую і люблю. Вярнеце, вярнеце!

Домна (*умільна*). А мая-ж ты, котка, мілая; мая ты, дачушка! Бач, як занудзіла па Палутце. Вернем, вернем з таго пекла...

Тэ клечка. А чаму-ж гэта з яе так зьдзекуюцца ў Сьліваў? За-вошта, мама? Ян дык нават б'е яе заўсёды.

Домна. Няхай яго паб'е гром сярод яснага неба, хай ён ня прыжджэ далей. Больш ужо не дамо зьдзеквацца. Годзе.

Сымон (*прытонае наю*). Больш ужо яму ня ўдасца гэтага зрабіць. Вось забяром Палутку да дому, а іх там хоць паралюш зарэж... (*Чуён стук сенеішх дзьвярэй. Сымон разам схамляецца*). Хтось ідзе. (*Да Домны*). Пастаў хаця газыніцу на стол, а то цемра. (*Падбягае і прысоўвае к пачы пэры*). Каб ня ўзьбіўся на цэбры; растаўлены сярод хаты заўсёды...

Домна (*незadowolна*). Растаўлены, растаўлены! Бо, вядома, збі-раюся паранку даваць каровам. Дзе-ж ты іх падзенеш? На лаву не

паўстаўляеш. Вось адсунь трохі ды добра. (*Сымон адсойвае. Адчыняюцца хатнія дзверы, і ў хату ўваходзіць Волька*).

З Ъ Я В А 2-я.

ТЯ-Ж ды **ВОЛЬКА**.

Волька (*чырвоная з марозу; акідае хату пазіркам*). Добры вечар у хату.

Сымон і Домна. Добры вечар, Волечка!

Домна. Заблудзіла ты к нам чагосьці. Мы думалі, што ўжо ты і забыла пра нашу хату, як вышла замуж. Вядома, свой клопат пашоў, гаспадыня стала, дзякаваць богу.

Волька. Вядома, цяперака зусім іначай, як бывала. Клопату—скуль яго і ўзялося—не ацерабіцца...

Сымон. Сядай, Волечка, у нас, пагуляй.

Волька. Ды яно то, дзядзечка, і часу, прызнацца, няма. Там Антось чакае мяне вячэраць. Гэта я, ведаеце, забегла да цёткі Домны пазычыць прасьніцы: на вячоркі да мяне прышла Прузына і, сорамна сказаць, няма прасьніцы ў мяне лішнія. Вось я ўспомніла, што ў вас я бачыла некалькі прасьніц.

Тэклучка (*злазіць з пецы*). У нас ёсьцека некалькі прасьніц. А табе якую пазычыць: можа Палуціну?

Волька. Усё роўна якую, абы была прасьніца, абы да чаго кудзелю прывязаць.

Домна. Гэта-ж чыя Прузына? Логінава мо'?

Волька. Але, але. Яна самая. Вось прышла, то, думаеце, трэба будзе і пачаставаць...

Домна. Ды ведаю, ведаю.

Сымон. Гэта з Паганявіч?

Волька. Але, але... (*Пачакаўшы, да Тэклучкі*) Ну, як-жа, *Тэклучка, лепш: з Палутаю ці без Палуты?

Тэклучка (*падбешы к Вольцы*). З Палутаю лепш... Мы возьмем Палуту йзноў да дому. Там яе крыўдзяць. Праўда, мама?

Домна. Эх, Волечка, каб ты ведала, няма рады Палуце ў Сьліваў жыць ды годзе. Глумяцца ўсе над ёю, зьдзекуюцца і кончана. Вось надоечы ні за што, ні праз што ўзяў гэты кручаны балэбус ды набіў яе... Прышоў п'яны, прычапіўся і давай ды давай. Проста ліха ведае што чаўпецца... Ёмы, ведаеш, Волечка, парадзіліся ўзяць Палуту да сябе; узяць ды годзе. Як ты радзіш?

Волька. Гэтак, цётачка, гэтак. Я, нават, сама дзіўлюся, чаго вы дасюль маўчыце! Ды таксама і Палута: цярпіць і маўчыць. Здаецца, не палахлівы чалавек, а то-та-ж падаецца... Каб на мяне, крыў божа, дык я-б усю хату іх разьнесла-б там, а сама пакінула-б іх. Хай-бы іх ліха ўзяло!.. Толькі так і можна зрабіць... Я ўжо надоечы

сустрэўшыся тое-ж казала Палуце: кінь, кажу, іх гнездо ды варочайся да хаты, ня згінеш...

Д о м н а. А што-ж яна кажа?

В о л ь к а. Цудная ды ўсё! Я і сама ня ўцямлю сабе, як яна змянілася. „Не пайду, кажа: бацькі хацелі гэтага, няхай-жа цешацца цяперака.“

С ы м о н. Хацелі! Гэта праўда, што цудная яна! Нехта падумаў-бы і праўда, што мы хацелі, ды назнарок збавіліся яе. Эх, дзіўная якая! Ласьне-ж яна нам была гэтак вяліка ці перашкодзіла нам? Хацелі! Хацелі, але ня ліха, а добра... добра ёй хацелі... Падумай сама, нябога, ці-ж каб той лад ды згода,—ня можна ім добра жыць? Яшчэ як добра можна павясыці жыцьцё... Усяго па горла, як у памешчыка. Вось на гэта і біў я, а не навошта інакшае. Мая бацькаўская душа жадала ёй шчасця, усяго найлепшага, выгоды. Вось чаго хацелі бацькі. А каб мы тое ліха ведалі, то плюнулі-б на ўсё гэта... і на тысячу раз большае, а не аддалі-б яе... Не перастарылася-б, нябось, ды ня горшая ўсіх.

В о л ь к а. Я ёй і казала гэта, самае... Хоць, дзядзечка, яна, прызнацца, нібы і адчувала, што гэтак будзе, калі так ненавідзела Яна і баялася йсці... Мо' і лепш было-б, пашоўшы за Пятруся...

С ы м о н. Гм... э... можа... Хто яго ведае—можа і лепш было-б... Але-ж, Волечка, пасудзі сама: аддаць за гэткага, як Пятрус, то ўжо зусім няма рацыі. Гэта... чалавек не падходны па ўсяму. Бачыш, што сталася з ім. Пашла-б Палута за яго, а тут заарыштавалі-б, і тады рабі, што хочаш! А потым яшчэ ня ведама, што з ім зрабілі-б... Цяперака з гэтакімі людзьмі не царамоняцца ні каліва: тут вастрог, а тут і растрэл ці павешаньне... Гэта-ж добра, што ён уцёк, схаваўся, а каб сцапалі—тады і рабі, што хочаш...

В о л ь к а. Ну, яно-та так, толькі... і данясьлі на Пятруся, можна сказаць, дарэмна зусім, за няма нішто... Не падкажы-б гэтыя самыя Сьлівы, то сашло-б і так. Жыў-бы паціху і мо' ляпей за каго... Ды і цяперака будзе жыць... Вось надоечы прыслаў да Антося ліст: піша, што ўстроіўся на добрую службу, зарабляе сабе грошы, прысылае мацеры і жыве. Вядома, пакуль скрытна, каб ніхто ня ведаў, але ўсё-ж не прапаў.

Д о м н а. А то, бач, ці праўда, Волечка, што ён наяжджае да дому? Мне заўчора хтосьці казаў... ах, ня прыпомню хто... што бачыў яго, Пятруся, бач... Мабыць-жа блізка дзе жыве...

С ы м о н. Кінь, то байкі! Ня можа быць.

В о л ь к а. Часам і можа быць. Толькі, маўчэце...

Т э к л е ч к а. Мне Зоська Ярамеева казала, што яна бачыла Пятруся на гэтым тыдні.

Д о м н а. Во, бачыш. Ды, пэўна, Волечка, будзем маўчаць. Што нам за дзела—бог з ім!..

Волька (*пачакайшы*). Дык я раджу ўзяць Палуту, калі так, да сябе. Вам кожны гэта скажа... (*Пачакайшы*). Мой Антось дык супакоіцца ня можа, як я расказала яму пра Палуту.

Сымон (*пачувае на хаце*). Вось то-та і ёсьцека, што нават і брыдка, добра кажаш, ад людзей.

Волька (*адыходзіць ад прыпеку*). Вядома. (*Глядзіць на вакно*). Трэба ўжо сьпяшыць да хаты. Забавілася я ў вас.

Домна. Дык пачакай, Волька, я дастану табе прасьніцу. (*Ідзе ў сени*).

Сымон. Ну, а ты-ж, нябога, у згодзе жывеш, латва?

Волька (*усьміхаецца*). Няма чаго богу грашыць. Мой Антось мяне шануе... А болей мне нічога і ня трэба. Аб нічым мы і ня думаем.

Сымон. Бо гэта лепей за ўсё. Маецца ў хаце супакой, ёсьцека парадак і ў гэтым усё крыецца, усё. Так і ў нас з Домнаю. Вось ужо колькі пражылі, болей дваццаці гадоў, і яшчэ ні разу не пасварыліся...

Волька. А гэта найлепшае багацьце. (*Уваходзіць Домна*).

Домна (*нясе ў руках прасьніцу*). Вось я табе якую дам; гэта спраўная будзе; я сама ўсягды на ёй праду. Паглядзі. (*Падносіць да Волькі*).

Волька (*бярэ ў рукі і разглядае*). А лёгкая якая... Добра-добра будзе. Дзякуй вам. (*Ідзе да дзвярэй*).

Домна. У нас іх некалькі ёсьцека, але я ня ведаю, дзе яны. А гэта якраз падпала пад рукі.

Волька. Ды хопіць, хопіць. Дзякую!

Тэклечка. Падсподам мая ляжыць, мама. Вы ня шукалі? Калі хочаце, то я пабягу знайду?

Волька (*спыняе дзяўчынку*). Ня трэба, Тэклечка, ня трэба. Хопіць з мяне. (*Глядзіць у вакно*). А марозішча на дварэ, страшэнна! Зорная ночка—прыгожасьць адна... Ну, то бывайце здаровы! (*Намерваецца адчыняць дзверы. У гэты час на дварэ чуецца скрып сьлядоў і талоснае ойканьне. Усе разам кідаюцца к вокнам. Ойканьне бліжыцца і заварочвае ў двор. Волька адыходзіць ад дзвярэй*).

Домна. Ой, Сымонка! Хто гэта? О, чуеш, чуеш? Палута! Наша Палутка, Сымонка! Прыслухайся адно! (*Усе слухаюць. Скрыпаюць вёсныцы. Енкі цунее*).

Сымон (*прыслухоўваецца*). А-а-а. Яна, яна!...

Домна. Мая-а ты дачушка-а...

Волька. Палута-а, Палута! Што-ж бы то з ёю?

Домна (*у сених*). Дочанька-ж мая-а, родная. (*Бразаюць сепешнія дзверы. Чуецца юмай Палуты з мацераю*).

Тэклечка. Татачка, гэта-ж наша Палутка. Мо' набіў... Ян... Ліха яго матары... (*Крывіць тварыну*). Ой, мая Палутка-а-а, пакутніца-а мая!

Волька (*суняшае Тэклучку*). Ды ад яго болей нечага і чакаць... Гэта-ж ня людзі, а ліха ведае што! (*Прачыняюцца дзверы. Ва ўхлынуўшай у хату пары ўваходзіць Домна, а ззаду Палута. У яе заплакана тварына, распущаны косы. Абранута яна ў кашушок і валёнкі і не глядзіць на нікога. Усе кідаюцца да яе і охаюць*).

З Ъ Я В А З-я.

Тыя-ж і ПАЛУТА.

Сымон (*бледны, злосны*). Вось, бачыце-а! Глядзіце-а, добрыя людзі. Глуміцца і толькі. Сядай, котка мая, сядай, дачушка... Гэта-ж падумаць, гэта-ж падумаць! З хаты выганяць на ноч, а? А шэльма, а прахвост, а паганец! Ну, гадзіна заклятая, пападзіся ты мне цяперака пад руку—голаў зьніму, зьніму голаў, яшчар паганы! Пачакай толькі, злапаю, пападзешся яшчэ ты мне!.. (*Ізноў да Палуты*). Сядзь, дачушка, сядзь, родная!

Домна. Палутка-а? Што ён табе зрабіў? Біў можа?

Волька. Палутка, сястрыца, што з табою? (*Зазірае ў вочы*). Раскажы маме, паведай.

Палута (*сідзіцца; праз сьлёзы*). Зьвясьці надума-ма-а-алі. Усе разам... жы-ы-ць не даюць... Упікаюць увесь час... Письмо дастаў з куфра ад Пятруся... яшчэ тое, што ён калісьці пісаў... Лезе ў куфар, рые ўсё... Перш сварыўся, лаяўся, а потым... давай біцца-а-а. Палкаю, кулаком, чым папала... гузы насадзіў, сінякоў нарабіў на целе... А гэта ведзьма стаіць ды падбухторвае, нацкоўвае... „Так і трэба гэтай валацудзе...“

Сымон (*стаіць каля Палуты і трасецца ад злосці*). Вось бачыце, вось чуець? Н-не-э! Не падарую я яму! Сваім судом адамшчу-у. Ці-ж то можна-а дапусьціць гэта? Крымінал, гвалтоўе адно. Га, ці бачыш ты? Зух нашоўся-а, сьвіное рыла, абармот, дзяцінец... Па-а-чака-ай, браточку-у! (*Грозіць кулаком уверсе*).

Волька (*складвае рукі*). А-а-яй, я-ай-ай! Палутка, сястры-ы-ца-а і чаго ты церпіш там? Кідай, цудная, і варочайся-а дамоў... Ласьне-а табе тут, у бацькоў, месца ня стане? Ня йдзі да іх, хай яны крапіваю зарастуць...

Домна. Не, не, болей ня пусьцім ужо, годзе-ы! Мы ўжо згаварыліся з бацькам. Будзеш у на-ас, мілая, у на-ас... Заўся-аголаў яны-ы. (*Абнімае*). Дочка-а мая, глумяцца яны з цябе... Назьдзекаваліся... Я пасьцялю табе ды ідзі спачынь, Палутка, ідзі, родная! (*Сьціскае пасьцель і ўсхліпвае*).

Тэклучка (*уніліўшыся ў твар Палуты вачмі*). На печы са мною, Палута, будзем спаць. Хочаш? Я ня пушчу цябе ўжо з хаты. Будзе замужам быць! У нас лепей. (*Да бацькі*). Ня пусьцім ужо мы, тата Палуты?

Сымон (*тупае на хаце*). Трасцу ён угледзіць, а не Палуту. Ні яна да яго нагою ня ступіць, ні ён сюды і на парог не пакажацца. Якія там царамоніі. Кончана! (*Да Домны*). Так, дык так. Заўтра трэба запрасіць Яся і Піліпа і паехаць за куфрам.

Домна. Ці захочуць яны?

Сымон. Не захочуць—другіх папросім.

Волька. Мой Антось пойдзе-а!

Сымон. Ды знойдуцца людзі, чаго там казаць. Але забраць усё, расчытацца, ды ня знайся таго! Тут іначай нельга.

Волька. Нельга і ня варта.

Палута. Волечка-а, сястры-ы-ца-а! Увесь час так, увесь час толькі і чую гэта... Я ведала, што з ім жыцьця ня будзе—чула маё сэрца... Але.. насталі, пагаліліся за багацьцем.. захацелася...

Сымон. То ціха, ціха ўжо. То мінулася, прайшло... Даруй нам, Палутка-а, ашукаліся мы; што-ж парадзіш... Ці-ж мы думалі, ці гадалі мы, што яно так будзе! (*У хату з вуліцы даносіцца крык: „Я-а ця-абе-э вярну з-пад зямлі-ы... Я-а та-абе-э пака-ажу-у прочкі... Затужы-ы-ла-а на Лісу, соцыялістка ліхая“... Усе настарожаваюцца. Палута ажно дрыжыць ад страху і туліцца к печы. Волька адыходзіць к сталу. Домна астасіцца на адным месцы. Тэклячка туліцца к ёй, хапаючыся за спадніцу. Сымон трывожна, закіпаючы злосьцю, прымае настрой і склад, нібы ітавіцца да нападу*).

Палута (*спужана*). Татачка, даражэнькі, збаранеце мяне! Ня дайце яму ў рукі, а то ён заб'е мяне... Ня пусьцеце яго ка мне. Ён п'яны, будзе лезьці біцца. (*На дварэ чуён гоман збіраючыхся людзей. Адрозьніваецца гук Яна, які бяжыць у двор і зразу рвецца ў хату. „Я-а табе-э пакажу-у! Да та-а-ты-ы захаце-эла... Абарону-у нашла. Што мне твой тата! Плюю я на яго“. Хутка адчыняе першыя сенешнія дзверы потым хатнія. Кідае абое нарасхлэст, і засоплы, разьёшаны, з аборкаю ў руцэ ўваляецца ў хату раптам спыняецца ля парогу. Спадлоб'я глядзіць на Вольку, затым шукае на хаце кагось. Домна з перапалоху падбягае к Палусе*).

З Ъ Я В А 4-я.

ТЯЯ-ж і ЯН.

Ян (*сіпла*). А дзе Палута? Дзе Палута, пытаю я? Захавалі, ня бось? Ня даць хочаце мо? Бацька, давай дачку! Вялі ёй ісьці да дому, калі хочаш, каб усё ладам вышла. Чуеш? (*Стаіць цвёрда на палах. Сур'ёзна глядзіць на Сымона*). Навучылі яе, падбухторылі? (*За вокнамі цялы кірмаш*). Дзе дачка, пытаю? Маці, кажы дачцэ, каб варочалася дамоў! Што тут за выдумкі? Прочкі нейкія каўтун закруціў...

Сымон. Пр... пр... прашу ня крычаць у маёй, у маёй гасподзе, прашу цішэй, далікатней, а то... (*Дрыжыць*).

Домна (*растатырыўшы рукі на хату*). Чаго ты, вар'ят, прыляцеў сюды? Чаго ты трывожыш добрых людзей? Вясельле збіраеш? (*Дзе*

яму хвіту). Вось табе Палуга! Палугу—табе—скулу, маравую немач. (Закрывае сабою Палугу). Вон з хаты, ліха твайму плоду. Вон, разбойнік, п'явіца... Зьвясьці хочаш з гэтага сьвету нашу дачку? Якою ты яе зрабіў, да чаго ты яе давёў? Ах ты, кат крывавы...

Ян (падступае ад парону, разглядае на хаце; праз цямлівасьць не прыкмятае Палугу ля печы). Я прашу вас падаць мне маю жонку і квіта. Я вас ня ведаю!.. Я за жонкаю прышоў! Падайце мне сюды Палугу, а то я з хаты ня выйду ўсю ноч. (Убачыўшы Палугу). А, вось дзе ты, соцыялістка! Аруйсь да хаты! Дамоў ідзі! Ідзі дамоў, кажу табе! Па дабросьці прашу. Што гэта яшчэ за прочкі выдумала? Я з цябе выганю соцыяліства, пачакай! Ідзі, а то сілком зацягну. Чуеш ты, ці не? (Намерваецца кінуцца к ёй. Палуга дзіка крычыць: „Ай, баранеце, татка-а“). Сымон раптам кідаецца на Яна і абламавае яю рукамі. Волька і Домна дзіка крычаць: „Людзі добрыя! Забіваюць! Ратуйце, хто ў бога веруе!“ На вуліцы паднімаецца рух. Тымчасам Ян трымае аліць на зямлю Сымона. Той крычыць. Знадворку ў гэты час убягаюць у хату Антось і Пятрусь і з крыкамі:— „А, крывасмок паганы! мы-ж табе пакажам“ кідаюцца на Яна).

З а с л о н а.

М. КУДЗЕЛЬКА.

СОН НА БАЛОЦЕ.

Фантастычны абраз у 1 дзеі.

Раньнія вясна. Сонечны дзень. Абшары балот. Невялічкая палянка. Наўкола лес і кусты. У абдзёртай вопратцы, з вязанкаю дубцоў на плячо і сякераю пад поясам выходзіць з кустоў на палянку мужык. Змораны зусім—кідае дубцы і садзіцца на іх адпачыць.

МУЖЫК.

Эх, ма! Як замарыўся...
Ох ты жыцьцё, жыцьцё...
Чуць золак выбраўся я з хаты
Ды неяк заблудзіўся.
Няўжо-ж нячысты ён, пракляты
Мяне тут водзіць?
Ах, ты, пагана страхацьцё,
І ты над мужыком рагочаш?..
Ну пачакай...
Няхай-бы ўночы, а то ўдзень
Блуджу паўдня ўжо па балоце...
Ня дарма кажуць, што ў бядоце
Пужае нас і ўласны цень.
Хэ-хо!

Пазіхае. Вымае люльку і тупун.
А дома жонка, дзеці хворы,
ў печы нечым прапаліць...
І гэтак—ўсё жыцьцё у горы:
Няма таго, няма сяго—
Хоць лезь ў вярхоўку ды... таго...
На сьвет паглядзіш—хочаш жыць.
Ня гіне пэўная надзея,
Што хутка прыдзе лепшы час...

Пакуль-жа люлька ды махорка
Адно і лечаць толькі нас.

Закурвае люльку і ўкладаецца на дубцоў спаць.

Як горка...
За сэрца смокча, дабрадзею...
Яно й ня дзіва,—ні расінкі
Сягоньня ў роце я ня меў...
Пашоў дубцоў прыдбаці крыху
У панскі лес, на дзьве хвілінкі,
Ды заблудзіўся... Аж самлеў...
Ото-ж натрапіла мне ліха...

Лепш укладаецца і пазіхае.

Хо-хо!.. Спачыць ахвота,
А там паціху і да хаты,
Вось будзе крыху ад Агаты.
Эх, родны край—адно балота,
І людзі пахнуць гнільлю, мохам.
Вось толькі пан наш—ён багаты...
Ды што яму?.. Усё ён мае...
Хэ-хэ!

Пазіхае.

Заснуць мне троха?!

Праз сон.

Ну, країна.

Адзін тут ні аб чым ня дбае,
Другі—ад працы ломіць сьпіну.
А як-бы й мне пажыць хацелась
Хоць крыху лепей?.. Ня прыждаць...
Ох... Балота завярцелась,
Махорка гэтак стала браць,
Ажно пачуўся ў вуху звон...
Адно люблю я—гэта сон...
Ў жыцьці маім—адзін ён цешыць.
У сьне бываю роўня пану...
Спачну хвілінку ды устану...
Хто сьпіць—той меней грэшыць.

*Пераварачвацца і засыпае. Сонечны
дзень як-бы пахмурнеў, а пасьля зноў
праясніўся.*

В О Л Я.

А тут?! А тут вось на балоце
Між гэтых пнёў, кустоў і лесу
Людзей гаротных колькі сьпіць?
Праз шмат вякоў
Ніхто іх не разбудзіць.
На ўсходзе песьня ваякоў
Даўно ліецца гучным звонам,—
А тут балота сном спавіта.
Ня знойдзе сьцэжкі у тумане...
Я разбуджу... Прасьніся!
Прасьніся, брат мой працавіты!..

МУЖЫК *праз сон.*

Хэ-хэ-э! Ты адчапіся!

В О Л Я.

Ня ўстане,
Пакуль ня ўбачыць блеск яскравы
Майго адзеньня... Годзе спаць!

МУЖЫК.

Хачу я есьці хлеба... стравы,
Каб дзецям, жонцы... дзе дастаць?

В О Л Я.

Усё тваё, тваё паслухай, —
Цяпер інакш ты будзеш жыць.

МУЖЫК *пераварачвацца.*

Ня трэба ўсё.. Мiane ня рухай.
Ах, як баліць!.. *чухае ззаду.*

В О Л Я.

Устань, кажу, даўно пара!

МУЖЫК *праснуўшыся.*

А? Што?! Вой, божа мой,
Якая пані...

В О Л Я.

Кажу—прасьніся, сын няволі,
І сядзь на трон гаспадара.

МУЖЫК.

Даруйце мне... Спрасону
Я пані не спазнаў.

Кланяецца.

В О Л Я.

Ня бі паклоны.
Ты стагнаў
Ад раніцы свайго жыцьця
І быў, гаротны, у драмоце.

МУЖЫК.

Даруйце мне, даруйце,
Ня буду сеч дубцоў ніколі
У панскім лесе й на болоце.

В О Л Я.

Ня панскі лес, а твой.

МУЖЫК.

Вой-во-ой!..
Аб чым яна гамоніць?!

В О Л Я.

Цяпер ты роўны з панам.

МУЖЫК.

Я, мусіць, сплю?.. Дай стану.

*Устае, здалёк далятаюць таемныя
змікі: „Адвекі мы спалі...”*

В О Л Я.

Ці чуеш ты, як звоніць
Там песьня Волі?.. Чуеш ты?

МУЖЫК.

Ратуй, угоднік, нас, сьвяты...
Аб чым вы кажаце, васпані?

ВОЛЯ.

Сам будзеш ведаць, як паўстануць
Усе, што сьпяць тут: гэты край...
Я ўсіх буджу...

МУЖЫК.

А хто ты?

ВОЛЯ.

Воля.

МУЖЫК.

Ага!.. Чакай,
Я пра цябе раз слухаў казку,
Дык гэта ты?!

ВОЛЯ.

Але. Ня бойся толькі краску
Сарваць у час купальскай ночы,—
Прышоў той час.

МУЖЫК.

Пастой, пратру я вочы...
Дык ты для нас
Прынесла брацтва, роўнасьць, згоду?

ВОЛЯ.

Дзе буду я—усё там будзе.
Толькі ня сьпі, хто жыць ахвочы,
Жыві, пануй над ўласнай працай!
Цяпер ты вольны.

МУЖЫК.

Яна і вельмі добра судзе...
Але хто толькі не мароча
Нас мужыкоў—дзяцей балота!?...
Дык, знацца,
Я—бяздолены—
Так сама хутка стану панам?
Так сама мець свой буду кут,
Кавалак хлеба, солі, сала?...

ВОЛЯ.

Твой край ня будзе зьвіт туманам
Мінулых дзён цяжкага зьдзеку...
Як там на ўсходзе, так і тут
Жыць будзе вольна чалавеку.
Сьпявай-жа песьню, каб паўстала
Твая краіна... Чуеш, там
Ліюцца гукі вольнай песьні,
І ты паўстань,
На сонца глянь!..

МУЖЫК.

Яно асьлепіць...
Напрадвесні
Яго агнём гараць праменьні.

ВОЛЯ.

Яскравы блеск цябе сагрэе—
То сонца Волі...
І помні сказ ты мой: ніколі
Ня падай болей на калені...
З цябе зьнімаю крыж прымусу,
Цяпер ты сьвету вольны сын
Ў сям'і маіх дзяцей бяздольных,
Ня будзе пасынкаў нявольных,
Там будзе месца й беларусу,—
Запомні сказ.

МУЖЫК.

Як шчыра дзякую я вас.
Надзея! Хліпнула надзея!..
Цяпер, браты і дабрадзеі,
Я роўны з вамі...
А з панамі
Ці хутка роўным буду я?

ВОЛЯ.

На гэта ўлада ёсьць твая.
Змагайся з ворагам няправым...
А я пайду... пайду узьняць
Адвеку сьпячую краіну...
Мой сьветлы воблік,— шлях крываваы.
Зьнікае.

МУЖЫК.

Ах песня, песня ўжо чуваць!..
Я веру—я тут не загіну.
Як цяжка стала... Ах!..

Садзіцца.

Яе крывавы шлях...
І гэтым шляхам я пайду?..

Узіраецца.

А гэта хто? Агата—жонка.
Нясе нячысты мне бяду...
Цьфу, згінь! Вось будзе ліха.

ЖОНКА.

Ах, ты, латруга, абібок!

МУЖЫК.

Чаго ты? Ціха, ціха...
Ты паглядзі у той вунь бок!

ЖОНКА.

Каб ты ня бачыў, шэльма, сьвету!
Хто бачыў гэтаку знявагу?
Знайшоў тут некую кабету
І з ёю... Ах, абармот, лайдак, брадзяга!..

Хапае і тузае.

МУЖЫК.

Вось жонку маю, як той чорт,
Над каркам цёнгля завывае,
Трасе, як вецер той асіну.

ЖОНКА.

Дык вось ты як?
Ні дроў, ні хлеба, ні крупіны...
Мяне пакінуў, кучу дзетак...
К чужой дзяўчыне прычাপіўся.
Ці-ж можна жыць мне далей гэтак?
Згніла ўся хата, хлеў схіліўся,
Гумно пакрытае ўсё небам!..
Ах, ты, анцыхрыст! Звадыяш!..

МУЖЫК.

Ах, божа міласэрны наш,
Навошта гэта я жаніўся,
Нашто злы дух мне гэты трэба?
Ці-ж тут была дзяўчына?
Апомніся хутчэй, Агата!

ЖОНКА.

Яшчэ ты будзеш агрызацца!..
Што я вачэй сваіх ня мела?
Ці сьлепата ў мяне курына?
Здаецца, я не сьлепавата...

МУЖЫК.

Паслухай-жа, Агата...
То не дзяўчына, гэта Воля
Мяне ад сну тут разбудзіла.

ЖОНКА *плача.*

Ах доля, мая доля,
Нашто яго я палюбіла?
Лепш рынулася-б я ў рэчку...

МУЖЫК.

Паставіў-бы я богу сьвечку.

ЖОНКА.

Вось ты які, паганец!

МУЖЫК.

Чаго ка мне прыстала?
Цьфу, згінь, мара! Ну, штучка!
Няхай у хаце мыліш шыю—
Сюды яе прыгнала...
Вось крапіва—ды шчэ пякучка.
Вые...

Невадражнівае.

Прыду да хаты, не загіну...

ЖОНКА *плача.*

Кахаеш ты дзяўчы-ы-ну...

МУЖЫК.

То-ж не дзяўчына... Ах, злы дух!
Каб тут ня пах мне твой і дух,
Пашла да хаты! Чаго плачаш?
Бо вось, як адвяжу я дзягу,
Дык ты ў мяне паскачаш!..

ЖОНКА.

Ага, дык ты такі?—чакай...
Пайду на рэчку—утаплюся.

МУЖЫК.

Як напужала ты... а-яй!..
І богу памалюся...

ЖОНКА.

Чакай, чакай, дурніца...

МУЖЫК.

Ах, бойся, бойся, маладзіца!
За гэтаку знявагу
Вось палажу сякеру
Ды гэтак высьцягаю дзягай!..
Я адвучу за мной бадзяца.

ЖОНКА.

Ці не цябе баяцца?
Ах, грахаводнік, жонку біць!..

МУЖЫК.

Змаўчы ты лепей, валакіта,
Вось толькі дай расьперазацца..
Не пабаюся я граха...

*Расьпяразаецца і юніцца за жонкаю,
— яна ўцякае.*

ГОЛАД і ХОЛАД

збоку высканьваюць.

Ха! ха! ха! ха!

ГОЛАД.

Глядзі, як жонку б'е Мікіта.

ХОЛАД.

А ўсё з-за нас... Дзяржыся!

МУЖЫК.

Ва імя айца і сына.
Цьфу, згінь навекі, праваліся,
А гэта хто?
Ну, выдалась часіна!
Чаго вы тут? І што вам трэба?

ХОЛАД.

Я дроў прынёс табе—ха!-ха!

ГОЛАД.

Я—хлеба—ха!-ха!

МУЖЫК.

Ня раз я бачыў вас, паганцаў.
Калі жыцьцё гняло мяне.

ГОЛАД.

Былі мы вернымі сябрамі,
Калі цягнуў ты цяжкі крыж.

ХОЛАД.

Скажы, знаём ты з намі?..
Што маўчыш?

МУЖЫК.

Не, не... Вы—жыхары балота
І ведаць вас ня хочу,
Я вас баюся, абармоты.

ГОЛАД і ХОЛАД.

Ха! ха! ха! ха!

МУЖЫК.

Чаго яны рагочуць?

ГОЛАД.

Я—голад; што ты не спазнаў?

ХОЛАД.

Я за драўмі цябе паслаў.
Я холадам завуся.

МУЖЫК.

Ніяк ад вас не адвяжуся..
Паганы наш мужычы лёс.
Плача.

ГОЛАД.

Мы многа бачым ваших сьлёз.

ХОЛАД.

Але мы вас не пакідаем.

ГОЛАД.

Бяз вас жыцьця ня будзе нам.

ХОЛАД.

Мы гэта самі добра знаем.
Абог хіліцца да мужыка.

МУЖЫК *спарваіўшыся.*

Прэч ад мяне!.. Я помню сказ,
Мне толькі-што казала Воля,
Што зможа вас...
Што буду жыць ў цяпле, ў дастатку.

ХОЛАД і ГОЛАД.

Ха! ха! ха! ха!

ГОЛАД.

Наастанку
Яе пабачыў сёння ты.
А глянь управа, за кусты—
Яшчэ жыве твая Няволя.

МУЖЫК.

Ты маніш Голад... Ужо болей
Табе са мной ня жыць.

ХОЛАД.

Глядзі, як ад мяне дрыжыць.

ГОЛАД.

І ў жываце яго іграе...

МУЖЫК.

Дух з голаду займае,
А то абоіх бы іх змог.
Ды так замёрз: ні рук, ні ног
Ад сьцюжы я ня чую.

ХОЛАД.

З табой я заначую,—
Няпалена у хаце печ.

ГОЛАД.

Вадой халоднай паратую.

МУЖЫК *кідаецца з сякераю.*

Вас абаіх хачу засеч...
Эх, Воля, Воля, дай ратунак,
Каб Голад, Холад мне змагчы.

ГОЛАД і ХОЛАД.

Над намі хоча мець ушчунак...
Гэй, лес, балота, рагачы!

Раіоцуй, мужык садзіцца на вязанку.

ГОЛАД.

Ты думаў Воля нас прагоніць?

ХОЛАД.

Альбо прымусіць паміраць?

ГОЛАД.

Мы доўга будзем тут скакаць
У гэтым краю на балоце.

МУЖЫК.

Хто сэрца жаль і сум разгоніць?
Калі, краіна, ў пазалоце
Прыгожа будзеш красавацца?

Голад і Холад раіоцуй.

МУЖЫК *уххатіўшыся.*

Даволі вам сьмяяцца!
Я хутка вам пастаўлю крыж!
Я зьнішчу вас. Ня жыць вам болей!

ГОЛАД.

Ты не праснуўся, ты шчэ сьпіш?

ХОЛАД.

У сьне табе нас не змагчы.
Глядзі—ідзе твая Няволя.

ГОЛАД і ХОЛАД.

Гэй, лес, балота, рагачы!..
Раіоцуй і ўілкаюць. Мужык кідаецца на іх, але, пабачыўшы пана, спужанна адступіць назад.

МУЖЫК.

Няволя шчэ жыве...
Свайго я пана бачу...
Сюды ідзе ён з парабкамі.
Вось будзе ліха галаве...
Мікіта тут паскача...
Цэлымі вякамі
Тут на балоце стогнуць людзі...
То-ж панскіх я дубцоў насекаю.
Вось будзе!..
Няўжо-ж мужык не чалавек,
Што ён ня мае дроў палена,
А панскі ўвесь наўкола лес?..

ПА Н.

Мікіта, ты куды залез?!

МУ Ж Ы К

скідае шапку і кланяецца.

Паночку...

ПА Н.

Маўчы!.. Гэй, каласочку,
Пачуў я, бачу, сілу,
Што сьмела ходзіш ты па лесе?

МУ Ж Ы К.

Паночку, мілы,
Я прызнаюся ў грэсе.
Але няпалена у хаце
Больш тыдню.

І Г Н А Т.

Папаўся, браце...

Р Ы Г О Р.

Шкада Мікіты.

ПА Н.

Паклон кладзі мне, злыдню...
Ты, пэўна, быў нябіты?
Як ты пасьмеў тут сеч дубцы?

МУ Ж Ы К *фра сябе.*

Я помню сказ: ня гнуць қалені...

ПА Н.

Эгэ!.. Звайшліся скакунцы...
Зіму ўсю кралі вы бяровеньне,
Цяпер пачалі сеч драбніцу.

МУ Ж Ы К.

Сяку, паночку, першы раз...

І Г Н А Т.

У ногі кланяйся, дурніца...

ПА Н.

Чуў я сказ...
Як толькі зловіш, адлупцуеш,—
То казку гэтую ад вас
Заўсёды чуеш...
Першы раз!...

(Пераоражнівае).

А хто ў „Лужку“ пасек бярозы?
Цяпер паехалі ў балота...
Вада і то вас ня пужае...

МУ Ж Ы К.

То не вада—то нашы сьлёзы
Змачылі гэтак родны край,—
Зрабілі з поплыва балота.

ПА Н.

Ня гукай...
Цябе мне слухаць не ахвота...
Нябось, ня дрэнна разважае...
Як сьмеў, сьвінячае ты рыла,
Дубцы тут красьці?

МУ Ж Ы К.

Даруй, панок, ня дай прапасьці,—
Няпалена два тыдні печ,
У хаце хворанькія дзеці...

ПА Н.

Пакінь мне песьні пеці,
Сказаў—дубцоў мне не чапаць!
Дубцамі вас мне трэба сеч,
Вас, мужыкоў, каб чулі дух...
Ты не паважся уцякаць.
Я маю пэўных слуг,—
Цябе дастануць з таго сьвету.

МУ Ж Ы К.

Панок, даруй мне крыўду гэту,
Ня буду больш... Даю вам слова...
Я не ўцяку—куды мне бегчы?
Бо твой загад—і ўсё гатова,
Мяне спаймае свой-жа брат—
Пан сілу мае, каб запрэгчы...

ПА Н.

Гэй, Ігнат!

І Г Н А Т.

Я тут, паночку.

ПА Н.

І ты, Рыгор!
Падняць яму сарочку.
Усыпаць дваццаць пяць,

Каб не хадзіў ні ў панскі бор,
Ні ў панскае балота
Чужыя красьці дровы.

РЫГОР І ІГНАТ.

Твае мы споўнім словы.

МУЖЫК.

Панок, даруйце мне зьнявагу,
Прад богам пану дам зарок
Ня ткнуць і носу ў панскі лес.
Мяне спакусіў, пэўна, бес...
Але каб білі?—Я ня лягу,
Даруйце крыўду мне панок.

ПА Н.

Пасьмей ня слухацца загаду!
Што пан сказаў—то сьвята!
Рыгор, Ігнат! Да справы!

МУЖЫК.

Браточкі, дайце раду,
Як мне ў бядоце жыць?..
На вашага, бач, брата
Прывёў вас вораг на аблаву,
І вы паважыцеся біць?
Мяне? Гаротнага Мікіту?

ПА Н.

Рыгор, Ігнат, хутчэй!
Як бачу, вы ня біты...
Э-э! сьлёзы ён з вачэй
Пачаў пускаць, зладзюга!
Сьлязам мужычым я ня веру...
А што ты думаеш на пана?
Якія ў сэрцы ёсьць замеры?
Эх, ты, латруга!

МУЖЫК.

На сьлёзы нашы хто ні гляне,—
Спазнае, скуль яны цякуць.

ПА Н.

Ня хочу я і чуць
Тваіх казалаў—мужыка.

МУЖЫК.

Адсохне мне рука,
Калі за сьлёзы я дарую.
Тут выцекла іх шмат,
Што пан-бы патапіўся,
Каб рэчкай пацяклі.

ПА Н.

Што чую?
Як ты паважыўся, брыдота?
Ты, пэўна, памыліўся
З кім гутарку вядзеш?
Прышоў на панскае балота
І нешта тут плячеш!

МУЖЫК.

Адно прашу—ня бі, паночку.

ПА Н.

Годзе! Кажу падняць сарочку
І гэтых вось дубцоў
Даць
Паспытаць.
То панскі падарунак
Свайму халопу-мужыку,
Бо дужа стаў ён зазнавацца:
Сам хоча панам звацца.

МУЖЫК.

Адкуль-жа прыдзе паратунак!?

ПА Н.

Мацней крычы, я раджу.

МУЖЫК.

Панок, даруй мне кражу.

ПА Н.

Павінен быць ты пакараны.
Рыгор, Ігнат! Лажэце.

(Кладуць).

МУЖЫК.

О, божа, лёс паганы!
Ой людзі, людзі, памажэце!

РЫГОР.

Няма для пана грэха...
А хто тут счуе?

ІГНАТ.

Нас, мужыкоў, пачуе рэха.

МУЖЫК.

Дык вы-ж, браты, Ігнат, Рыгорка,
Каго збіраецеся біць?
А заўтра-ж гэты кат
Прыкажа з вас абдзёрці скуру.

(Пачынаюць біць).

Рыгор, зьмілуйся, брат!

ІГНАТ.

Самім жыцьцё нам горка.

РЫГОР.

Яго мы слугі, што рабіць?...

МУЖЫК.

Што хочаце, але ня біце.

ПАН.

Мацней яго сячыце!
Няхай мужыцкая натура
Ня мае волі над панамі.

МУЖЫК.

А-яй!... панок, даруйце...

ПАН.

Пан гонар робіць, дык ня хоча...
Яшчэ, бач, дрыгае нагамі...

МУЖЫК.

Вой, вой, баліць... Рату-у-йце,
Хто мае сілу, мае сэрца...
Зьдзек панскі бачаць вашы вочы.

ПАН.

Пятнаццаць налічыў, злаецца...
Рыгор, Ігнат са смакам
Яшчэ дзiesiąтак сыпянецце...
Да хаты пойдзе ён са знакам
На мяккім месцы...

МУЖЫК.

Эх, крывавійцы! Замаучэце!
Да дна я вып'ю чарку гора.
Але устану я, устану,
І гэты шрам, што сёньня, ўчора
Рука Няволі налажыла,
Ён заживе... Сьмялей я гляну
На сонца Волі, вой, вой, вой!

ПАН.

Пакуль яшчэ закон тут мой!
Габцуйце, хлопцы,—мой загад.

МУЖЫК.

Ратуйце, людзі, а-я-яй!...
Калі-ж паўстанеш, родны край,
І выйдзеш з ворагам змагацца?
Ай-ай-ай!...

Зноў чуюць цукі

„Мы доўга цяремлі“...

РЫГОР.

Ты чуеш? чуеш песьню, брат?
То-ж песьня Волі...

ПАН *слухае*.

Няўжо-ж пачалі уздымацца,
Пачуўшы гэтыя вось крыкі?

ІГНАТ *кідаючы дубы*.

Ня буду біць я болей.

РЫГОР.

То-ж песьня нашай грамады!

ПАН *спужана*.

Схавацца мне куды?

РЫГОР і ІГНАТ *да пана*.

Цяпер і ты маўчыш?

Усе ўцякаюць.

МУЖЫК

стоючы пераважаньнеца.

О, ты, ўсямоцны і вялікі,
Зьнімі з нас цяжкі крыж!..

П'ямнее, пасья святее. Мужык сапраўды працыраіцца, падрызаўшы доўгі нагамі. Чулае заю і ня ведае, што з ім рабілася. Стаіць у задуменні.

То-ж гэта сьнілася ўсё мне...
А сьпіну, пэўна, я адлежаў
На гэтай вязанцы дубцоў,
Што гэтак стала мне балюча...
Я думаў, праўда, ажно ў сьне,
Ды гэтак рэжа
Сякера некім тут рубцом.
А-а! Вось спалася калюча!
Ды, чорт, што сьнілася—ха... ха...

Зьява.

А ўсё-ж няма таго граха,
Які ў жыцці з людзьмі бывае...
А з голаду мне дух займае
І ў роце стала горка.

Плюе.

Дзе-ж гэта люлька ды махорка?

Падымае і закурвае.

Ну сон... А вось знайсьці дарогу,
Каб хутка сігануць да хаты...
Сьцюдзёна стала—змоклі ногі,
Ня грэе мой лахман шарпаты.

'Чуваць далёкія зыкі песьні.

Ага! Ці песьня, ці гамонка
Мне чуецца... Але далёка...
Ня бачу хто... Ну і старонка!
Усюды лес, дзе кінеш вокам...
Але, напэўна, ёсьць там людзі,
Яны мо' выведуць на шлях,
А не—то цэлы дзень праблудзіш,
А ўночы напаткае страх...
Ды будзе лаяцца Агата,
Што гэтак позна... Ой, як цяжка!

Падымае зубцы на плечы.

Ці данясу да роднай хаты?..
О, страшны сон—жывая казка.

Сякеру затыкае за пояс, люльку ў зьбы і пайшоў на зыкі песьні.

Заслона.

Ф. АЛЯХНОВІЧ

КАЛІСЬ.

Сцэнічны абразок у 2 актах.

А С О Б Ъ:

ЯГОР ІВАШКА—малады работнік.

ЛЮДВІКА—маладая дзяўчына.

МАТКА Людвікі—прачка.

СУСЕДКА.

I НЕЗНАЁМЫ.

II НЕЗНАЁМЫ.

АКАЛОДАЧНЫ.

ХЛАПЕЦ.

Работнікі, салдаты, поліцыя.

А К Т І.

Пасярэдзіне дзьверы са шклянымі шыбамі. З абадвух бакоў дзьвярэй вокны, праз якія відаць вуліца. У левай і правай кулісе па адных дзьвярох. З левага боку пры вакне доўгі стол да прасаванья. Пры правым вакне канапа. З левага боку пры дзьвярох шафа з бялізнай, з правага, напроціў, невялічкі столік. Там і сям крэслы. Валянціны зачынены.

Рэч дзеецца ў 1905—6 годзе.

З Ъ Я В А І.

МАТКА—ЛЮДВІКА.

М а т к а (*сядзіць, не турботу са спадачка*). Не падабаецца мне наш новы кватарант!

Л ю д в і к а (*прасуючы*). Чаму, мама?

М а т к а. Бо якісь... без парадку. Вяртаецца позна ўначы... Няма ведама дзе працуе...

Л ю д в і к а. Ён-жа казаў, што на фабрыцы...

Матка. Ды дзе? На якой? Мала-ж фабрык? Чорт яго ведае, можа ён соцыялісты які ці што?!

Людвіка. Так што? Або соцыялістыя ня людзі?

Матка. Э, якія там яны людзі? Пажалься божа!.. Каб нам толькі бяды праз яго не набрацца!..

Людвіка. Якой бяды?

Матка. Пытаешся якой? Ведама якой: прыдуць, арыштуюць і нас у турму пацягнуць за тое, што ў нас кватараваў.

Людвіка. А якая-ж тут наша віна?

Матка. Э, поліцыя не разьбірае! Цяпер такія часы!.. Ах, каб хутчэй усё гэта скончылася!..

Людвіка. Скончыцца, як скінуць цара...

Матка (*спужаўшыся*). Цс! Што ты?.. што ты?.. здурэла, ці што? Хто цябе наўчыў казаць гэтакія рэчы?.. Яшчэ хто пачуе!.. Хочаш сьцягнуць няшчасьце на сябе і на маю старую галаву!.. Памятай, што і сьцены вушы маюць... Здурэла, дальбог, здурэла... (*Чуваць стук у сярэднія дзьверы.*)

Матка (*спужаўшыся яшчэ больш*). Во, маеш!.. А бедная-ж мая галованька!

Людвіка (*адчыняе дзьверы, уваходзіць Ягор з нейкім пакункам*). А, пан Ягор!

З Ъ Я В А 2.

МАТКА—ЛЮДВІКА—ЯГОР.

Матка. Гэта вы?! Фу, як напужалі.

Ягор (*уваходзіць*). Выбачайце, што я пастукаў у гэтыя дзьверы, але пабачыў, што ў вас яшчэ сьвеціцца.

Матка. Брама хіба яшчэ не зачынена?

Ягор. Не зачынена, але мне не хацелася спатыкацца са старо-ражам: ён сядзіць на варце...

Матка. Вячэраць будзеце?

Ягор. А буду, панечка, калі вы былі ласкавы пакінуць для мяне.

Матка. Пакінула, ведама, што пакінула. (*Ідзе ў дзьверы, налева*).

Ягор. Выбачайце, што нарабіў вам амбарасу.

З Ъ Я В А 3.

ЛЮДВІКА—ЯГОР.

Людвіка (*аглядаючыся на дзьверы, праз якія выйшла матка*). Ну, што новага?

Ягор. Усё вельмі добра... Заўтра пачынаюць баставаць усе нашы гарбарні... Васьмёхгадзінны дзень работы і павялічэньне платы!..

Людвіка (*паказваючы на пакунак*). Што гэта?

Ягор. Бібула... Адозвы... (Выявае з кішэні некалькі арукаваных аркушаў). Маеш трохі, хавай... Вось толькі сумная справа: трэба нам будзе на нейкі час растацца... Сягоньня яшчэ пераначую, а заўтра раніцай еду.

Людвіка (сумна). Чаму?

Ягор. Поліцыя ўжо, здаецца, пранюхала, што я тутака... Апрача гэтага трэба наладзіць работу на провінцыі... Пасылаюць... Провінцыя сьпіць... Няма арганізацыі.

Людвіка. Цс!.. Мама ідзе! (Вяртаецца да сваёй работы).

З Ь Я В А 4.

МАТКА—ЛЮДВІКА—ЯГОР.

Матка (уходзіць з талеркай і міскай). Вось маеце, пан Ягор сваю вячэру...

Ягор. Дзякую, панечка.

Матка. Што-ж вы сягоньня так позьнеўка? Работа на фабрыцы, мусіць, даўно ўжо скончана?

Ягор. Меў інтарэсы... Заўтра еду, панечка!

Матка. Едзеце? Як? Куды?.. А як-жа-ж з кватэрай будзе?

Ягор. Заплачу пані за цэлы месяц і можаце мой пакой аддаць каму іншаму.

Матка. Ну, добра... А як-жа фабрыка? работа? кідаеце?

Ягор. Кідаю, пані. Еду на вёску... да радні... Пісалі, просяць, каб прыехаў пагасьціць...

Матка. Вось гэта добра! Шчасьлівы вы, што маеце куды паехаць! Часы цяпер такія неспакойныя,—чалавек ня ведае, што заўтра будзе... Як вы, панок, думаеце, як усё гэта скончыцца?

Ягор. Што-ж, добра скончыцца. Усё добра будзе, як рабочы народ завядзе новы лад.

Матка. Э, які там „новы лад“! Нічога тут не парадзім! Там сіла, там войска, а тут што—голыя рукі!..

Ягор (усьміхаючыся). Панечка! Гэтыя голыя рукі—так сама сіла, страшэнная сіла! Гэтыя голыя, мазалістыя рукі будуць і царскі палац і турму для свайго брата. Гэтыя рукі сеюць хлеб і будуць чыгункі, каб развазіць яго (з істэмі); гэтым рукам, панечка, пазволена адпачываць толькі адзін раз у тыдні, а што будзе, калі гэтыя рукі ня возьмуцца за работу праз увесь тыдзень, а мо' праз другі, праз трэці?!. Што, калі мы іх зложым вась так на грудзёх (істэмі) і скажам: давайце нам іншае жыцьцё, давайце, паны, волі, бо дыхаць ужо чым ня маем! Давайце, бо вась так стаяць будзем, а да працы ня пойдзем! Падохнем з голаду, але і вы з намі разам падохнеце!..

Матка. Гаварыць-то вы ўсе пекна гаворыце... Што-ж, калі гэта усё толькі гутарка. Ніколі гэтага ня будзе!

Ягор (*з перакананнем*). Будзе, панечка!

Матка. Ня будзе!.. Адных пасадзяць у турму, іншых вышлюць, а іншых нават растраляюць, а рэшта—супакоіцца!.. Шмат сьлёз і крыві толькі дарма пральлецца—вось што вы зробіце! І нашто, каму патрэбны гэтыя ахвяры?!

Ягор. Без ахвяр нічога ня зробіш, пані! Усялякая новая справа вымагае ахвяр. Без ахвяр не абыйшоўся ніякі пераварот... Але!.. але! многія з нас згінуць, многа крыві пральлецца, многа ў турмах або ў ссыльцы загубяць сваё жыццё,—а усё-ж-такі наш верх будзе! Нашым сыном затое лягчэй будзе жыць.

Матка. Эх, ня веру! Гутарка, толькі гутарка!.. З матыкай на сонца кідаецца! Вось усё! Шкада мне вас, пан Ягор! У вас, бачу, так сама, як і ў іншых, у галаве перавернута! Такі малады, такі разумны вы чалавек, вы маглі-б так добра наладзіць сваё жыццё! На мой стары розум—нічога з гэтага ня будзе. Шкада сіл, шкада ахвяр!

Ягор. Не шкадуйце, пані! Жыць для ідэі і нават згінуць з вялікім клічам на вуснах—гэта так сама шчасце!.. Э, што тут гутарыць! (*Усміхаючыся*). Мы з вамі ніколі не згаворымся!..

Матка (*сумна*). Шкада мне гэтых матак, сыны якіх так марна штодзень гінуць!

Ягор. І многа яшчэ згіне, пакуль сонца волі заясьнее, а ўсё-ж наш верх будзе!

Матка. Эт, вас не пераканаеш! (*Зьмяніўшы тон*). Так вы запраўды значыць едзеце?

Ягор. Еду, пані! (*Дастае грошы*). Я вам за паўмесяца заплаціў ужо, значыць належыцца яшчэ за паўмесяца? Так? Крыўды ніякай няма, панечка?

Матка (*бярэ грошы*). Ды не, добра, усё добра... Якраз я пасьпела прад выездам прыгатовіць вашу бялізну.

Ягор. А, гатова бялізна? Добра. Колькі належыцца?

Матка. Людвіська! Падай пану Ягору яго бялізну!.. Рубель сорок...

Ягор (*бярэ бялізну, плаціць*). Вось грошы... Ну, а цяпер, панечка, дзякую вам за ўсё, бо не пабачымся—я вельмі рана еду... Ня гневайцеся на мяне, калі я вам зрабіў якую прыкрасць і не ўспамінайце благім словам... (*Шалуг яе ў руку*).

Матка. Пачакайце-ж, трэба вам яшчэ даць рэшты... (*Ідзе налева*).

З Ъ Я В А 5.

ЯГОР—ЛЮДВІКА.

Ягор (*да Людвікі ціха*). Сягоньня я прыду да цябе пагутарыць...

Людвіка. Добра. Як маці засьне...

Ягор. Але. А трудненька-ж пераканаць тваю маму!..

Людвіка. Яе не пераканаш. Шкада толькі, што пачаў гаварыць аб гэтым!

Ягор. Усё роўна.

З Ъ Я В А 6.

МАТКА—ЛЮДВІКА—ЯГОР.

Матка (*вяртаецца*). Вось маецце, панок, 60 капеек...

Ягор. Добра, дзякую... Ну і трэба мне ўжо забірацца ў сваю кануру, адпачыць... Ну, яшчэ раз! (*Цалуе матку ў руку і падае руку Людвіці*). Бывайце здаровы і кепска не ўспамінайце! (*Забірае блізню і пакунак, які прынёс з вуліцы, ідзе налева*).

З Ъ Я В А 7.

МАТКА—ЛЮДВІКА.

Матка. Бывайце здаровы, няхай вас бог сыцеражэ! (*Да Людвіці*). Ну, і нам ужо пара адпачыць. Праз цэлы дзень замарыліся. Кладзіся ўжо спаць, бо заўтра трэба рана ўставаць! (*Забірае талерку Ягора*).

Людвіка (*ідзе налева*).

З Ъ Я В А 8

МАТКА.

Матка (*адна*). Эх, моладасьць, моладасьць! Страката ў галаве і больш нічога! (*Іронічна*). Хэ-хэ! Яны сьвет перавернуць уверх нагамі! Хэ, сьмех, дый толькі!

З Ъ Я В А 9.

МАТКА—ЛЮДВІКА.

Людвіка (*уваходзіць, нясе пасьцель і кладзе яе на канане*).

Матка. Я вазьму лямпу (*бярэ лямпу*), а ты бяры сьвечку... Толькі, бач, ня чытай уначы сваіх дурных афішак, бо й вачэй шкада і сьвечкі шкада! (*Ідзе налева*).

З Ъ Я В А 10.

ЛЮДВІКА ПОТЫМ ЯГОР.

Людвіка (*адна, запаліла сьвечку і сьцэле пасьцель на канане*). Добра, ужо добра... (*Паўза*).

Ягор (*уваходзіць, затрымліваецца каля дзьвярэй*).

Людвіка (*дае яму знак, каб стаяў ціха на месцы, а сама ідзе налева і слухае ля дзьвярэй, ні маці ўжо ледзь спаць. Пасьля дае знак, што „ўсё добра“*).

Ягор (*падходзіць бліжэй*).

Л ю д в і к а. Ну, кажы толкам: куды едзеш? на што? ці канешна патрэба?

Я г о р. Трэба, Людвісечка, трэба! Ахрана напала ўжо на мой сьлед. Калі-б мяне злавілі, кепска было-б для мяне й дрэнна для справы. Трэба ўцякаць!.. Апрача таго, я тут ужо зусім непатрэбны: тут работа ўжо наладжана, ідзе добра, а вось провінцыя патрабуе людзей... *(Абыймае яе)*. Ах, Людвісечка! Каб ты ведала, як мне ня хочацца ехаць, раставацца з табой! Ды нічога не парадзіш, трэба ратавацца!..

Л ю д в і к а. Божанька ты мой! Мне страх, ці спаткаемся яшчэ калі ў жыцці!

Я г о р. О, Людвісечка! Я-ж буду ад часу да часу прыяжджаць, пабачымся... *(Сядзе на канане)*. Ох, замарыўся я праз увесь дзень! *(Глядзіць уперад)*. Усё кіпіць, усюды ідзе работа, кожны дзень прыносіць з сабой новыя здарэнні... Здаецца, хутка спыніцца рух на чыгуныцы...

Л ю д в і к а *(радысна)*. Што ты кажаш?

Я г о р. Але! Усё жыццё стрымаем! Усё стане!..

Л ю д в і к а *(як вышэй)*. А Юрачка-ж ты мой!

Я г о р. Вось як то будзе, мая галубанька! І хутка ўжо трэба будзе выйсці на вуліцу, каб паказаць сьвету нашу моц, нашу сілу!.. Цяпер арганізуюцца лятучыя баявыя дружныны, і вось я еду арганізаваць гэтыя самыя дружныны на провінцыі!..

Л ю д в і к а. Юрачка ты мой! Каб цябе толькі там не злавілі!

Я г о р. Хіба не... А што суджана, ад таго не ўцячэш! Няма што! *(Раптам)*. Людвіся, любіш ты мяне?

Л ю д в і к а *(сьмяецца)*. Вось—пытаецца!

Я г о р. Вельмі? Моцна?

Л ю д в і к а *(жартуючы)*. Не, ня люблю! *(Закідае яму рукі на шыю й сьмяецца)*. Ненавіджу!

Я г о р *(як вышэй)*. Ніколі не забудзеш?

Л ю д в і к а. Нашто пытаешся?—Ніколі!

Я г о р *(як вышэй)*. Присягнеш?

Л ю д в і к а. Присягаю!

Я г о р. Не, ня так! *(Выймае рэвольвер)*. Присягнем сабе вернасьць на гэтым браўнінгу... *(Складываюць рукі на рэвольвер)*. Присягаю...

Л ю д в і к а *(пайтарвае за ім)*. Присягаю...

Я г о р. ...што буду цябе любіць вечно...

Л ю д в і к а *(як вышэй)*. ...што буду цябе любіць вечно...

Я г о р. ... аж да гробу...

Л ю д в і к а *(як вышэй)*. ...аж да гробу...

Я г о р. Калі-ж-бы здрадзіў цябе...

Л ю д в і к а *(як вышэй)*. Калі-ж бы здрадзіла цябе...

Я г о р. ...няхай за маю нявернасьць...

Л ю д в і к а (як вишій) ...няхай за маю нявернасьць...

Я г о р. ...першая на вуліцы куля расчэпіць мне галаву...

Л ю д в і к а (як вышэй). ...першая на вуліцы куля расчэпіць мне галаву. (Ягор хавае рэвольвэр. Цалуюцца. За вакном чуваць цяжкія крокі некалькіх людзей і грук зброі).

Я г о р (хутка задзьмухае свечку). Патруль! (Пауза. Запалье свечку). Праз шчэліны ў вашых вакеніцах відаць усё, што дзеецца ў сярэдзіне.

Л ю д в і к а. Я закрыю. (Закрывае вакно коўдрай).

Я г о р (памаае ёй). Ну, вось так... так будзе спакайней...

Л ю д в і к а (сядае на канале).

Я г о р (сядае на падлозе і кладзе галаву на яе калені). Ох, як мне добра, Людвіська! Добра!.. А табе?

Л ю д в і к а. І мне добра, Юрачка!

Я г о р. Каб так праз усё жыцьцё!

Л ю д в і к а. Ты хацеў-бы?

Я г о р. Але!

Л ю д в і к а. Ад цябе гэта залежыць.

Я г о р. Не, Людачка, гэта ня так! Хто ня ведае, дзе заўтра працнецца, ці на сваім сяньніку ў хаце, ці на турэмных нарах, той ня можа... не павінен ствараць сабе сям'ю, бо... і іншым папсуе жыцьцё і сябе адарве ад справы грамадзянскай... Іншым ужо так на долю выпала: праз усё жыцьцё быць бясхатнімі... Прачытай вось тую кніжку, што я калісь табе даў,—зразумееш...

Л ю д в і к а. Юрка! А калі-б і я працавала з табой для справы грамадзянскай, калі-б мы супольна працавалі, тады-б маглі быць заўсёды разам? Юрка! пазнаём мяне з кім трэба, дай працу!

Я г о р. Я ўжо аб тым думаў... Я казаў ужо табе. Тут да цябе яны самі зьвернуцца... як прыдзе час... Бач толькі, каб твая мама ні аб чым не даведалася...

Л ю д в і к а. О, барані бог! Не даведаецца!

Я г о р. Бо зрабіла-б страшэнную авантуру!.. Вось пакуль-што чытай. Прачытай усе кніжкі, якія я табе даў...

Л ю д в і к а. Добра... І тады будзем заўсёды разам. Я паеду туды, дзе ты будзеш, пашукаю для сябе якой работы. Добра, Юрачка? Будзем разам?

Я г о р. Будзем разам... пакуль турма не разлучыць...

Л ю д в і к а. Ох, не кажы так, бо мне плакаць хочацца! (Чуваць дзесьці званок ад брамы).

Я г о р (слухае). Цсс!.. Звоняць!

Л ю д в і к а (скакойна). Звоніць нехта да стоража.

Я г о р. Звоняць! Маю благое працуцьцё!.. Хто ведае! Мо' гэта... (Чуваць стук у дзверы з вуліцы). Прышлі!! Трэ' ўцякаць!

Л ю д в і к а. О, божа!.. Дзе-ж ты схавашся?!

Ягор (*наворить шибка*). Тут, вышэй, у гэтым доме таварышы... схаваноць, каб толькі пасьпець, пакуль брама... Палі ўсё, што я табе даў! Бывай здарова!.. (*Абыймае яе, цалуе і выбірае направа*).

З Ъ Я В А 11.

ЛЮДВІКА—ПОТЫМ МАТКА.

Людвіка (*бяжыць да шафы з бялізнай, выявае з ніжняй паліцы схаваныя там паперы і кідае ў печ; пасля хватые свечку і падпальвае. У дзвяры стукаюць усё мацінай*).

Матка (*акрыўшыся хусткай, выходзіць з левых дзвярэй*). Хто-ж гэта стукае? Ты яшчэ ня сьпіш? Чаму-ж ня пытаешся, хто там? (*Ідзе да дзвярэй*).

Людвіка (*ціха*). Мама, не адчыняй!

Матка (*млязіць зьдзівіўшыся*). Чаго ты! што гэта?!..

Людвіка (*ціха*). Поліцыя!.. (*Калі ўсе паперкі кінула ў печ і залясьнеў агонь, ідзе да дзвярэй і адчыняе. Уваходзіць акалодачны з салдатамі*).

З Ъ Я В А 12.

ЛЮДВІКА—МАТКА—АКАЛОДАЧНЫ—САЛДАТЫ.

Акалодачны. Здзесь жывёт Георгій Івашко? Гдзе он?

Матка (*хоча адказаць*).

Людвіка (*дае ёй знак, каб маўчала*). Ён сягонья яшчэ не вярнуўся...

Акалодачны. Мы должны здзелаць обыск.

Матка. Божа мой! Чаго я дачакалася!..

З а с л о н а.

А К Т ІІ.

Сцена тая-ж самая. Дзень. Вакеніш адчынены. Праз вокны відаць вуліцу і праходжых. Пры сталі сядзяць: Матка і Суседка.

З Ъ Я В А І.

МАТКА—СУСЕДКА.

Суседка. Іду я сягонья, панечка, да ятак—яткі зачынены. Ну, што-ж, думаю сабе, нічога ня зробіш—як рэволюцыя, так рэволюцыя! Трэба абыйсьціся бяз мяса! Іду я ўжо дамоў, ажно спатыкаю Валентавую, суседку. Тая кажа: „пойдем на мітынг!“ Ды на які мітынг?—адчапіся, кажу. А тая: „пойдем ды пойдзем!“ Ну, пайшла я. Уваходзім. Заля вялікая, а народу так шчыльна, што недзе сярнічку ўваткнуць. Стаю. Гляджу. Ажно тут адзін якісь у чырвоным крава-

це, кудлаты такі, ускочыў на стол і як пачаў гаварыць, як пачаў гаварыць, так быццам аблакат якісь. Толькі на момант дух перавядзе, і зноў гаворыць і зноў гаворыць! А каб вы ведалі, што ён казаў!? Не паверыце! (Шішлі). Усё на цара ды на цара. „Проч, кажа, цара і ўсё такое; няхай жыве, кажа, рэволюцыя!“

Матка. А поліцыя што-ж на гэта?

Суседка. Так пачакайце-ж, панечка!.. Поліцыі нідзе няма ні духу, як памялом вымела!.. Так вось, як той кончыў, усе пачалі крычаць, пляскаць рукамі—авантура!.. Ажно тут ускочыў на той самы стол жыдок якісь, малы, чарнамазы... Той таксама як пачаў, як пачаў паіхнему, пажыдоўскаму гергатаць, так я-ж дзівавалася, скуль гэта ў яго гэтулькі бярэцца! Ажно, нарэшце, узлез якісь лахматы, з барадой, ні-то мужык, ні-то мясцовы—і пачаў, ведаеце, панашаму, папростаму гаварыць... „Ды што, кажа, паны, тое ды сёе: што, кажа, буржуазы гэтка, каб іх немач! Проч, кажа, цара і тое ды сёе“,—так я аж заплакала.

Матка. А што добра з гэтага, мусіць, ня будзе, так ня будзе. Сама скажэце, панечка, вось бялізны ляжыць куча, сухая ўжо, качаць, прасаваць трэба, а ніводная з дзяўчат ня прыйшла да работы—пайшлі, мусіць, на гэтыя свае мітынгі!.. І родная дачушка і тая кудысьці, бачыце, паляцела,—таксама, мусіць, на якісь мітынг... А я тут сяджу адна, як малпа, пазногці абцяўшы, і ня ведаю, што рабіць.

Суседка. То-ж вы ня ведаеце, панечка, на чыгунцы забастоўка—ні адзін поезд ня йдзе, на почце забастоўка, усе фабрыкі, крамы—усё зачынена! Людзі па вуліцы ходзяць, як у сьвята якое, нічога ня робяць...

Матка. Божа мой! Што з гэтага ўсяго будзе!?

Суседка. Мусіць добра будзе, калі ўсе так за адно ўзяліся.

Матка. А мяне страх бярэ.

З Ъ Я В А 2.

МАТКА—СУСЕДКА—ЛЮДВІКА.

Людвіка (*уваходзіць з вуліцы. Да суседкі*). Дзень добры, пані!

Суседка. Добры дзень! Што-ж чуваць?

Людвіка. Вы-ж, пані, былі на вуліцы—самі ведаеце, што чуваць.

Суседка. Але... Але...

Матка. Скажы мне, калі ласка, дзе ты бадзяешся? З дзяўчат ніводная сягоньня ня прышла, а ты, замест памагчы мне тут, няма-ведама дзе цягаешся без патрэбы!

Людвіка. Ёсьць цяпер важнейшыя рэчы, чымся прасаваць якуюсь там бялізну... (*Распрануўшыся ідзе ў накой налева*).

З Ъ Я В А 3.

МАТКА—СУСЕДКА.

Матка (*да суседкі*). Вось маеце!.. Разумменькая! Перавярнуў, ведаеце, ёй зусім у галаве гэты, што кватараваў у нас калісь,—Ягор. Я думала, што гэтыя афішкі й брашуркі будуць, пакуль ён тут будзе, а яго вось, бач, няма, а яна далей цягае скульсь розныя паперкі й лётае па якіхсь сходах, мітынгах, а па начох усё чытае ды чытае!.. Эх, лепш, мусіць, было-б, каб зусім ня ўмела чытаць, чымсь так дзень губіць і марнаваць здароўе! Вучыцелькай ці іншай паненкай усё-роўна ня будзе.

Суседка. Цяпер уся моладзь такая, панечка! Часы іншыя прышлі!

Матка. Эх, часы, часы!..

Суседка. Так, дзіўныя часы!.. Ну, бывайце ўжо здарова, панечка! Пагаварыла, пагутарыла і лягчэй на душы зрабілася—і пайду ўжо сабе. (*Кліча да Людвікі*). Да пабачэньня, панна Людвіся!

Людвіка (*за сцянай*). Бывайце здаровы, пані!

Матка (*разглядае разложаную бялізну*).

З Ъ Я В А 4.

МАТКА—ХЛАПЕЦ.

Хлапец (*уваходзіць*). Таварышка Людвіка тут жыве?

Матка. Чаго табе?

Хлапец. Да таварышкі Людвікі.

Матка (*з іроніяй*). „Да таварышкі“... „да таварышкі“. Бач, які таварыш знайшоўся! (*Кліча*). Людвіська!

Людвіка (*за сцянай*). А што?

Матка. Хадзі сюды! Тутака якісь „таварыш“ мае да цябе патрэбу:

З Ъ Я В А 5.

МАТКА—ХЛАПЕЦ—ЛЮДВІКА.

Людвіка (*уваходзіць*). Да мяне?

Хлапец (*да Людвікі*). Таварышка Людвіка! пісулька для вас. (*Выходзіць*).

З Ъ Я В А 6.

МАТКА—ЛЮДВІКА.

Матка. Слухай, ці мая бяда калі-колечы скончыцца?

Людвіка. Якая бяда?

Матка. А ну—з табой бяда. Я-ж ня ведаю ні минуты, ні гадзі-

ны, калі на нас можа зваліцца няшчасце. Я бачу, што ты спугалася з гэтымі здурэўшымі рэволюцыянерамі (іронічна), з „таварышамі“...

Людвіка (стаіць). Ды кіньце, мама!

Матка. Не, ня кіну! Хто-ж я табе,—чужая ці родная маці, каб мне не балела сэрца, бачачы, што з табой робіцца. Што ты думаеш, што нешта вялікае зробіш? Не тваім носам рабілі і не зрабілі, а толькі марна згінулі.

Людвіка. Ды кіньце, мама!

Матка. Што „кіньце?“ Я ёй кажу да розуму, хачу яе прасьце-рагчы, а яна: „кіньце ды кіньце“... Так, так, добра! Ня слухай мяне, а слухай розных сваіх „таварышоў“, яны цябе на добрую дарогу выведуць!.. Мо' нават бяз шлюбу пачнеш жыць з нейкім з гэтых гарэтыкаў.

Людвіка. Чаго мама да мяне сягонья прычапілася, дальбог не разумею?

Матка. „Прычапілася!“, „прычапілася!“ Гэта-ж як ты мне адказываеш! Бачу, што цябе ўжо яны зусім перарабілі на свой капыл: маткі сваёй не паважаеш!.. Людвіска! Ты ўжо ня дзіця! Табе ўжо 18 гадоў. Ужо пара падумаць аб сабе. Пара ўжо выйсьці замуж за якога статэчнага чалавека... Бо, памятай, што сапсаваць сабе рэпутацыю вельмі лёгка, і тады праз усё жыццё пакутаваць будзеш і мяне праклінаць, што я цябе не сьцерагла.

Людвіка. Не хачу я замуж!

Матка. Бо дурная. (Устае). Эх, Людвіска, Людвіска! Кажу табе да розуму, хачу выратаваць цябе, раблю, што магу. Ня слухаеш маёй рады—рабі, што хочаш: сама ўсяму віной будзеш! Э-хэ-хэ! Дачакалася я пацехі на старасьць!.. (Выходзіць).

З Ъ Я В А 7.

ЛЮДВІКА (адна).

Людвіка (сьціснуўшы плячамі). Чаго, дальбог, мама... не разумею! (Адчыняе пісульку. Зірнуўшы ў яе, уцешылася). А!.. (чытае). „Прыехаў на пару дзеён. Сягонья пабачымся. Твой Юрка“. (Гавора) Юрка прыехаў! Юрачка прыехаў! (Махітальна бяжыць да люстэрка і папраўляе валасы). „Сягонья пабачымся“... значыць ён хіба сюды прыздзе? Гм!.. Што тут зрабіць?! (Кліча) Мама! Мама!

З Ъ Я В А 8.

МАТКА—ЛЮДВІКА.

Матка (уваходзіць). Чаго хочаш?

Людвіка. Мама... Мамачка! Я маю да мамы просьбу: сягонья тут да нас нехта прыздзе...

Матка (іронічна). Мусіць ніхто іншы, як якісь „таварыш?“

Л ю д в і к а. Мама! Я маму вельмі прашу... Мама памятае?—тут у нас кватараваў Ягор Івашка?

М а т к а. Дык што? Яго-ж няма.

Л ю д в і к а. Мамачка! ён сягонья прыдзе. Ён прыехаў. Ён пісаў.

М а т к а. Каб нам бяды набрацца—яго-ж поліцыя шукае. Добра, што тады так шчасьліва ўдалося з гэтай рэвізіяй,—не заўсёды так будзе... Чаго-ж ён?..

Л ю д в і к а. Ну, так сабе... у госьці... да знаёмых... Што-ж тут дзіўнага?

М а т к а. Ага, вось яно што! Знакам тым, між вамі яшчэ ня кончылася, а я ўжо думала... Эй, дзяўчына! усё ты робіш супроць мяне, усё не паводлуг маіх думак. Ну, што Ягор? Ці-ж гэта муж? Праўда, ён нічога... сымпатычны, разумны, аж дзівота, што просты работнік ды такі вучоны, але што-ж, калі ў галаве перавернута гэтай рэволюцыяй!.. (Сядзе).

Л ю д в і к а (ня глядзячы на матку). Мама ўсё: муж ды муж, замуж ды замуж! Ці-ж нельга так быць знаёмымі?

М а т к а. Я даўно ўжо бачыла, што між вамі нешта было, я-ж не сьляпая, дзякаваць богу! Людвіска, кажы мне шчыра ўсю праўду: было між вамі што, ці не?

Л ю д в і к а (як вышлі). Чаго мама хочаш?

М а т к а. Кажы: так ці не?

Л ю д в і к а. Нашто мама мяне мучыць?

М а т к а. Гэта ты мяне мучыш! Ня маеш літасьці да маіх сівых валасоў! Адказвай: так ці не?

Л ю д в і к а. Мама... бо-ж я люблю яго!.. (Сядзе й закрывае вочы рукамі).

М а т к а (сумна). Здурэла мая дачка, здурэла... ашалела! Эх, і маёй віны тут шмат! Чаму-ж я адразу, як пачала нешта дагадывацца, не прагнала яго, як сабаку, гэтага бязбожніка, соцыялістага праклятага!.. Вось, значыць, якія ўсе гэтыя вашы „таварышы!“—толькі ласы на чэсьць дзявочую, а пасья—фіў! і паляцеў дзесьці ў сьвет шырокі.

Л ю д в і к а (блізка плачу). Мама! Хочаце—праганеце мяне! Я зараз пайду ад вас і не вярнуся болей, толькі ня мучце мяне!.. І скуль гэта ў вас бярэцца гэтая злосьць да мяне, да ўсіх, да ўсяго сьвету?! Вы-б толькі мучылі ды мучылі мяне сваімі гутаркамі, кажучы, што гэта для дабра майго робеце... Я даўжэй, дальбог, ня вытрываю! Кіну вас і пайду, куды вочы панясуць!

М а т к а. Так, туды табе і дарога! Я бачу, што табе даўно ўжо хочацца йсьці, „куды вочы панясуць“, валацуга ты!...

Л ю д в і к а (ускаківае). Я яшчэ не такая, але можа буду такой з віны мамы! Бо ня вытрываю тут, дальбог, ня вытрываю! Мне душна тут! Зразумейце: мне душна тут!! (За сцянай прыбліжаецца сьпеў многіх дзявоц).

Кроў нашу льюць ракамі,
Сьлёзы народныя цякуць.
Расправу з часам зробім самі,
Ці-ж будзем вечна каркі гнуць?—
Ня будзем каркі даўжэй гнуць!

Гэй, далей! Гэй, далей! Чутно кліч:
Штандар наш пераверне троны!
Ён увесь у крыві,
Аб волі родзіць сны.
А яго колер ёсьць чырвоны,
Бо ён ў работніцкай крыві,
Бо ўвесь ён змочан у крыві!
Гэй, проч, тыраны, проч з дарогі!
Хай прападзе ваш стары лад!
На суд вас клічам, на суд строгі
За крыўды, што цяпеў наш брат..

(Матка і Людвіка крыху маўчаць і слухаюць).

Людвіка *(да сябе)*. Чырвоны штандар!.. *(Ханас капаюць)*.

Матка. Ты! Ты куды хочаш ісьці?

Людвіка. Там—на дэманстрацыю! Там пяюць песьню крыві і свабоды! Я там павінна быць!..

Матка *(адбірае ад яе капаюць)*. Ня пойдзеш!

Людвіка. Пайду! Яны—гэтыя, што там, бліжэйшыя мне ад роднай маці!.. Пусьцеце!.. аддайце капаюць!

Матка. Ах ты вырадак гэтка! А я кажу, што ня пойдзеш, ашалеўшая ты дзяўчына!

Людвіка. Не даеце?! Добра! Пайду і так!.. *(Ханас з кананы хутку. Чуваць трэск выстралаў. Пляньне „Чырвоны штандар“ зьліваецца з ляманам народу)*.

Гоман народу.—Уцякай! войска йдзе!

— Хавайся ў браму! Салдаты страляюць!..

— Далоў самадзяржаўе! Няхай жыве рэволюцыя!

— Людцы добрыя! Ратуйце!..

— Людзі! Не дратуйце! Памажэце ўстаць!

— Давай дарогу, калі сам ня йдзеш!.. і т. д.

(Праз вакны відаць народ, які захоўваецца аднагона да вышэйдадзеных слоў. Чуваць зван разбівалага шкла).

Матка *(са злой іроніяй)*. Вось маеш!.. Ідзі цяпер!.. Што-ж ты стаіш?! Засунь фіранкі! Хутчэй! Хутчэй!.. *(Адна засовывае фіранку на адным вакне, друная—на другім)*.

Матка. Зачыняй дзьверы! Хутчэй! *(Абедзьве бягуць да дзьвярэй. Раптам дзьверы з імгнэтам адчыняюцца і ўваходзяць 2-х незнаёмых, нясуць якоесь мужчыну, якая кладуць на канале. Твару лю ня відаць, бо адвернен ад публікі)*.

З Ъ Я В А 9.

МАТКА—ЛЮДВІКА—НЕЗНАЁМЫЯ.

Матка. Не нясеце! Не нясеце! Ня трэба! Што вы?! Згубіць нас хочаце!?

I Незнаёмы. Хочаце, каб яго коні казацкія здратавалі?

II Незнаёмы. Чалавек памірае, а вы бяз ніякай літасьці!.

(Выходзяць. Людвіка і Матка стаяць трохі часу, ня ведаючы, што рабіць).

З Ъ Я В А 10.

МАТКА—ЛЮДВІКА—ЯГОР.

Людвіка (насьля паузы). Трэба, як яго ратаваць... (Надыходзіць да кананы). Таварыш! Што вам? Вы ранены?

Ягор (намалу адварачвае галаву).

Людвіка (з крыкам кідаючыся да яго). Юрка!!

Ягор (цяжка дыша, яму трудна таварыць прытамнас). Дзе я?...

Людвіка. Ты тут... у нас!

Ягор. У вас?.. Я думаў, што... (Глядзіць на Людвіку, вылівае руку).

Людвісія!.. Ты?

Людвіка. Я... гэта я, Юрка! Што табе? Цябе ранілі?

Ягор. Дыхаць... цяжка... Здаецца... тут. (Паказывае на грудзі).

Матка (прыглядаецца збоку к гэтай сіжне. З яе твару відаць, што вельмі незадаволена).

Людвіка (расціляе камізэльку і кашулю Ягора). Ах, мама, мама! Памажэце мне, я ня ведаю, што рабіць!

Ягор. Ня трэба... нічога... пройдзе...

Матка (надыходзіць). Цяпер няма як ні доктара паклікаць, ні да аптэкі схадзіць... (Паказваючы на вуліцу). Чуеш, што там?

Людвіка. Аптэка блізка... Я пабягу... Выйду праз браму...

Матка. Бойся-ж бога! Як-жа-ж ты цяпер пойдзеш?

Людвіка. Нічога... (Выбірае направа).

З Ъ Я В А 11.

МАТКА—ЯГОР.

Матка. Людвісія! чакай!.. Людвісія. (Да сябе). Пабегла! Ах, што гэтая дзяўчына робіць?!.. (Надыходзіць да Ягора). І нашто было вам туды лезьці? Ах, людзі, людзі! (Выбірае з шафы палатняныя кавалкі і бярэ са стала збанок з вадой). Самі сябе не шкадуюць! Губяць сваё жыццё маладое!.. А Людвіска? Паляцела! А там на вуліцы пекла!.. Ах, людзі, людзі!.. (Вяртаецца да Ягора). Пачакайце, прымеце руку... вось так... (Абмывае яму рану).

Ягор. Хто гэта?.. Вы... пані?..

Матка. Але... але... Ляжэце спакойна!

Ягор. Скуль я... тутака?..

Матка. Прынеслі вас на нашу бяду нейкія з вуліцы... Вось як успакоіцца, трэба вас будзе ў бальніцу...

Ягор. Ня трэба... у бальніцу... арыштуюць... *(На вуліцы робіцца сакайней)*.

Матка. Ага!.. А што-ж вы думаеце, што тут у нас ляжаць і хварэць будзеце? Не, панок, выбачайце, але гэтага ня будзе! І так праз вас ужо шмат няпрыемнасці было... Ах, пан Ягор, пан Ягор! Шмат вы мне дрэннага зрабілі, шмат! І за што? Нашто вы Людвіську збаламуцілі? Нашто вы ёй у галаве перавярнулі? Эх, пан Ягор! Вось цяпер кара божая на вас за гэта!.. Ах, каб цяпер раптам увайшла поліцыя! Што-ж бы я ім адказала? Як выкруцілася?—Ляжыць ранены—і няма ніякага адказу! Прапалі-б мы зусім. Што мне цяпер з вамі рабіць? Што рабіць?

Ягор. Я... адпачыну... ураз... пайду...

Матка. Пойдзеце, але!.. Так толькі кажаце. Як-жа-ж пойдзеце, калі вы ні рукой, ні нагой крануць ня можаце? Эх, бяда з вамі ды й толькі!.. А Людвіську выкіньце, панок, з галавы і не намаўляйце на гэтыя рэволюцыі. Яна ўжо мне прызналася, што вас ня любіла і ня любіць і што вы задурылі ёй галаву сваімі гутаркамі... Эх, праўда!.. Што я тут яму кажу, калі ён няпрытомны! Тут доктар патрэбны, а не мае словы!.. А што з гэтай Людвіскай?! Каб, барані бог, ня здарылася якое няшчасце!..

Ягор. Дайце... піць...

Матка. Што, піць хочаце? Пачакайце, ураз вам прынясу сьвежай вады!.. *(Ідзе налева)*.

Ягор *(цяжка надыхаючы)*. Ня трэба... ім... перашкаджаць... Хай сабе... жывуць... Як раней... Няхай... дзе шапка... Ня буду перашкаджаць... *(Хоча ісці да дзвярэй і валіцца каля пароў)*.

З Ъ Я В А 12.

ЯГОР—ЛЮДВІКА.

Людвіка *(убірае)*. Ідзе доктар, Юрка!... Юр... Што гэта?! Юрачка! *(Надбягае да яе і надыхае яе галаву)*. Што з табой, кажы, Юрачка! Юрка!.. *(Пабачыўшы праўду, крычыць)*. Ах! Ня жыве!.. Памёр!.. Без мяне!.. Божа! Што мне рабіць?! Забілі, зьвяры, майго Юрачку!.. Помста разбойнікам! *(Надыхае з яе крыві змочаную ў крыві хустачку)*. Вось мой штандар! Ён увесь у крыві! Помста за пралітую кроў!.. *(Удалі чуваць сьпеў: „Чырвоны штандар“)*. Цс!.. Юрка! Чуеш? „Чырвоны штандар!“ Наш „Чырвоны штандар!“ Пяюць! Ідуць... Помсту нясуць за работніцкую кроў!.. *(Пачынае рытмічна дэкламаваць у такт сьпяваннага за сцэнай маршу)*.

Гэй, далей! Гэй, далей! чутно кліч:
Штандар наш пераверне троны!
Ён увесь у крыві,
Аб волі родзіць сны.
А яго колер ёсьць чырвоны,
Бо ён ў работніцкай крыві,
Бо ўвесь ён змочан у крыві!

Юрка! Дзе твой браўнінг? (Шукае ў яго кішэнях і знаходзіць рэвольвер у кішэні курткі). Вось!.. Юрачка! (Цалуе яго). Іду ўжо! Помста тыранам, Юрачка!.. Помста тыранам!.. (Выбягае праз сярэдзіну. Калі яна адчыняе дзверы ад вуліцы, уваходзіць Матка і крываць).

З Ъ Я В А 13.

МАТКА (адна).

Матка. Людвіся! Стой! Чакай! Што ты робіш!? (Хоча бегчы за ёй, але рантам за сцянай чуваць выстрал, пасля трэх стрэляніня са стрэльбай).

Матка (з крыкам закрывае сабе вочы рукамі). Ах, Людвіся!!!

З а с л о н а.

Ф. АЛЯХНОВІЧ.

ЛЕС ШУМІЦЬ.

Сцэнічны абразок у 2-х актах з часоў паншчыны.

(Паводле „Палескай легенды“ У. Караленкі).

А С О Б Ы:

ПАН.
РАМАН, лясьнік.
АКСАНА, яго жонка.
АПАНАС ШВЫДКІ, казак.
ДЗЕД.
БАГДАН, стары слуга.
СЛУГІ, панскія даяжджачыя.
ДЗІЦЯ.

А К Т І

Лес. На апошнім пляне відаць хату Рамана.

З Ъ Я В А І-я.

ДЗЕД і ДЗІЦЯ (*сядзяць на прызьбе*).

Д з е д (*прыслухойваючыся да шуму лесу*). Лес шуміць... Бура йдзе... Ведаю... Ой-ой: загудзе ўночы бура, хвоі будзе ламаць, з карэньнем выварачваці пачне. Загуляе лясны гаспадар...

Д з і ц я. А скуль ты гэта ведаеш, дзеду?

Д з е д. Эгэ, гэта я ведаю, добра ведаю, як дзерава гаворыць. Дзерава, хлопча, таксама баіцца... Вось асіна, праклятае дзерава, усё нешта лапоча,—і ветру няма, а яна дрыжыць. Хвойка ў бары ў ясны дзень іграе-звініць, а як пачнецца вецер, яна загудзе-застогне. Гэта яшчэ нічога... А ты вась слухай цяпер. Я хоць вачыма дрэнна бачу, а вухам чую: дуб зашумеў, дуба ўжо чапае на палянцы... Гэта на буру!.. (*Зашумела ў лесе гальля*). Эгэ, ці чуеш, хлопча?.. Я ўжо ведаю: кранула гэтак вась дуба, значыцца, гаспадар уночы пойдзе, ламаці будзе... Але не, не зламае! Дуб—дзерава моцнае, і не на гаспадараву нават сілу... вась як!

Дзіця. А які-ж гаспадар, дзеду? То-ж вы самі кажаце: бура ломіць.

Дзед. Эгэ, я гэта ведаю... Я-ж яго бачыў вось, як цябе цяпер, а то яшчэ й ляпей, бо ў мяне цяпер вочы старыя, а тады былі маладыя. Ой-ой, як яшчэ бачылі мае вочы змоладу.

Дзіця. Як-жа ты яго бачыў, дзеду, скажы мне?

Дзед. А вось, усё-роўна, як і цяпер: спачатку хвоя застогне ў бары. То зьвініць, а то стагнаць пачне: о-ох, хо-о, о-хо-хо... і сьціхне, а пасья зноў, пасья зноў, ды часьцей, ды жаласьлівей. Эгэ, таму, што шмат яе пакоціць гаспадар уночы. А пасья дуб загаворыць. А пад вечар усё больш, а ўночы й пойдзе круціць: бегае па лесе, сьмяецца й плача, круціцца, скача і ўсё на дуба налягае, усё хочацца вырваць... А я раз увосені і наглядзеў у ваконца; вось яму гэта й не да спадобы: падбег да вакна, тр-рах па ім карчом хваёвым, амаль мне ўсяго твару не скалечыў, каб яму пуста было, ды я ня дурань—адскочыў. Эгэ, хлопча, вось які ён злы!..

Дзіця. А як-жа ён выглядае, дзеду?

Дзед. А выглядае ён усё роўна, як старая вярба, што стаіць на балоце. Вельмі падобны. І валасы, як сухая амяла, што вырастае на дрэвах, і барада таксама, а нос, як здаравенны сук, а морда каравая, быццам абрасла лішаймі... Цьфу, які нехарошы! А ня дай божа ніводнаму хрышчонаму падобным быць да яго... Дальбог! Я так і другі раз на балоце яго бачыў блізка... А ведаеш, хлопча, што я табе скажу?.. Ён, ведама, гаспадар лясны—паскуднае стварэньне, гэта праўда. Ну, але трэба толькі аб ім праўду сказаць: ён ліха ня робіць... Пажартаваць з чалавека пажартуе, а каб ліха рабіць—гэтага ня бывае!..

Дзіця. Ды як-жа, дзеду, ты сам казаў, што ён цябе хацеў ударыць карчом?

Дзед. Эгэ, хацеў такі. Дык гэта-ж ён раззлаваўся, нашто я на яго праз вакно пазіраю, вось яно як. А калі ў яго справы носа ня сунуць, дык і ён такому чалавеку нічога дрэннага ня зробіць. Вось ён які, лясун!..

З Ь Я В А 2-я.

ТЫЯ-ж і РАМАН (уваходзіць).

Раман (да дзеда). Бацька, дзе Аксана? У хаце?

Дзед. Аксана пацягнулася ў лес па карову... Карова недзе ўцякла, можа й медзьвядзі задушылі... Вось яно як. Толькі я тут з унукам. А ты-ж дзе быў?

Раман (сядае). Пры балоце... Качак шукаў... уночы будзе бура... Лес шуміць...

Дзед. Будзе бура...

Раман. Чуў я ў лесе паляўнічы рог... Мабыць наш пан палюе...

Дзед. Мабыць і сюды заедзе?..

Рама н. Ніколі ня мінае... А тут, як на бяду, няма Аксаны, каб пачысьціць сьвятліцу... Ну, дзякуй богу, вось бачу йдзе Аксана й карову гоніць...

Дзед. А я з унукам пойдзем паглядзець на дарожку. Пойдзем, хлопча! *(Выходзяць)*.

З Ъ Я В А 3-я.

РАМАН, пасья АКСАНА.

Рама н. *(сядае, закурае люльку)*.

Акса на. *(уваходзіць)*.

Рама н. Чаму дзіця каровы ня пільнуе? Сапраўды іншы раз можа карову задушыць мядзьведзь, калі яна адаб'ецца далёка ад хаты. Няхай хлапец пасьвіць карову.

Акса на. Куды яму! Ён-жа яшчэ такі малы, кволы.

Рама н. На пастуха ўжо не малы. Якраз.

Акса на. Ты дзіцяняці свайго зусім не шкадуеш. Бяз сэрца ты!

Рама н. Дзіця мо' й не маё, я-ж такі й ня ведаю... Людзі кажуць...

Акса на. „Людзі кажуць“. Табе хто што скажа, таму ты й верыш. Свайго розуму ня маеш. Заўсёды толькі: „дзіця не маё, не маё“... *(Плача)*

Рама н. Я-ж нічога гэткага не сказаў, а толькі скажу, што ня ведаю. Таму й ня ведаю, што раней ты не мая была й жыла ня ў лесе, а на сьвеце, паміж людзей. Дык як-жа-ж мне ведаць? Цяпер вось ты ў лесе жывеш, вось і добра... А такі казалла мне калісьці бабка Тадора, як я па яе на сяло хадзіў: „Нешта-ж у цябе, Раман, хутка дзіцяна пасьпела“. А я кажу бабе: „Як-жа-ж мне такі ведаць, ці скоро, ці ня скоро?“ Ну, а ты ўсё-ж-такі сьціхні галасіць, а то я засярдую, дык яшчэ мо' каб цябе й не адлупаваў... *(Чутно ры)*. Вось едзе ўжо пан! Ідзі лепш у хату і пачысьціць сьвятліцу; бо пан, як заўсёды, мабыць, да нас заедзе... *(Аксана выходзіць)*.

З Ъ Я В А 4-я.

РАМАН, ПАН, БАГДАН і СЛУГІ.

Пан. *(да Рамана)*. Ну, як здароў, Раман?

Рама н. Дык я-ж дзякую, здароў! Што мне робіцца?

Пан. Ну й дзякуй богу, што ты здароў... А дзе-ж твая жонка?

Рама н. Ды дзе-ж жонцы быць? Жонка, вядома, у хаце.

Пан. Ну, мы і ў хату зойдзем, а вы, хлопцы, пакуль што на траве дыван пасьцялеце ды прыгатуйце нам усяго, каб было выпіць ды закусіць. *(Ідуць у хату: Пан, Апанас і Раман без шапкі)*.

З Ъ Я В А 5-я.

БАГДАН і СЛУГІ.

(Слугі прыносяць дыван, бутэлькі й закускі).

Слуга. Калі-ж гэта Аксана Раману дасталася?

Багдан. Пан яму жонку даў. Паклікаў яго на сяло дый кажа: „Вось што,—кажа,—Ромусь, жаніся!“ Гаворыць да пана Раман спачатку: „А на якога-ж гэта чорта мне жонка? Што мне ў лесе рабіць з бабаю, не хачу я, кажа, жаніцца“. Ня прывык ён за дзяўчатамі валачыцца, вось што. „Хачу,—кажа пан,—каб ты ажаніўся, а нашто, пра гэта сам ведаю. Бяры Аксану!“—„Не хачу я,—адказаў Раман,—ня трэба мне яе, хоць-бы й Аксаны. Няхай з ёю чорт ажэніцца, а ня я... Вось як!“ Прыказаў пан прынесці бізуны, расьцягнулі Рамана, пан у яго пытаецца: „Будзеш, Раман, жаніцца?“—„Не,—кажа,—ня буду.“ „Сыпце-ж яму,—кажа пан,—колькі ўлезе“. Засыпалі такі яму нямала. Раман ужо нашто здаровы, а ўсё-ж такі яму абрыдла. „Пакіньце ўжо,—кажа,—годзе ўжо. Няхай-жа яе лепей чэрці схопяць, чымся мне за бабу гэтулькі пакуты цярпець. Давайце яе сюды, буду жаніцца!“ А прыехаў на той самы час з поля панскі даяжджачы, Апанас Швыдкі. Пачуў ён пра бяду Раманаву, гоп пану да ног! Упаў да ног, цалуе... „Чым,—кажа,—вам, літасьцівы пане, чалавека мардаваць, ляпей я з Аксанаю ажанюся, слова не скажу“... Сам, бачыце, захацеў ажаніцца... Вось як! Ну, Раман быў уцешыўся, павесялеў, падняўся на ногі і кажа: „Вось добра! Толькі, каб табе, чалавечку, крыху раней прыехаць, а то ўхапілі мяне і ну сыпаць“... А пан на гэта: „Сыпце яму, дурню, яшчэ... А ты, Апанас, вон пайшоў да чортавай маці. Цябе, кажа, на палудзень ня клікалі, дык сам за стол ня лезь, а то бачыш, як Рамана частуюць? Каб як і табе таго самага ня было“. А панскія людзі ўмеюць спрытна бізунамі скуру спущаць. Білі гэтак Рамана, білі, доўга ён трываў, а ўсё-ж-такі пасля плюнуў і кажа: „Годзе! Каб вам рукі паадсыхалі, чортава чэлядзь. Навучыў-жа вас чорт бізунамі працаваць. Ды я-ж вам ня сноп на таку, каб мяне вось гэтак малацілі. Калі так, дык вось-жа й ажанюся!“ А пан сабе сьмяецца. Вясёлы наш пан, дальбог вясёлы!.. Гэтак вось Рамана й ажанілі. І вось прывёз ён сваю жонку тут да будкі...—Ну, дык бярэцеся за работу, ідзеце, цягнеце з воза бочкі: мёд ды гарэлку, а я пайду панскага каня паглядзець... (Усе выходзяць).

З Ъ Я В А 6-я.

АПАНАС, пасля РАМАН.

Апанас (выходзіць з бандурай з бакавой кулісы, глядзіць у вакно хаты, пасля сядзе на лаве). Гэй, цярпі, казача, да часу, пасля атаманам будзеш!.. Сэрца рвецца ў грудзёх, але цярпі, казача! Хаця салодасьці

ты ў жыцці не спазнаў, хаця вораг зьдзекуецца з цябе,—гэй, цярпі, казача, пакуль час помсты ня прыйшоў! Сэрца маё! супакойся, ня дрыжы, як закранутая рукой струна бандуры, сьцішыся, цярпі, бо час тваёй вялікай радасьці недалёка. (*Кратае рукамі струны бандуры*).

Р а м а н (*выходзіць з хаты*).

А п а н а с (*ляжучы на ляс*). І чаму-ж Аксана гэтакamu дурню дасталася?!

Р а м а н. А чым-жа-ж гэта я, пане Апанасе, вам за дурня здаўся, скажэце мне?

А п а н а с. А тым, што ня зможаш сваю жонку ўсьцерагчы, тым і дурань...

Р а м а н. А чаго-ж мне яе сьцерагчы? Тут, апрача зьвера, нікага чорта й няма, вось хіба пан калі заедзе. Ад каго-ж мне жонку сьцерагчы? Глядзі ты, воражы казача, ты мяне не дражні, а то я мо' й за чуб пацягну.

А п а н а с. Ня злуй ты на мяне, братка, паслухай, што табе Апанас скажа: бачыў ты, як я ў пана калісьці каля ног качаўся, боты ў яго цалаваў, каб ён Аксану за мяне аддаў? Ну, бог з табою, чалавеча... Цябе поп акруціў, гэтакі лёс мусіць. Дык ня стрывае маё сэрца, каб люты вораг ізноў над ёю і над табою пацяшаўся. Гэй - гэй! Ніхто таго ня ведае, што ў мяне на сэрцы... Дык лепей я яго і яе стрэльбаю, замест пасьцелі, пакладу ў сырую зямлю...

Р а м а н (*паглядзеўшы з дзівам на Апанаса*). А ты, казача, часам з глузду ня зьехаў?

А п а н а с (*ляжучы ў вакру*). Слухай, Раман! Я ведаю добра, чаго пан езьдзіць сюды ў гэту пушчу... і ўсе добра ведаюць... толькі ты адзін гэтакі сьляпы ды дурны... Але годзе гэтага! Даўжэй я ўжо ня стрываю. Хутка ўжо будзе гэтаму канец!

Р а м а н. Ой, Апанас, Апанас! Вось які на сьвеце народ благі ды хітры. А я-ж нічога гэтага, жывучы ў лесе, і ня ведаў. Эгэ, пане, пане! Ліха ты на сваю галаву надумаў...

А п а н а с. Ну йдзі цяпер і не паказвай выгляду, найбольш за ўсё перад Багданам. Неразумны ты чалавек, а гэты панскі сабака хітры. Дык глядзі: панскай гарэлке шмат ня пі, а калі адправіць цябе з даяжджачымі на балота, а сам захоча застацца, хай дзед вядзе іх да старога дуба й пакажа ім аб'езную дарогу, а сам скажы, што наўпросткі пойдзеш па лесе... ды чым барджэй сюды вяртайся.

Р а м а н. Добра. Зьбяруся на паляваньне, а стрэльбу ня шротам наб'ю і ня «лёгкай» на птушку, а добрай куляю на мядзвездзя...

З Ъ Я В А 7-я.

Тыя-ж, ПАН, пасьля БАГДАН і інш. слугі.

П а н (*выходзіць з хаты і крычыць у кулісу*). Ну, хлопцы! Давайце барджэй сюды ўсяго: мёду, гарэлке. Будзем піць ды песьні пяць!

(Уваходзяць слугі з бочкай, з кошыкам, з бутэлькамі, чаркамі і ежай. Пан сядзе на дыване. Да Рамана, з сьмехам вусы пакручваючы). Ну, што, Ромусь, ці добрую я табе жонку высватаў?

Р а м а н. А што-ж? Баба, як баба, нічога.

П а н. А памятаеш, як ты носам круціў, я-ж для цябе шчасця хацеў. Быў ты адзін, як мядзвездзь у бярлозе, і заехаць да цябе было нявесела... Ажно трэба было табе бізуноў усыпаць, каб ты сказаў: годзе—і ажаніўся. На вясельлі сваім, хаця ня мог сядзець, затое мог добра паскакаці. Ха-ха-ха! (Налівае чарку і дае Раману; той выпівае. Дае другую—тое самае, толькі вочы ў Рамана, як у ваўка загарваюцца ды вусам чорным пацявае). Вось-жа, сын варожы, як здрава гарэлку локча, а сам і вокам ня міргне. Другі даўно ўжо заплакаў-бы, а ён, глядзеце, людзі добрыя, яшчэ ўсьміхаецца!

Р а м а н. А з чаго-ж мне плакаць? Нават можа гэта нядобра было-б! Прыехаў да мяне міласьцівы пан вітаці, а я вась ды й пачаў-бы раўсьці, як баба. Дзякуй богу, няма ад чаго мне яшчэ плакаць, няхай ляпей мае ворагі плачуць!..

П а н. Значыцца, ты рад?

Р а м а н. А чаму-ж я магу быць ня рад?

П а н. А помніш, як мы цябе бізунамі сваталі?

Р а м а н. Як-жа мне ня помніць? Вось-жа я й кажу, што неразумны чалавек быў, ня ведаў, што горка, што соладка. Бізун горкі, а яго ляпей, як бабу, любіў. Вось дзякуй вам, міласьцівы пане, што навучылі мяне, дурня, мёд есьці!

П а н. Добра, добра! Затое й ты мне зрабі ласку: вась пойдзеш з даяжджачымі на балота, настраляй чым болей птушак ды абавязкова глухога цецярука дастань.

Р а м а н. А калі-ж гэта, пан, нас на балота пасылае?

П а н. Ды вась вып'ем яшчэ, Апанас нам песьню пасьпявае ды й з богам.

Р а м а н. Вось ужо гэта й трудна: час ня ранні, дый балота далёка, а да таго-ж яшчэ й вецер па лесе шуміць, нанач будзе бура. Як-жа-ж цяпер гэткую асьцярожную птушку забіць?

І С л у г а. Раманава праўда...

ІІ С л у г а. Хутка загудзе бура...

П а н (стукнуўшы чаркай, засердаваўшы). Ціха вы, чортавы дзеці!

А п а н а с. Апамятайся, міласьцівы пане! Дзе-ж гэта відана, каб нанач ды яшчэ ў буру людзей па цёмным лесе за птушкаю ганяць?

П а н. Ой, Апанас, Апанас! Разумны ты хлопец, а таго мусіць ня ведаеш, што між дзвярэй ня трэба носу сунуць, каб як-небудзь не зашчамілі... Вось лепш песьню нам засьпявай.

А п а н а с. Дзякую, пане, за навуку; вась-жа я табе за тое пасьпяваю, а ты слухай. (Бярэ бандуру, краткае рукой струны і сьпявае).

Ой, пане, ой, Іване!
Ой, пане, ой, Іване!
Ў небе каршун лятае,
Ён вароны забівае.

Х О Р.

Ой, пане, ой, Іване..
Ён вароны забівае.

АПАНАС.

А таго-ж наш пан ня знае,
Што на сьвеце так бывае:
Каля гнёздачка сваёга
І варона сілу мае.

Х О Р.

Ой, пане, ой Іване!
І варона сілу мае.

АПАНАС.

Не чапай, пане, чужога!
Ідзі лепш сваёй дарогай.
Хоць каршун моц-сілу мае,
Дый варона забівае.

Х О Р.

Хоць каршун моц-сілу мае,
Дый варона забівае.

АПАНАС.

Лес шуміць, гальлё трасецца,
Сэрца каршуна ня б'ецца,
Дождж сьлязьмі яго зьлівае,
Хаўтуры віхор спраўляе.

Х О Р.

Ой, пане, ой, Іване!
Хаўтуры віхор спраўляе.

АПАНАС.

У пакоях нехта плача,
Няма пана у палацы.
І няведама нікому,
Калі вярнецца дадому.

Х О Р.

І няведама нікому,
Калі вернецца дадому.

АПАНАС.

Плача пані, сьлёзы льюцца,
Грудзі ёй ад ўздохаў рвуцца.
Жонка верная ўсё плача,
А над трупам груган крача.

Х О Р.

Жонка верная ўсё плача,
А над трупам груган крача.

П а н. Ну, годзе ўжо песьні! Гэй, зьбірайся, Раман! Хлопцы, сядайце на коні! І ты, Апанас, паедзеш з імі,—годзе ўжо твае песьні слухаць! Добрая песьня ды толькі ніколі таго, што ў ёй сьпяваецца, на сьвеце ня бывае.

А п а н а с. Ох, пане, пане! У нас кажуць старыя людзі: у байцы праўда і ў песьні праўда. Толькі ў байцы праўда, як жалеза: доўга па сьвеце з рук у рукі хадзіла, заіржавела... А ў песьні праўда, як золата, што ніколі яго іржа ня есьць... Вось як кажуць старыя людзі...

П а н (*махнуўшы рукой*). Ну, мо' гэтак у вашай старане, а ў нас ня гэтак... Ідзі, ідзі, Апанас! Абрэда мне цябе слухаць... (*Апанас выходзіць*).

З Ъ Я В А 8-я.

ПАН, РАМАН, БАГДАН і СЛУГІ.

Б а г д а н (*уважна слухаў песьні, гледзячы спадлобу на Апанаса. Пасьля песьні ўпаў перад панам на калені*). Паслухай мяне, пане! Сядай на каня, едзь да свае пані: у мяне сэрца нядобрае чуе.

П а н. Ідзі й ты ад мяне проч! Ты, мусіць, ня мужык, а баба. Ідзі ты ад мяне, а то каб як з табою ня было кепска. (*Да слуг*). А вы што сталі, хамава племя? Ці я ня пан вам болей? Вось я вам такое пакажу, чаго й вашыя бацькі ад маіх бацькоў ня бачылі!..

Б а г д а н. Табе, пане, мусіць, вернага слугі ня трэба!.. (*Устае і адыходзіць з слугамі*).

З Ъ Я В А 9-я.

ПАН і РАМАН.

Р а м а н (*да вакна*). Аксана! Прыгатуй пану пасьцель і хлопчыка пакладзі; час яму ўжо спаці. Я з панскімі даяжджачымі ў лес іду. (*Выходзіць*).

З Ъ Я В А 10-я.

ПАН, пасья АКСАНА.

П а н (*сеў і крыху задумаўся; пасья кліча*). Аксана!..

А к с а н а (*уваходзіць*). Будзьце ласкавы, паночку, я вам ужо прыгатавала пасьцель.

Пан. Аксана! Хадзі сюды, бліжэй!

Аксана (*ціха, баязліва падыходзіць. Пан абыймае яе*).

Пан. Чаго-ж ты так спалохалася? Быццам першы раз... Ужо-ж не пяршыня... Ну, пацалуй мяне, Аксаначка!

Аксана (*надае на калені*). Паночку! Пашкадуй мяне! Не пагань мяне, жонку мужаву. Зьлітуйся нада мной!.. О, бедная-ж мая галованька!..

Пан. Вось, дурная! Пачала галасіць. Ціха! Хадзі! Гарэлкі хочаш? Гарэлкі дам, тады плакаць ня будзеш,—вясёлай станеш... Хадзі! (*Цягне яе ў камору*).

Аксана. Ой, ліханька мне! Што-ж я цяпер зраблю? (*Выходзяць*).

(*З а с л о н а*).

А К Т І І

У хаце Рамана. За вакном вые бура.

З Ъ Я В А 1-я.

ДЗІЦЯ, пасья АКСАНА, пасья ПАН (*за сцэнай*).

Дзіця (*будзіцца і крычыць*). Мама! Мамка, дзе вы? Я баюся!

Аксана (*выходзіць з бакоўкі*). Ціха! Чаго ты? Ня крычы...

Дзіця. Чаму мамкі тут ня было? Я баюся адзін спаць...

Аксана. Ня бойся...

Дзіця (*падыходзіць да Аксаны, ціха*). Мамка, ці тамака ў нас пан чацур?

Аксана (*уздыхаючы*). Але...

Дзіця (*пасья паузы*). Ці наш пан добры, мамка?

Аксана. Ня дуры галавы... Усе паны аднолькавыя, усе яны добрыя.

Дзіця. А я яго баюся.

Аксана. Пана, дзетка, трэба баяцца, на тое-ж ён і пан. (*Сьлізы на вачох*).

Дзіця. Чаму, як пан прыедзе, вы, мамка, заўсёды плачаце? Ці пан нас крыўдзіць?

Аксана. Адчапіся! Пара табе ўжо спаць. Лепш гавары пацеры, бо, мусіць, яшчэ не маліўся.

Дзіця. Калі я сам не магу, мамка, зьбіваюся. Вы памажце!

Аксана. Ну, добра, будзем разам гаварыць пацеры. Укленч... Вось гэтак... Цяпер перажагнайся: у імя айца... і сына... і сьвятога духа—аман...

Дзіця (*жатаецца і паўтарае за ёю*). У імя айца... і сына... і сьвятога духа—аман...

Аксана. Айчэ наш, каторы ёсьць у небе... сьвяціся імя тваё, будзь воля твая... як на небе, так і на зямлі...

Дзіця (злажыўшы рукі пайтарае). Айчэ наш, каторы ёсьць у небе... сьвяціся імя тваё, будзь воля твая...

Пан (кліча за сьняй). Аксана! Аксана!..

Аксана. Іду, панок, іду! (Выходзіць).

Дзіця. Мамка! Вы скоро прыходзьце!..

З Ъ Я В А 2-я.

ДЗІЦЯ і РАМАН з АПАНАСАМ (уваходзяць).

Апанас. Даяжджачыя ўжо пайшлі з дзедам на балота. Трэба хутка ўсё канчаць, каб ты другой дарогай пасьпеў на балота раней за панскіх даяжджачых. Тады ўсяк будзе ведаць, што ты на балоце быў і ніхто ні ў чым вінаваціць цябе не пасьмее... Але дзе-ж ён?

Раман (наказвае на бакоўку). Ён там... сьпіць... (глядзіць праз шыліну). О, пракляты! (Бяжыць у камору, за ім Апанас, за сьняй чуцьна тупаніна. Першай выбягае з распушчанымі валасамі Аксана, неўзабаве за ёй Апанас з Раманам цятуць пана).

З Ъ Я В А 3-я.

РАМАН, АПАНАС, ПАН, АКСАНА, ДЗІЦЯ.

Раман (крэтка трымаючы пана за рукі). Аксана! Вяроўкі!..

Аксана (дае вяроўкі).

Пан (хоцьчы вырвацца). Ой, пусьці, Раман! Гэтак ты маё дабро помніш?

Раман (вяжучы з Апанасам пана). Помню я, варожы пане, тваё дабро і да мяне і да мае жонкі. Вось-жа я табе цяпер за дабро заплачу...

Пан. Заступіся Апанас, мой верны слуга! То-ж я любіў цябе, як роднага сына!

Апанас. Любіў ты мяне так, як палка любіць плечы, а цяпер так любіш, як плечы палку.

Пан (да Аксаны). Заступіся ты, Аксана, у цябе сэрца добрае!

Аксана (пляснўшы рукамі). То-ж я цябе, пане, прасіла, пад нагамі качалася, пашкадуў маю красу, не пагань мяне. А ты-ж не пашкадаваў мяне, а цяпер сам просіш!

Пан. Пусьцеце! За мяне вы ўсе пагінеце з катавай рукі...

Апанас. Не бядуў аб нас, пане! Раман будзе на балоце раней за тваіх даяжджачых, а я па тваёй міласьці адзін на сьвеце, мне пра сваю галаву думаць нядоўга. Закіну стрэльбу за плечы ды пайду сабе ў лес... Не бядуў!.. Гэй, падымай, Ромусь, пана, вынесем яго міласьць на дожджык...

Пан. Пусьцеце, хамы, бо здохнеце пад канчукамі!

Раман. Не дачакаешся!

Апанас. Ты раней здохнеш, дык гэтага не пабачыш. (Выходзяць).

З Ъ Я В А 4-я.

АКСАНА і ДЗІЦЯ.

Аксана (*падаючы на лаву*). Божа мой! Божа мой!.. (*Закрывае вочы рукамі. Пауза*).

Дзіця. Мамка!

Аксана (*устрахиўшыся*). Ты чаму ня сьпіш?.. Сьпі!..

Дзіця. Я не магу спаць. Я баюся.

Аксана. Ня бойся! Сьпі!

Дзіця. Мамачка! А куды гэта тата з Апанасам пана пацягнулі?

Аксана (*з злосьцю*). Нікуды. Ты гэта прысьніў.

Дзіця. Мамка! дык-жа я яшчэ ня спаў, я ўсё бачыў. Я бачыў, як татка з Апанасам вязалі пана...

Аксана. Сьпі, а то бізуном дастанеш. (*Пауза*).

Дзіця. Чуеце, мамка, нехта панскага каня адвязаў... Во, захроп конь і пусыціўся ў лес... Вось ужо і тупат заціхае...

Аксана. Сьпі, дзетка, сьпі! (*За сцэнай чуваць стоі*).

Дзіця. Мамка-галубка! А хто-ж гэта там у лесе стогне? (*Бяжыць да Аксаны*).

Аксана (*туліць да сябе хлопчыка*). Сьпі, нічога... Гэта так... Лес шуміць... (*Пауза. Здалёк чуваць стрэл*).

Дзіця. Мамка! А хто-ж гэта са стрэльбы страляе?

Аксана. Маўчы, маўчы, дзетка, гэта гром божы загрымеў па лесе. (*Плача, да сябе туліць дзіця*). Лес шуміць, дзетачка, лес шуміць...

З Ъ Я В А 5-я.

ТЫЯ-ж і АПАНАС (*уваходзіць*).

Аксана (*ускочыўшы*). Ужо?

Апанас. Ужо!

Аксана (*пляснўшы рукамі*). Божанька ты мой! Што-ж цяпер будзе?

Апанас. За мужыка свайго ня бойся. Раман ужо пайшоў на балота. Яго хата скраю, ён нічога ня знае. Адказ за ўсё я нясу... Ніхто нічога ня ведае... Скажуць, што я забіў пана—дый васьм усе!

Аксана. А куды-ж ты цяпер падзенешся?

Апанас. Не бядуй, Аксана! Што мне!.. (*Уздыхаючы*). Я адзін на сьвеце, мне не бяда, пайду ў лес... Набяру рухавых хлопцаў ды будзем гуляць... З лесу пачнем выходзіць уночы на вялікую дарогу ды заглядваць у панскія сядзібы. Такі, відаць, казаку лёс з роду прызначаны: бацькі гайдамачылі й яму тое самае на долю прышлося. Як Рамана ня будзе дома, прыду сюды ў гэту хату да цябе, Аксана!.. Ах, Аксана! Цябе па волі панскай поп з Раманам акруціў, ну, гэтакі лёс мусіць! Ніхто таго ня ведаў, што ў мяне было на сэрцы, як я бачыў, як пан над табой пацяшаўся, а пасья загадаў Раману з табой

ажаніцца... Гэй, Аксана! Ня раз я, як здурэлы, ляцеў у лес і лобам біўся аб дрэва, каб гэтак заглушыць боль сэрца свайго... Гэй, ніхто гэтага ня ведаў, як я ўжо ня раз хапаў стрэльбу з пляча і з-за куста цэліўся ў галаву панаву. Гэй, Аксана! Ніхто гэтага ня бачыў ды ня ведаў, колькі я ночак бяссонных валяўся на сваім берлагу, кусаючы рукі ад сардэчнага болю, скрыгочучы зубамі, моў шалёны сабака, ды долю сваю праклінаючы... Гэй, Аксана!.. Вось цяпер толькі мне на душы палягчэла, як я нашага ворага паклаў стрэльбаю ў сырую зямлю.

Аксана (*кладзе яму рукі на плечы*). Бедны ты, саколік мой! Бедны ты, мой любы Апанас!

Апанас. Адна ты ў мяне, Аксана, галубка, адна ты ў мяне на ўсенькім сьвеце!.. Мо' я скоро ўжо згіну, прападу, але за ўсе мае мукі нагародай будзе сёньнешняя ноч... з табой, Аксана, галубка, ядыная мая!

Аксана (*з любоўю*). Апанас!

Апанас. Хадзем, Аксана! Панскія даяжджачыя, а з імі Раман ды дзед ня хутка вернуцца... Мы маем усю ноч... Ноч радасьці—каханья!.. Першую і апошнюю нашу ноч... Нам грывот буры шлюб даваў, ламанае адветру гальлё сваім трэскам пяяла нам вясельную песьню, а сьлёзы дожджу напаўнялі вясельныя чары. Сёньня наш шлюб, Аксана, і сёньня наша першая ноч. А заўтра ледзь золак—у сьвет шырокі, у глухі лес-бор, дзе сухі мох будзе маім пашлюбным ломам, а стрэльба вернаю жонкай маёй... Хадзем, Аксана!

Аксана (*бязвольна*). Апанас... (*ідуць у бакоўку налева*).

З Ъ Я В А 6-я.

Дзіця (*адно будзіцца*). Мамка! Мамачка! (*Плача*). Мне страшна. Мама! (*Бура стоіць*). Ой, мамка! Лес шуміць, я баюся... (*Ціха плача, сядзячы на ложка*).

З Ъ Я В А 7-я.

ДЗІЦЯ і ДЗЕД (*уваходзяць мокры ад дожджу*).

Дзед. Вось як... эгэ... цемра, дождж... заблудзілі... У лесе труп пана... даяжджачыя знайшлі... Вось як... эгэ... няшчасьце будзе. Я так і думаў, так і ведаў...

Дзіця (*пабачыўшы дзеда*). Дзеду, вы ўжо прышлі?

Дзед. А прышоў, каток, вярнуўся... З панскімі даяжджачымі ў лесе заблудзіў і вярнуўся—эгэ... а ты сьпі.

Дзіця. Дзеду! Мне прысьніўся страшны сон: лясун зусім такі як ты казаў: валасы, як сухая амяла, нос, як вялізны сук, схпіў мяне і цягнуў у лясны гушчар. Я пачаў крычаць ды прагнуўся.

Дзед. Ну, а цяпер сьпі! Уночы трэба спаць. Усе ўночы сьпяць—і птушка і нават травіца, толькі злыя людзі ня сьпяць. Дык ты сьпі!

Дзіця. Дзеду! Калі я не магу... Мне боязна... Лес шуміць.

Дзед. Заўсёды як бура, дык і лес шуміць. Хай шуміць. На тое ён лес, каб шумеў.

Дзіця (*прислухоўваючыся*). Чуеце, дзеду, у бакоўцы шорхат!?. Чуеце?

Дзед. Гальлё за вакном шарахціць... Не палохайся, сьпі...

Дзіця (*кладзецца і маўчыць*).

Дзед (*да сябе*). Ах, божа, божа! Грахі... Грахі... Па траве сочыцца сьвежая чалавечая кроў... Дожджык лье, кроў змывае... Эх-хэ! За шумеў лес, загудзеў, ажно дужыя дрэвы трашчаць... (*Распранаецца і ўзлазіць на печ, мармоцучы пацеры*). Айчэ наш, каторы ёсьць на небе, хай сьвяціцца імя тваё, хай будзе воля твая...

Дзіця. Дзеду! А куды мама падзелася?

Дзед. Ня ведаю, хлопча, ня ведаю! Недзе падзелася... Мамка вернецца, а ты сьпі... Хай будзе воля твая, як на небе, так і на зямлі...

Дзіця (*ізной кладзецца. Па у з а. Пачынае ціха плакаць-хліпаць*).

Дзед. Чаго-ж ты ізноў? Ціха, ня плач...

Дзіця. Я баюся! Дзе мама?

Дзед. Ну, вось яшчэ чаго! Такі вялікі хлапчуга, а плача, як дзіця. Ня плач, бо прыдзе вось лясун і пацягне ў лес. А у лесе, вось дзе страх! Дрэвы трашчаць, грымоты грымяць, лье дождж, сьцюжа, бліскаюць маланкі і асьвятляюць на траве кроў...

Дзіця (*раттам*). Дзеду! Чыю кроў? Панскую?

Дзед. Вось дурны! Скуль-жа панскую? Паляўнічыя ў лесе палююць, птушак ды розных зьвяроў страляюць—вось і кроў. (*Чутно стук у дзьверы*).

Дзіця. Дзеду! Дзеду! Чуеце? Нехта стукае. О, гэта, мусіць, прышоў лясун! Дзеду, я баюся!

Голас (*за сьмай*). Адчынай! Пусьці!

Дзед (*ідзе да дзьвярэй*).

Дзіця (*спалохаўшыся*). Дзеду! Не адчыняйце, не адчыняйце! Я баюся!..

З Ъ Я В А 8-я.

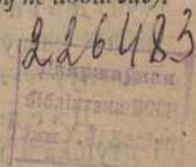
Тыя-ж і Апанас з Аксанай.

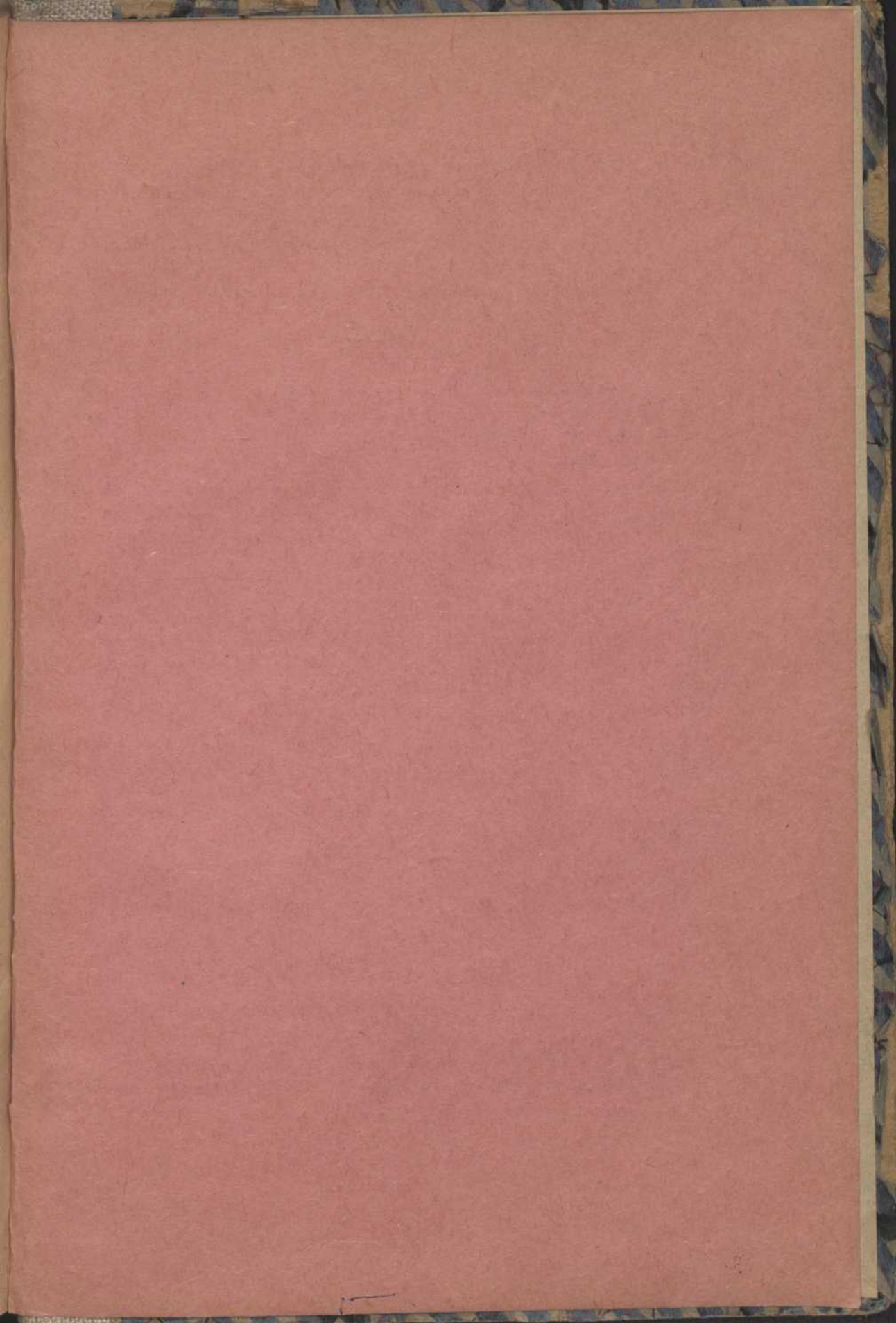
Аксана (*вышайшы з бакоўкі*). Што тамака? Хто гэта?

Дзед. Панскія людзі прышлі... (*Хоча адчыніць дзьверы*).

Апанас (*хапае стрэльбу; відаць, што ён танна сваю галаву не аддаць*).

З а с л о в а

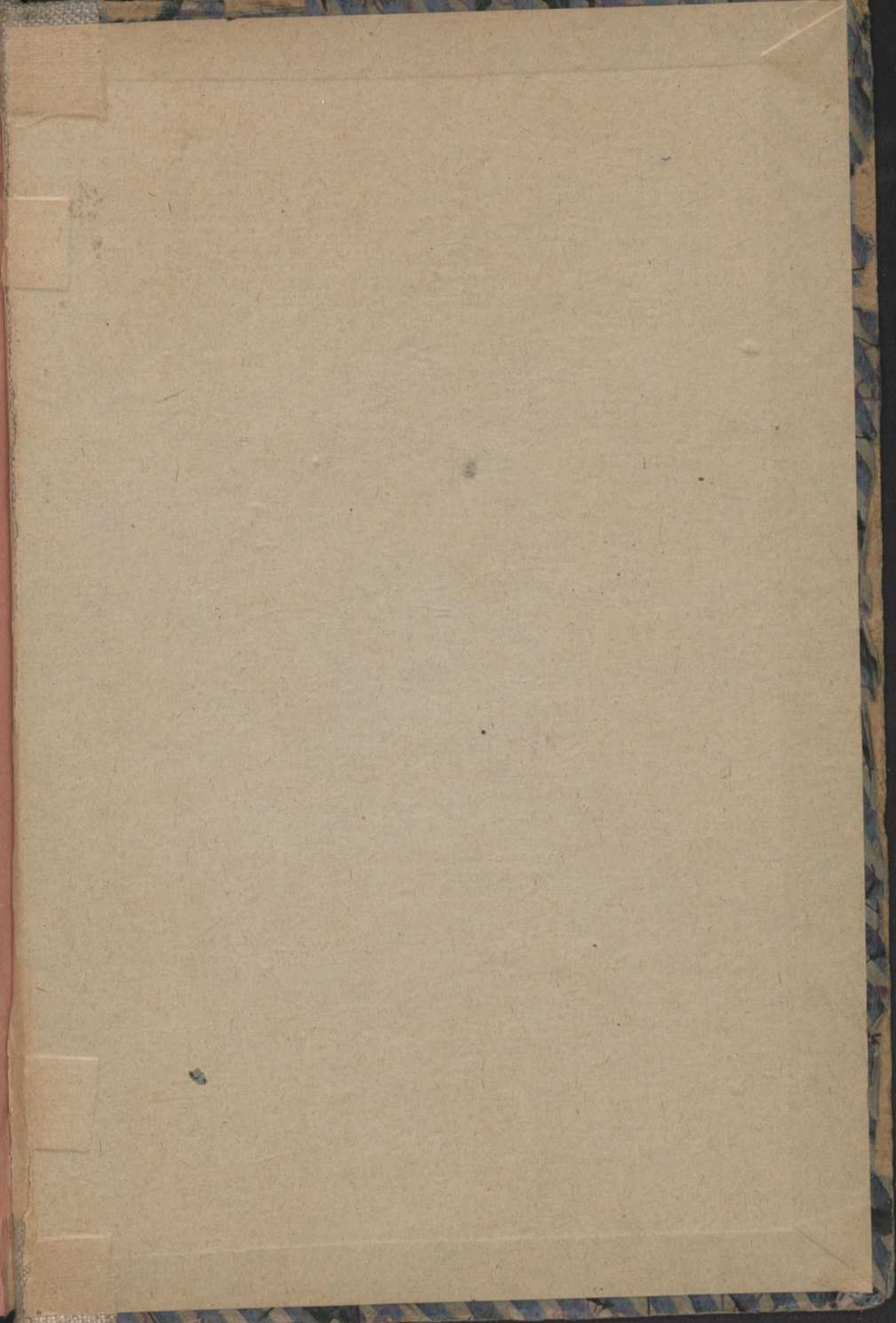

Бел. 2005

№ 07606

Морозовиц 1906

Ба 226 483

8000000 195 1877

Ба 226 483